

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Hoe Nederlandse talkshowredacties omgaan met genderneutrale
voornaamwoorden: Een onderzoek naar richtlijnen rond
genderinclusief taalgebruik bij Nederlandse talkshows en de
journalistieke vrijheid op talkshowredacties versus de cancelcultuur**
Albert, Maret

Citation

Albert, M. (2022). *Hoe Nederlandse talkshowredacties omgaan met genderneutrale
voornaamwoorden: Een onderzoek naar richtlijnen rond genderinclusief taalgebruik bij
Nederlandse talkshows en de journalistieke vrijheid op talkshowredacties versus de
cancelcultuur.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in
the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3458979>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Hoe Nederlandse talkshowredacties omgaan met genderneutrale voornaamwoorden

Een onderzoek naar richtlijnen rond genderinclusief taalgebruik bij Nederlandse talkshows en de journalistieke vrijheid op talkshowredacties versus de cancelcultuur

'Talkshows trekken over het algemeen een oud publiek, dat inclusief taalgebruik niet altijd begrijpt'

'Ik heb nooit gelezen welke woorden je wel of niet mag gebruiken'

Maret Albert
S2945797
Master Journalistiek en Nieuwe Media
Universiteit Leiden
Eerste lezer: Dr. A. Vandendaele
Tweede lezer: Dr. J. P. Burger
06-07-2022
20 ECT

Voorwoord

Deze scriptie gaat over de manier waarop Nederlandse talkshowredacties omgaan met woke taalgebruik en in het bijzonder met genderneutrale voornaamwoorden. Deze scriptie maakt deel uit van een geheel van in totaal zeven onderzoekscripties van masterstudenten Journalistiek en Nieuwe Media aan Universiteit Leiden. Elke student heeft onder leiding van dr. A. Vandendaele en prof. dr. J. de Jong een eigen onderzoeksfocus binnen het overkoepelende thema 'Journalistieke taal onder vuur'. Alle onderzoekscripties behandelen een bepaald onderdeel van – wat wordt gelabeld als – 'woke' taalgebruik en de manier waarop journalisten daarmee omgaan.

Ik wil graag de zes medestudenten bedanken voor hun inzichten, input en advies met betrekking tot ons onderzoekstraject. We hebben elkaar van veel artikelen voorzien en hebben continu ontwikkelingen binnen woke taalgebruik op redacties met elkaar gedeeld. Daardoor hebben we elkaar telkens geënthousiasmeerd voor het belang en de relevantie van dit onderzoek naar woke taalgebruik. Tijdens het schrijven van deze scriptie ben ik uitgebreid begeleid door dr. A. Vandendaele, die ik ook graag wil bedanken voor al haar tijd en advies. Ik ben dankbaar voor de treffende feedback die ik gedurende dit onderzoekstraject heb gekregen, zowel online tijdens Zoomsessies als fysiek tijdens de scriptiebijeenkomsten in het Lipsiusgebouw van Universiteit Leiden. Ik heb de begeleiding als heel prettig ervaren.

Ook wil ik graag mijn dank uitspreken naar de hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van talkshows die ik heb mogen interviewen: de redacteur van *Vandaag Inside*, de eindredacteur van *Media Inside*, de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* en de voormalig eindredacteur van *Shownieuws*. Daarnaast wil ik de ombudsman van de NPO bedanken dat ik ook haar heb mogen interviewen. De geïnterviewden hebben veel tijd voor het interview vrijgemaakt. Daarnaast hebben zij mij geholpen hun (oud-)collega's te benaderen om ook aan dit onderzoek mee te werken.

Deze onderzoekscriptie draagt hopelijk bij aan wetenschappelijke en praktische kennis over de manier waarop talkshowmakers omgaan met woke taalgebruik, en in het bijzonder genderneutrale voornaamwoorden. Een onderwerp dat, in het huidige medialandschap, actueel is.

Ik hoop dat deze scriptie met plezier wordt gelezen.

Maret Albert
Amsterdam, juli 2022

Inhoud

Voorwoord	2
Samenvatting	5
1. Inleiding	6
1.1 Introductie van het scriptieonderwerp	6
1.2 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het scriptieonderwerp.....	6
1.3 Doel en onderzoeksvraag van het scriptieonderzoek	8
1.4 Structuur van deze scriptie.....	9
2. Theoretisch kader	11
2.1 Introductie.....	11
2.2 De geschiedenis van het wakker zijn: van Black Lives Matter tot wokeness	12
2.3 Nieuwe golven van wokeness: een steeds verder opgerekte paraplueterm	14
2.4 Woke woorden: de connectie tussen taalgebruik en de werkelijkheid	15
Samenvatting (par. 2.2, 2.3 en 2.4)	16
2.5 Genderinclusief taalgebruik: het erkennen van de diversiteit van de mens.....	17
2.6 Genderneutrale voornaamwoorden: verschillend per land en medium	19
Samenvatting (par. 2.5 en 2.6).....	20
2.7 De cancelcultuur: het digitale politieke wapen van gemarginaliseerde groepen	20
Samenvatting (par. 2.7).....	24
2.8 Persvrijheid: de autonomie van de niet-diverse media	24
Samenvatting (par. 2.8).....	26
2.9 Richtlijnen: het beschermen van de integriteit en identiteit van de journalist.....	27
3. Methode	28
3.1 Onderzoeksvragen	28
3.2 Kwalitatieve diepte-interviews.....	28
3.3 De talkshows	29
3.4 De interviews.....	29
4. Resultaten	31
4.1 Hoe talkshowredacties omgaan met wokeness	31
Samenvatting (par. 4.1)	33
4.2 Hoe talkshowredacties omgaan met woke taalgebruik.....	34
Genderneutrale voornaamwoorden	36
Samenvatting (par. 4.2)	37
4.3 Richtlijnen voor woke taalgebruik op talkshowredacties	37
Samenvatting (par. 4.3)	39

4.4 Invloed van de cancelcultuur op talkshowredacties	40
Samenvatting (par. 4.4)	43
4.5 Hoe talkshowredacties journalistieke vrijheid ervaren	43
Samenvatting (par. 4.5)	45
4.6 Bereidheid van talkshowredacties om mee te doen aan het onderzoek	45
Samenvatting (par. 4.6)	47
5. Conclusie	48
6. Discussie	51
Literatuur	52
Wetenschappelijke bronnen	52
Journalistieke bronnen	55
Bijlage 1 Interviewverzoek	58
Bijlage 2 Topiclijst	59
Bijlage 3 Transcript interview <i>RTL Boulevard</i>	64
Bijlage 4 Transcript interview <i>Vandaag Inside</i>	72
Bijlage 5 Transcript interview <i>Shownieuws</i>	77
Bijlage 6 Transcript interview <i>Media Inside</i>	83
Bijlage 7 Transcript interview NPO-ombudsman	88
Bijlage 8 Verzoekproces interviews	97
Bijlage 9 Codeboek	100

Samenvatting

Het onderzoek waarover deze scriptie gaat, beoogt antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag: *Hoe gaan Nederlandse talkshowmakers om met genderneutrale voornaamwoorden?* Om antwoord te geven op deze onderzoeksvraag is kwalitatief onderzoek uitgevoerd in de vorm van semigestructureerde diepte-interviews. Er zijn talkshowmakers geïnterviewd bij: *RTL Boulevard, Media Inside, Vandaag Inside* en *Shownieuws*. Daarnaast is de ombudsman van de NPO geïnterviewd. Tijdens de interviews is gevraagd naar het fenomeen wokeness, woke taalgebruik in het algemeen, genderneutrale voornaamwoorden, richtlijnen rond taalgebruik, de cancelcultuur en journalistieke vrijheid. Ook is aan de geïnterviewden gevraagd te duiden waarom veel redacties niet aan dit onderzoek wilden meewerken. Zes van de elf talkshows die het afgelopen seizoen op de Nederlandse televisie waren, wilden namelijk niet aan dit onderzoek meewerken.

Het onderzoek resulteert in de volgende conclusies. Het fenomeen woke is niet geliefd op de talkshowredacties en roept bij de talkshowmakers negatieve connotaties op. Woke wordt geassocieerd met polarisering en stigmatisering. Het woord woke valt nooit op de betreffende redacties. De talkshowmakers benadrukken dat het talkshowpubliek ouder en rechtser is. De geïnterviewden refereren aan hun talkshowpubliek als 'oude witte mannen'. De oude witte man zou niet geïnteresseerd zijn in wokeonderwerpen en zou woke taalgebruik (waaronder genderneutrale voornaamwoorden) niet begrijpen. De desbetreffende redacties zijn daarom niet of nauwelijks bezig met woke taalgebruik. Woke, en in het verlengde daarvan veranderingen met betrekking tot gender in taal, heeft kortom, voor hun functie als talkshowmaker, tot op heden nog weinig betekenis. Op de betreffende talkshowredacties zijn, anders dan bij kranten, geen richtlijnen of stijlboeken die woke taalgebruik voorschrijven. Redenen hiervoor zijn dat 1) het talkshowpubliek er niet op zit te wachten of het niet begrijpt, 2) taalgebruik in een niet-scripted gesprek zoals (live) aan een talkshowtafel, niet of nauwelijks te controleren is, 3) woke taalgebruik moeilijk te formuleren is, omdat het langzaam na een maatschappelijke discussie ontstaat, 4) de situatie waarin iemand aangesproken wenst te worden met genderneutrale voornaamwoorden nog niet vaak voorkomt, waardoor het niet in het systeem zit van de talkshowmakers. De talkshowmakers zouden er om bovengenoemde redenen ook niet voor pleiten om over te gaan op richtlijnen.

De desbetreffende talkshowredacties ervaren soms een tweestrijd. Zij willen enerzijds zorgen dat het taalgebruik begrijpelijk is voor het huidige kijkerspubliek van de talkshow, de 'oude witte man'. Anderzijds willen de talkshowredacties nieuwe aanwas creëren en een jonger kijkerspubliek trekken. Uit dit onderzoek blijkt dat de desbetreffende talkshowmakers nog wel genoeg journalistieke vrijheid ervaren, maar dat dit minder is geworden ten opzichte van vroeger. De reden die wordt gegeven is dat Nederland gevoeliger is geworden en de redacties zich meer laten beperken door wat je wel en niet mag zeggen. Er wordt ook specifiek verwezen naar de cancel- en wokecultuur als reden dat de beleving van journalistieke vrijheid is verslechterd.

De desbetreffende talkshowmakers hebben geprobeerd te duiden waarom veel redacties niet aan dit onderzoek wilden meewerken. Daaruit kan geconcludeerd worden dat de redacties die niet hebben meegewerkt, bang zijn om onder een vergrootglas te liggen en verkeerde uitspraken te doen.

1. Inleiding

1.1 Introductie van het scriptieonderwerp

In deze paragraaf introduceer ik het onderwerp van mijn onderzoekscriptie.

In juni 2020 werd Harry Potter-auteur J.K. Rowling nog ‘gecanceled’ (verbannen) naar aanleiding van tweets over de trans- en non-binaire gemeenschap (Gardner, 2022). Ze noemde onder andere het in transitie gaan een poging om homoseksualiteit te ‘repareren’ (Jong, 2021). Rowling sloot met haar in de ogen van het publiek ‘transfobe’ opmerkingen de groep personen buiten die zich niet kunnen identificeren met het lichaam waarin zij geboren zijn. Rowling kreeg doodsbedreigingen – naar eigen zeggen van ‘wokeactivisten¹’ en de hashtag #RipJKRowling werd trending op Twitter. Hoogleraar Kathleen Stock deelde de mening van Rowling en betuigde haar dan ook haar steun. Ook volgens Stock zijn transvrouwen in biologisch opzicht geen vrouw, ook niet na een transitie. Stock moest na achttien jaar als hoogleraar opstappen bij de universiteit van Sussex. De situatie resulteerde in een manifest: *A Letter on Justice and Open Debate* (Harper’s Magazine, 2020). Het manifest werd gezien als een pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting. De ondertekenaars, veelal schrijvers en hoogleraren, spraken zich uit tegen het feit dat redacteuren ontslagen werden als ze controversiële stukken publiceerden en dat journalisten werd verboden over bepaalde onderwerpen te schrijven. Verder beweerden ze dat de journalistiek hierdoor geen risico meer durft te nemen, met een verstikkende vorm van zelfcensuur tot gevolg (Kraak, 2020).

1.2 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het scriptieonderwerp

Rowling had het over ‘wokeactivisten’. De term woke verwijst naar mensen die ‘wakker’ zijn (Edmondson et al., 2019) en alert zijn op raciaal en sociaal onrecht (Rhodes, 2021). Het begon met de gedachte dat de zwarte bevolking in de Verenigde Staten aandacht moest hebben voor ongelijkheid en onrechtvaardigheid in de samenleving (Edmondson et al., 2019). De hashtag #StayWoke ging dan ook vaak gepaard met de hashtag #BlackLivesMatter. Vanaf 2020 werd het begrip wokeness steeds verder opgerekt en overgenomen door andere bewegingen (Abraham, 2021; Mohabeer, 2021). Het werd gebruikt om stelling te nemen tegen raciale onderdrukking in het algemeen (Ezell, 2021), geweld richting vrouwen (Singh, 2020) en steun aan het slavernijverleden (Abraham, 2021). Tijdens straatprotesten werd gedemonstreerd tegen standbeelden en monumenten die werden geassocieerd met kolonialisme, slavernij en imperialisme. In het kielzog van de #MeToo-beweging, werd de term ook steeds vaker gebruikt door links-populisten en feministen (Kay, 2018).

Na de #MeToo-beweging werd het woord woke aan nog meer kwesties gekoppeld, zoals milieubewustzijn, aandacht voor geestelijke gezondheid, economische ongelijkheid en lhbtqia²-rechten (Rhodes, 2021). De term verloor enigszins het doel dat het in eerste

¹ In deze scriptie is er wat betreft de schrijfwijze van het woord woke voor gekozen ‘woke’ te beschouwen als een normaal bijvoeglijk naamwoord, dus in principe los te schrijven van het zelfstandig naamwoord dat volgt. In samenstellingen die als begrip zijn te beschouwen als ‘een begrip uit de wokewereld’ schrijf ik woke vast aan het ermee gekoppelde zelfstandig naamwoord (bijv. wokebeweging, wokecommunity, wokebewustzijn, wokeactivist, wokecultuur, wokeonderwerpen).

² Deze paraplueterm staat voor: lesbische, homo, bi, transgender, queer, interseksueel, aseksueel. De plus geeft aan dat de term inclusief is. Uitleg met betrekking tot alle letters is te vinden via: <https://iedereenisanders.nl/info-tips/seksuele->

instantie diende en werd kwetsbaar voor kritiek (Ezell, 2021). Woke zijn wordt vandaag de dag door sommigen geassocieerd met extreme gevoeligheid en een extreem verlangen naar politieke correctheid (Ezell, 2021). Critici laten zich uit over het feit dat alleen de 'correcte' opvattingen over gevoelige onderwerpen als abortus en homorechten uitgedrukt kunnen worden zonder extreme reacties te ontlokken van activisten (Loury, 1994). Ze waarschuwen dat politieke correctheid en wokeness een bedreiging vormen voor de vrijheid van meningsuiting (Miladi, 2021). Anderen omarmen politieke correctheid en wokeness juist, om aandacht te vragen voor inclusiviteit, met name in taalgebruik (Miladi, 2021).

Via sociale media is de hashtag #StayWoke overgestoken naar het grote publiek. Sindsdien zijn er steeds meer woke woorden toegevoegd aan de Nederlandse taal (Blusse, 2020). Alsmear meer woke woorden worden geïntroduceerd, andere woordkeuzes worden steeds nadrukkelijker veroordeeld. Diversiteit en inclusiviteit zijn steeds belangrijkere kernwaarden van de huidige samenleving. Bepaalde woorden en uitdrukkingen, die eerst zo gebruikelijk waren, sluiten nu niet meer aan op deze kernwaarden (Boon, 2022). Het woord 'slaaf' bijvoorbeeld, is nu vervangen door 'tot slaaf gemaakt' en in het woord 'blank' zou een verwerpelijke stellingname besloten liggen, dus gebruiken we nu 'wit' (Walsum, 2021). PVV-voorman Geert Wilders beklagde zich tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen van 2021 over deze 'immer oprukkende wokedictatuur' (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2021).

Het wokebewustzijn betreft een bepaalde kijk op ongelijkheid en onderdrukking in de maatschappij, bijvoorbeeld over de oorzaken van seksisme. Een interessante vraag is: Wat is de rol van taal in maatschappelijke onderwerpen als gender en seksualiteit? Taal is een van de belangrijkste manieren waarop seksisme wordt geconstrueerd (Zimman, 2017). Genderexclusief taalgebruik negeert een bepaald gender, waardoor een groep zich uitgesloten voelt van een sociale context (Stout & Dasgupta, 2011). Een voorbeeld van genderexclusief taalgebruik is het gebruik van een mannelijke generieke term, grammaticaal mannelijke zelfstandige naamwoorden zoals 'brandweermannen' en voornaamwoorden (Hansen et al., 2016). De media presenteren de normatieve norm rond gender en seksualiteit, omdat zij met bepaald taalgebruik minderheidsgroepen kunnen buitensluiten (Jas, 2020). Genderinclusieve taal zou bijvoorbeeld betekenen dat het woord 'brandweermannen' wordt vervangen door 'brandweerlieden'. Door genderinclusieve taal te gebruiken kunnen de media discriminatie verminderen (Sczesny, Fomanowicz & Moser, 2016) en begrip creëren voor (trans)genderkwesties (Zimman, 2017).

Bij de media groeit dan ook de belangstelling voor inclusief taalgebruik (Zimman, 2017). Toch vormen genderkwesties een uitdaging voor de journalistiek (Li, 2019). Genderkwesties hebben betrekking op genderinclusieve taal, zoals genderneutrale voornaamwoorden om te verwijzen naar mensen met een non-binaire genderidentiteit. In het afgelopen decennium is de non-binaire genderidentiteit steeds zichtbaarder geworden (Losty & O'Connor, 2017) en studies die onder de populatie worden uitgevoerd tonen aan dat de groep non-binaire personen aanzienlijk en groeiend is (Richards et al., 2016). Deze personen ervaren hun gender als noch exclusief mannelijk, noch exclusief vrouwelijk (Losty & O'Connor, 2017).

[rientatie/lhbtqia#:~:text=LHBTIQa%2B%20is%20de%20afkorting%20van,waar%20deze%20letters%20voor%20s taan](#)

Omdat non-binaire personen zich niet kunnen identificeren met het vrouwelijke ‘zij’ of het mannelijke ‘hij’, geven ze er vaak de voorkeur aan te worden aangesproken met ‘hen’ (Losty & O’Connor, 2017). Met de toename van (de zichtbaarheid van) het aantal transpersonen behandelen nieuwsmedia steeds vaker transgenderkwesties en om die reden is er een nationaal debat in het leven geroepen over de manier waarop nieuwsmedia genderkwesties moeten behandelen (Li, 2019). Dit scriptieonderzoek is gefocust op de manier waarop Nederlandse talkshowmakers genderkwesties, als onderdeel van woke taalgebruik, behandelen.

1.3 Doel en onderzoeksvraag van het scriptieonderzoek

Van veel geschreven media is bekend hoe zij omgaan met woke taalgebruik en – als onderdeel daarvan – genderinclusieve taal. Ombudsmannen publiceren artikelen waarin zij hun overwegingen en beslissingen rond taalgebruik delen. *Trouw*, *de Volkskrant*, *OneWorld Magazine* en het ANP hebben al bekendgemaakt dat zij genderneutrale voornaamwoorden toegevoegd hebben aan hun stijlboeken (Blokland, 2021). Andere geschreven media, zoals *NRC*, hebben nog niet besloten of zij genderneutrale voornaamwoorden gaan opnemen in het stijlboek (De Jong, 2021). De afwegingen om al dan niet genderneutrale voornaamwoorden in het stijlboek op te nemen, worden door de ombudsman en columnisten in verschillende artikelen uiteengezet. Zo beschreef Sjoerd de Jong³, voormalig ombudsman van *NRC*, dat genderneutrale voornaamwoorden zoals ‘hen’ grammaticaal complex zijn voor de journalist en verwarrend voor de lezer, omdat we gewend zijn dat ‘hen’ verwijst naar meerdere personen (De Jong, 2021).

Kranten publiceren geregeld stijlboeken vol regels voor het schrijven op een redactie.⁴ Journalisten hebben de kans die stijlboeken erbij te pakken tijdens het schrijven van hun artikelen. Voordat de krant naar de drukker gaat, kan een eindredacteur nogmaals de schrijfwijze van de artikelen controleren en daarmee toezien op het taalgebruik. Als artikelen online komen, kan de schrijfwijze altijd nog worden aangepast. Als er naar iemand met een non-binaire genderidentiteit is verwezen met ‘hij’ of ‘zij’ in plaats van ‘hen’, kan dit altijd nog worden aangepast.

Bij (live)televisie geldt dit niet: zodra iets is gezegd, is het gezegd. De (live)gesprekken aan talkshowtafels kunnen niet opnieuw gevoerd worden op het moment dat er bijvoorbeeld naar een trans- of non-binair persoon wordt verwezen met ‘hij’ of ‘zij’. Ook publiceren talkshows, anders dan bijvoorbeeld kranten, nooit stijlboeken. Dit roept de vraag op of talkshows überhaupt stijlboeken hebben, dan wel op andere manieren richtlijnen documenteren rond taalgebruik. Deze vraag ligt ten grondslag aan dit scriptieonderzoek, dat als onderdeel van onderzoek naar woke taalgebruik, specifiek de taal onder de loep neemt die journalisten in Nederlands talkshows gebruiken om te verwijzen naar trans- en non-binaire personen.

³ Voormalig ombudsman van *NRC* Sjoerd de Jong beschrijft de afwegingen om al dan niet genderneutrale voornaamwoorden te hanteren: <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/29/over-gender-en-identiteit-valt-veel-meer-uit-te-leggen-dan-wat-je-moet-zeggen-a4045324>

⁴ Twee voorbeelden van gepubliceerde stijlboeken: RTL Nieuws: <https://stijlboek.rtlnieuws.tools/> en *de Volkskrant*: <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/stijlboek~b3c91bf7/>

Het doel is om inzicht te krijgen in de manier waarop Nederlandse talkshows omgaan met woke taalgebruik, in het bijzonder genderneutrale voornaamwoorden.

De overkoepelende onderzoeksvraag van deze scriptie luidt daarom als volgt:

Hoe gaan Nederlandse talkshowmakers om met genderneutrale voornaamwoorden?

De daarbij behorende deelvragen zijn:

- 1 Bestaan er op Nederlandse tv-redacties richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden?
- 2 (Hoe) beïnvloeden woke en in het verlengde daarvan veranderingen met betrekking tot gender in taal, deze professionals bij hun dagelijkse werk en hun ervaring met/beleving van journalistieke vrijheid?

De onderzoeksvragen zijn verkennend en verdiepend van aard. Omdat kwalitatief onderzoek, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, dient voor verkenning en verdieping is voor deze kwalitatieve onderzoeksmethode gekozen. Er zijn vijf kwalitatieve diepte-interviews afgenomen, vier daarvan met hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van talkshows en een met de ombudsman van de NPO. De talkshows die aan dit onderzoek hebben meegedaan zijn: *RTL Boulevard*, *Shownieuws*, *Vandaag Inside* en *Media Inside*.

1.4 Structuur van deze scriptie

In hoofdstuk 2 (Theoretisch kader) worden de resultaten weergegeven van het literatuuronderzoek. Eerst worden de definitie van het fenomeen wokeness, de geschiedenis van wokeness (par. 2.1) en de ontwikkelingen binnen wokeness (par 2.2) beschreven. In par 2.3 wordt een algemene beschrijving gegeven van woke woorden en de connectie tussen taalgebruik en de werkelijkheid. Vervolgens wordt in par. 2.4 en 2.5 nader ingegaan op respectievelijk genderinclusief taalgebruik en genderneutrale voornaamwoorden. Par. 2.6 beschrijft de betekenis van het fenomeen cancelcultuur en par. 2.7 gaat nader in op persvrijheid. In par. 2.8, ten slotte, wordt ingegaan op richtlijnen als bescherming van de integriteit en identiteit van de journalist.

In hoofdstuk 3 (Methode) wordt beschreven welke methoden zijn gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

In hoofdstuk 4 (Resultaten) worden de resultaten van de interviews geanalyseerd. In par. 4.1 wordt beschreven hoe de hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van talkshows zelf de term woke definiëren en welke invloed hun perceptie van woke heeft op hun werk als talkshowmaker. Par. 4.2 gaat specifiek over woke taalgebruik op de redacties van de geïnterviewde talkshowmakers, en in het bijzonder over de manier waarop er op de redactie wordt omgegaan met genderneutrale voornaamwoorden. Par. 4.3 gaat over het gebruik van richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik, zoals een stijlboek. In par. 4.4 wordt beschreven hoe de talkshowmakers tegen het fenomeen cancelcultuur aankijken en in par. 4.5 wordt beschreven wat het fenomeen journalistieke vrijheid betekent voor de talkshowmakers en in welke hoedanigheid zij dit ervaren. Vervolgens wordt in par. 4.5 geanalyseerd wat het effect is van de woke- en cancelcultuur op de wijze waarop de talkshowmakers al dan niet journalistieke vrijheid ervaren. In par. 4.6 wordt geanalyseerd waarom de meeste talkshowredacties niet aan dit onderzoek mee wilden doen of niet op

het interviewverzoek hebben gereageerd. Er wordt geanalyseerd of er een verband bestaat tussen de (angst voor de) cancelcultuur en het feit dat veel redacties niet aan dit onderzoek mee wilden werken.

In hoofdstuk 5 (Conclusies) worden de conclusies van dit onderzoek gegeven, in hoofdstuk 6 (Discussie) gevolgd door overwegingen voor een discussie naar aanleiding van dit onderzoek. De literatuurlijst is onderverdeeld in wetenschappelijke en journalistieke bronnen. Aan het eind van het boek zijn negen bijlagen opgenomen, waaronder de topiclijst, de transcripten van de interviews en het codeboek.

2. Theoretisch kader

Dit hoofdstuk begint ter introductie van het scriptieonderwerp met een anekdote over schrijfster J.K. Rowling (Harry Potter) met betrekking tot wokeactivisme. De volgende paragrafen zijn de weerslag van literatuuronderzoek. Eerst wordt beschreven wat de geschiedenis is van wokeness (par. 2.2) en wat er in de perceptie veranderde door nieuwe golven van wokeness (par. 2.3). Vervolgens wordt beschreven dat in het taalgebruik steeds meer woke woorden worden geïntroduceerd en andere woordkeuzes steeds nadrukkelijker worden veroordeeld (par. 2.4). Een aparte paragraaf (2.5) is gereserveerd voor de beschrijving van genderinclusief taalgebruik en het erkennen van de diversiteit van de mens. Het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden en het verschil hierin per land en medium wordt geanalyseerd in par. 2.6. De laatste paragraaf (2.7) gaat dieper in op de cancelcultuur en hoe deze zich heeft ontwikkeld als het digitale politieke wapen van gemarginaliseerde groepen.

2.1 Introductie

In het voorgaande, inleidende hoofdstuk is dit scriptieonderwerp geïntroduceerd aan de hand van een anekdote over J.K. Rowling. In deze anekdote komen alle fenomenen aan de orde die van belang zijn voor dit onderzoek. Om die reden begint dit theoretisch kader met een introductie waarin nader wordt ingegaan op deze anekdote.

Harry Potter-schrijfster J.K. Rowling werd in juni 2020 gecanceld naar aanleiding van haar tweets over de trans- en non-binaire gemeenschap (Gardner, 2022). Rowling mengde zich op Twitter in de genderdiscussie. Zo gaf zij haar mening over jongeren die in transitie gaan, in haar ogen in een poging om hun homoseksualiteit te ‘repareren’. Ze reageerde op een artikel waarin werd gesproken over ‘mensen die menstrueren’ met:

‘I’m sure there used to be a word for those people. Someone help me out. Wumben? Wimpund? Woomud?’⁵

Rowling kreeg veel kritiek en haatberichten en werd met de dood bedreigd op Twitter. Daar reageerde ze vervolgens op in een volgende reeks tweets:

‘If sex isn’t real, there’s no same-sex attraction. If sex isn’t real, the lived reality of women globally is erased. I know and love trans people, but erasing the concept of sex removes the ability of many to meaningfully discuss their lives. It isn’t hate to speak the truth. The idea that women like me, who’ve been empathetic to trans people for decades, feeling kinship because they’re vulnerable in the same way as women—i.e., to male violence—‘hate’ trans people because they think sex is real and has lived consequences—is a nonsense.’ (Gardner, 2022).

De hashtag #RIPJKRowling werd trending op Twitter. In de ogen van het publiek sloot Rowling met haar ‘transfobe’ opmerkingen de groep personen buiten die zich niet kunnen

⁵ Link naar de desbetreffende tweet:

https://twitter.com/jk_rowling/status/1269382518362509313?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetem%7Ctwterm%5E1269382518362509313%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_%26ref_url=https%3A%2F%2Fwww.gla.mour.com%2Fstory%2Fa-complete-breakdown-of-the-jk-rowling-transgender-comments-controversy. Hier zijn ook de haatreacties te lezen en daaronder vervolgens de reactie van Rowling daarop.

identificeren met het lichaam waarin zij geboren zijn. Stock noemde de doodsbedreigingen die ze kreeg 'afkomstig van wokeactivisten'. Kathleen Stock, een hoogleraar aan de universiteit van Sussex, betuigde Rowling haar steun. Stock moest vervolgens opstappen bij de universiteit van Sussex, na daar achttien jaar werkzaam te zijn geweest. Stock en Rowling, samen met tientallen andere journalisten, auteurs en hoogleraren, stelden een manifest op: *A letter on Justice and Open Debate* (Harper's Magazine, 2020). Dit manifest was een pleidooi voor journalistieke vrijheid. Er staat onder andere in dat de journalistiek geen risico meer durft te nemen, wat resulteert in een verstikkende vorm van zelfcensuur (Kraak, 2020).

Dit theoretisch kader geeft weer wat in de literatuur is beschreven over de fenomenen die van belang zijn voor dit onderzoek, namelijk: woke, woke taalgebruik, genderinclusief taalgebruik als onderdeel van woke taalgebruik met in het bijzonder genderneutrale voornaamwoorden, de cancelcultuur, journalistieke vrijheid en journalistieke richtlijnen. De eerste drie paragrafen van dit theoretisch kader hebben betrekking op het fenomeen woke. In par. 2.1 wordt literatuur besproken over de betekenis van het fenomeen woke en de geschiedenis daarvan. In par. 2.2 betreft de ontwikkeling van het fenomeen woke. In deze paragraaf is beschreven hoe het fenomeen woke aan steeds meer kwesties werd gekoppeld en door steeds meer bewegingen werd overgenomen. In par. 2.3 wordt beschreven hoe woke tot uiting komt in taal. In deze paragraaf wordt een aantal voorbeelden gegeven van woke woorden die aan de Nederlandse taal zijn toegevoegd. Vervolgens wordt in par. 2.4 nader ingegaan op genderinclusieve taal als onderdeel van woke taalgebruik. In deze paragraaf wordt het fenomeen genderinclusieve taal gedefinieerd. Daarvoor is eerst gedefinieerd wat gender en genderidentiteiten betekenen, evenals de non-binaire genderidentiteit. In par. 2.5 wordt specifiek aandacht besteed aan genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van genderinclusief taalgebruik. Deze paragraaf beschrijft de pogingen van verschillende landen en media tot het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden. De laatste drie paragrafen van dit hoofdstuk beschrijven de fenomenen cancelcultuur, journalistieke vrijheid en journalistieke richtlijnen.

2.2 De geschiedenis van het wakker zijn: van Black Lives Matter tot wokeness

De geschiedenis van het woord woke gaat terug tot 2014, waar het werd geïntroduceerd tijdens de Black Lives Matter-beweging. De Black Lives Matter-beweging begon twee jaar daarvoor na de dood van de 17-jarige Trayvon Martin (Edmondson et al., 2019). Martin, een ongewapende zwarte jongen, liep op 26 februari 2012 over straat in Sanford, Florida. Buurtwachtvrijwilliger George Zimmerman vond hem er verdacht uitzien en belde de politie. De politie adviseerde Zimmerman om afstand te bewaren, maar desondanks zocht hij de confrontatie op en schoot Martin daarbij dood. Ondanks het feit dat Martin jonger, kleiner en ongewapend was, werd hij het middelpunt van speculaties. Veel mensen vonden een zwarte jongen die met een capuchon over het hoofd getrokken rondliep al verdacht. In de zomer van 2013 werd Zimmerman vervolgens volledig vrijgesproken van alle aanklachten met betrekking tot Martins dood (Lebron, 2018). Deze moord was het begin van een reeks incidenten waarbij er aandacht kwam voor zwarte mensen die overleden na buitensporig politiegeweld, incidenten die vaak op video werden vastgelegd en veel aandacht kregen door de media.

Naar aanleiding van de vrijspraak van Zimmerman richtten mensenrechtenactivisten Alicia Garza, Patrisse Cullors en Opal Tometi de Black Lives Matter-beweging op in de Verenigde

Staten (Szetela, 2019). Het startschot van de beweging was de massaal gedeelde hashtag #BlackLivesMatter op Twitter. Black Lives Matter is een ideologische en politieke beweging, ontstaan vanuit het verlangen van de zwarte bevolking om gerespecteerd te worden (Szetela, 2019). De leden van deze beweging beschouwen zichzelf, ongeacht de eigen identiteit, als mensen die op een hoger niveau van bewustzijn zitten. Het zijn mensen die 'wakker' zijn (Edmondson et al., 2019). Met dat 'wakker' zijn werd toen een zekere alertheid wat betreft raciaal en sociaal onrecht bedoeld (Rhodes, 2021). De hashtag #StayWoke werd in het leven geroepen, vaak gepaard met de hashtag #BlackLivesMatter. #StayWoke begon met het concept dat de zwarten in de Verenigde Staten, als een onderdrukt deel van de bevolking, altijd aandacht moeten hebben voor ongelijkheid en onrechtvaardigheid in de samenleving (Edmondson et al., 2019). In het boek *Realizing Wokeness* omschrijft Buck (2020) dat 'wakker' zijn als volgt:

'Wokeness doesn't mark a lack of ignorance; wokeness instead is the recognition that one is ignorant. Wokeness also involves the reflective aptitude to name and identify the ways in which one is ignorant, so one can recalibrate their judgement toward more accurate conclusions.' (Buck, 2020, p. 3)

Bovenstaand citaat maakt duidelijk dat 'wakker' zijn niet duidt op een gebrek aan onwetendheid, maar juist erkent dat de mens onwetend is. Het duidt op een reflectief vermogen om te bekijken op welke manieren men onwetend is, om vervolgens tot een rijker en nauwkeuriger oordeel te kunnen komen.

Storm en Rainey (2018) definiëren het wakker zijn niet enkel als het in staat zijn om betere conclusies te trekken, maar als het gevoel verandering mogelijk te kunnen maken:

'To be "woke" is to be aware of systematic injustice and ways of interrupting injustice and to feel able to participate in making change.' (Storm en Rainey, 2018, p. 1)

Het wokisme begon als een sociale beweging binnen de Afro-Amerikaanse gemeenschap. De beweging verspreidde zich snel, eerst in de Verenigde Staten en later ook wereldwijd. Elke keer dat een zwart persoon door toedoen van de politie werd vermoord, groeide de verontwaardiging. Mensen gebruikten woke steeds vaker om zich uit te spreken tegen raciaal geweld. In juni 2017 nam het *Oxford English Dictionary* het woord zelfs op (Rhodes, 2021). Pas in 2018 gingen ook grote instituties zich uitspreken, nadat een 19-jarige jongen veertien leerlingen en drie medewerkers doodschoot op een middelbare school in Parkland, Florida (Mohabeer, 2021). In de nasleep van deze schietpartij ontstond een beweging van leerlingen van de school die eiste dat er een strengere wapenwetgeving kwam. Als reactie hierop legde Walmart, de grootste supermarktketen van de Verenigde Staten, alle verkoop van wapens en munitie aan banden (Mohabeer, 2021). Hoewel het hier niet om raciaal politiegeweld ging, werd de reactie van Walmart ook gezien als een zekere vorm van 'wakker' worden. De schietpartij werd daarom een belangrijk moment in de geschiedenis van wokeness. Een politiek analist van de *The New York Times*, Ross Douthat, beschreef dit moment zelfs als *'the rise of woke capital'* (Mohabeer, 2021, p. 2).

Voor de schietpartij in Parkland voelden bedrijven zich niet gedwongen om de wokebeweging te steunen. Woke zijn werd namelijk door sommigen geassocieerd met

extreme gevoeligheid en een extreem verlangen naar politieke correctheid (Ezell, 2021) en bedrijven waren bang dat ze inkomsten zouden mislopen als ze te veel lieten blijken die sociale beweging te steunen (Mohabeer, 2021).

Het concept woke wordt vaak geassocieerd met politieke correctheid (Ezell, 2021). Miladi (2021) omschrijft woke als een aan politiek correct gerelateerd concept:

‘Both political correctness and woke are used to depict the other in a disparaging way and often to suggest that there are powerful sources suppressing inconvenient truths and steadily eroding our freedom.’ (Miladi, 2021, p. 22)

Het concept ‘politieke correctheid’ kent echter een veel langere geschiedenis dan het woord woke, waardoor dat woord een vernieuwde versie van politieke correctheid lijkt (Miladi, 2021). Lounsbury (1994) beschrijft politieke correctheid als een belangrijk concept in de zogenoemde cultuuroorlog, begonnen op campussen van Amerikaanse universiteiten. Politieke correctheid, gericht op kwesties als abortus, feminisme en homorechten, verspreidde zich van de universiteiten naar de media, bioscopen en de overheid. Politieke correctheid weerspiegelt in taalgebruik. Critici van zowel politieke correctheid als – inmiddels ook – van wokeness, bevinden zich voornamelijk aan de rechterkant van het politieke spectrum (Lounsbury, 1994). Zij leveren kritiek op het feit dat alleen de ‘correcte’ opvattingen over gevoelige onderwerpen als abortus en homorechten uitgedrukt kunnen worden zonder extreme reacties te ontlokken van activisten (Lounsbury, 1994). Politiek correct taalgebruik richt zich op de manier waarop openbare, publieke taal in sociale contexten gebruikt moet worden (Andrews, 1996). Het concept politieke correctheid wordt door sommige schrijvers omarmd om aandacht te vragen voor inclusiviteit, met name in taalgebruik (Miladi, 2021). Desondanks wordt politiek correct taalgebruik meestal gezien als een poging om echte problemen uit de weg te gaan. Critici waarschuwen dat politieke correctheid, en inmiddels ook het concept woke, een bedreiging vormt voor de vrijheid van meningsuiting (Miladi, 2021).

2.3 Nieuwe golven van wokeness: een steeds verder opgerekte paraplueterm

In 2020, twee jaar na de schietpartij in Parkland, kwamen er wederom drie zwarte mensen door politiegeweld om het leven. Deze drie incidenten leidden tot nieuwe golven van wokeness (Abraham, 2021; Mohabeer, 2021). Na de moord op Breonna Taylor werd de hashtag #SayHerName massaal gedeeld op sociale media als onderdeel van een campagne tegen geweld richting vrouwen. Wokeness ging dus niet meer ‘alleen’ over raciaal politiegeweld. Het begrip werd vervolgens nog verder opgerekt na de moord op de Afro-Amerikaanse George Floyd. Deze brute politiemoord was vastgelegd op video die bekendheid verwierf over de hele wereld (Abraham, 2021). Floyd sprak zijn laatste woorden, *‘I can’t breathe’*, minstens twintig keer (Singh, 2020). Vanaf dat moment ging het ‘wakker’ zijn verder dan het uitspreken tegen geweld; er werd ook actiegevoerd. Tienduizenden mensen van verschillende nationaliteiten en leeftijden gingen massaal de straat op om te protesteren. Deze straatprotesten begonnen in de Verenigde Staten maar werden al snel gevolgd door demonstraties in de rest van de wereld (Abraham, 2021). De protesten gaven wokeness weer een nieuwe impuls. Er werd namelijk ook gedemonstreerd tegen standbeelden en monumenten die werden geassocieerd met kolonialisme, slavernij en imperialisme. Ook in Nederland werd gedemonstreerd tegen het standbeeld van Jan

Pieterszoon Coen in Hoorn. Hij wordt verantwoordelijk gehouden voor het met zijn troepen doden van duizenden inwoners van het Molukse eiland Banda.⁶ De demonstranten eisten dat deze standbeelden en monumenten verwijderd zouden worden, omdat ze slavenhandelaren vertegenwoordigden of werden gezien als steun aan het slavernijverleden. In de ogen van de demonstranten normaliseren en verbloemen dergelijke monumenten en standbeelden de pijnlijke geschiedenis (Abraham, 2021).

Het begrip wokeness werd opgerekt en vervolgens ook overgenomen door andere bewegingen. Het werd niet meer enkel gebruikt om uitdrukking te geven aan politiegeweld tegen de zwarte bevolking, maar ook om stelling te nemen tegen raciale onderdrukking in het algemeen (Ezell, 2021), geweld naar vrouwen (Singh, 2020) en steun aan het slavernijverleden (Abraham, 2021). In het kielzog van de #MeToo-beweging, werd de term vervolgens ook steeds vaker gebruikt door links-populisten en feministen (Kay, 2018). Veel vrouwen voelden een woede die steeds beter zichtbaar werd in het publieke debat en zo werd de #MeToo-kwestie ook onderdeel van wokeness:

'Elsewhere, I have suggested that we are witnessing a "celebritisation" of anger, in which globalised media culture appears to be newly accommodating of (certain kinds of) female fury in the wake of #MeToo, as part of popular culture's broader turn to "wokeness".' (Kay, 2018, p. 2)

Na de #MeToo-beweging werd het woord woke aan steeds meer kwesties gekoppeld: milieubewustzijn, aandacht voor geestelijke gezondheid, economische ongelijkheid en lhbtqia+-rechten (Rhodes, 2021). Doordat de term zo werd opgerekt en door andere bewegingen werd gebruikt, verloor hij enigszins het doel waarvoor hij in eerste instantie diende en werd de term steeds kwetsbaarder voor kritiek van buitenaf (Ezell, 2021). In *Woke Capitalism: How Corporate Morality is Sabotaging Democracy* beschrijft Rhodes (2021) dat een conventioneel gebruik van de term woke tegenwoordig juist een tegenovergestelde connotatie heeft gekregen. Woke betekent niet langer dat je goed geïnformeerd bent over, of alert bent wat betreft sociale en raciale ongelijkheid. Volgens Rhodes (2021) verwijst de term tegenwoordig juist naar een persoon met een oppervlakkige politieke moraal, die het woord woke gebruikt als een modestatement. Er is eveneens een scheldwoord van gemaakt, 'woketard', om iemand ervan te beschuldigen dat hij geobsedeerd is met gelijk krijgen in kwesties variërend van het klimaat tot genderidentiteit.

2.4 Woke woorden: de connectie tussen taalgebruik en de werkelijkheid

Taalwetenschapper Sibö Kanobana beschrijft dat *'stay woke'* oorspronkelijk werd gebruikt als een soort waarschuwing: we moeten op onze hoede zijn voor de racistische maatschappij waarin we leven (Blussé, 2022). Maar sinds *'stay woke'* na de Black Lives Matter-protesten via sociale media is overgestoken naar het grote publiek in Nederland, zijn er ook steeds meer woke woorden toegevoegd aan de Nederlandse taal (Blussé, 2022). Woordenboekmaker Ton den Boon (2022) schrijft in *Trouw* dat het de laatste decennia een uitdaging is geworden de Nederlandse woordenschat neutraal te registreren. Steeds meer

⁶ Link naar een artikel van het RTL Nieuws over de demonstratie in Hoorn:

<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5158391/jp-coen-standbeeld-hoorn-tunnel-protest-voc-we-promise>

woke woorden worden geïntroduceerd, andere woordkeuzes worden steeds nadrukkelijker veroordeeld. Bepaalde woorden en uitdrukkingen die eerst heel gebruikelijk waren, botsen nu met de kernwaarden van onze samenleving, waarin diversiteit en inclusiviteit hoog in het vaandel staan (Boon, 2022). Het woord 'dwerg' zou vervangen moeten worden door 'mensen van kleine lengte', het woord 'slaaf' door 'tot slaaf gemaakte' en in het woord 'blank' zou een verwerpelijke stellingname besloten liggen (Walsum, 2021). PVV-voorman Geert Wilders beklagde zich eind 2021 tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen over de 'immer oprukkende wokedictatuur'. 'Van Zwarte Piet tot het woord "blank", van de VOC tot de gouden koets: álles willen ze verbieden', aldus Wilders. Daarnaast uitte hij kritiek over het feit dat De Nederlandse Spoorwegen passagiers niet meer verwelkomt met 'goedemorgen, dames en heren' maar met 'goedemorgen, reizigers' (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2021).

Volgens taalwetenschapper Kanobana is taal niet alleen een reflectie van de werkelijkheid, maar ook een werktuig waarmee die werkelijkheid vorm kan krijgen (Blussé, 2022). Taal vertegenwoordigt ons denken, maar is vervolgens in staat ons denken ook te beheersen (Andrews, 1996). De sterke connectie tussen taal en ons denken illustreert Andrews (1996) aan de hand van het volgende Engelstalige voorbeeld:

*'If a speaker is no longer aloud to refer to a female as **girl** and, instead, must use the word **woman**, then that speaker is more likely to view the female as an equal to her linguistic counterpart, **man**.'* (Andrews, 1996, p. 4)

Volgens Andrews (1996) is het zo dat als jongere sprekers en schrijvers geleerd krijgen om alleen het woord *woman* te gebruiken, dit leidt tot successen in de perceptie van seksegelijkheid en de wetgeving daaromtrent.

De sterke connectie tussen taal en ons denken, zoals Andrews (1996) omschrijft, is ook zichtbaar in de woke woorden die worden geïntroduceerd. Het woord 'neger' is veranderd in 'zwarte' en daarna in 'persoon van kleur', een steeds preciezer en neutralere omschrijving. Het woord 'slaaf' werd veranderd in 'tot slaaf gemaakt'. Hiermee wordt duidelijk hoe taalgebruik ons denken beheerst (Andrews, 1996). Het woord 'slaaf' roept namelijk de associatie op dat slaaf zijn een vrije keuze is, en is daarmee zowel vernederend als discriminerend. Met 'tot slaaf gemaakt' wordt het proces van onderdrukking dat heeft plaatsgevonden duidelijk en worden we gedwongen stil te staan bij de betekenis van de term.

Samenvatting (par. 2.2, 2.3 en 2.4)

In de vorige drie paragrafen zijn alle facetten van wokeness beschreven. In par. 2.2 is de geschiedenis van wokeness uiteengezet en is het begrip gedefinieerd. In par. 2.3 is beschreven welke impulsen ervoor konden zorgen dat de term wokeness een steeds breder begrip werd. Woke werd aan steeds meer kwesties gekoppeld, zoals milieubewustzijn, aandacht voor geestelijke gezondheid, economische ongelijkheid en lhbtqia+-rechten (Rhodes, 2021). In par. 2.4 is vervolgens beschreven welke rol woke speelt in het taalgebruik. Er worden steeds meer woke woorden geïntroduceerd, en de voorheen zo gebruikelijke woorden en uitdrukkingen worden steeds nadrukkelijker veroordeeld (Boon, 2022). Ook is in deze paragraaf de connectie tussen taal en ons denken uitgelegd aan de hand van een

voorbeeld van woke woorden. Woke woorden weerspiegelen een samenleving waarin diversiteit en inclusiviteit hoog in het vaandel staan en ze zijn daarnaast ook in staat om ons denken te beheersen. Taalgebruik reflecteert namelijk niet alleen de werkelijkheid, het geeft de werkelijkheid ook vorm, zo komt naar voren in par. 2.3. In deze drie paragrafen is duidelijk geworden wat wokeness betekent en wat wokeness in taal inhoudt.

In de volgende twee paragrafen wordt ingegaan op specifiek genderinclusief taalgebruik als onderdeel van woke taalgebruik. In par. 2.4 komt de rol van taal in genderkwesties aan bod. In par. 2.3 werd de connectie tussen taal en ons denken al geïntroduceerd en in par. 2.4 wordt duidelijk welke rol taal speelt in ons denken over gender. Hiervoor worden eerst de fenomenen gender en genderidentiteit gedefinieerd. Daarnaast wordt in par. 2.4 duidelijk welke rol de media hebben in het presenteren van genderidentiteiten. Zo wordt ook duidelijk wat het verschil is tussen genderinclusief en genderexclusief taalgebruik en wordt uitgelegd wat de effecten daarvan zijn. Par. 2.5 gaat vervolgens in op een specifiek onderdeel van genderinclusief taalgebruik, namelijk de genderneutrale voornaamwoorden. In deze paragraaf wordt beschreven aan welk genderneutraal voornaamwoord non-binaire personen de voorkeur geven. Vervolgens wordt aan de hand van voorbeelden uitgelegd hoe verschillende landen en media omgaan met dit genderneutrale voornaamwoord.

2.5 Genderinclusief taalgebruik: het erkennen van de diversiteit van de mens

Taal speelt een grote rol in het creëren van begrip rond genderkwesties (Zimman, 2017). Ondanks het feit dat gender een universeel concept is, is het geen eenvoudige term. Het concept wordt namelijk op verschillende manieren ervaren en tot uitdrukking gebracht (Scheuerman, Jiang, Spiel & Brubaker, 2021). De term 'gender(identiteit)' en de term 'geslacht' (of 'seks') worden vaak als synoniemen gebruikt, terwijl de betekenis niet overeenkomt. De term 'geslacht' verwijst naar de anatomie van het lichaam en de term 'gender' is gerelateerd aan een opgelegde of aangenomen sociale en psychologische toestand, de culturele betekenis van de lichamelijke verschillen. Een bepaald geslacht veronderstelt niet automatisch dezelfde genderidentiteit (Diamond, 2002).

In het afgelopen decennium zijn er verschillende genderidentiteiten zichtbaarder geworden, waarvan in het bijzonder de non-binaire genderidentiteit naar voren gekomen is. De non-binaire genderidentiteit heeft betrekking op mensen die hun gender ervaren als noch exclusief mannelijk, noch exclusief vrouwelijk. Deze mensen ervaren een combinatie van zowel vrouwelijkheid als mannelijkheid of plaatsen zichzelf juist buiten beide geslachten (Losty & O'Connor, 2017). Ze kunnen zich niet identificeren met het geslacht waarin ze geboren zijn. Non-binaire identiteiten kunnen ook omschreven worden met de termen genderqueer, agender, genderfluïde en transgender (Scheuerman et al., 2021). Sommige mensen ervaren dat ze zich op bepaalde tijdstippen meer als een vrouw voelen en op een andere tijdstippen juist meer als een man. Deze genderidentiteit wordt steeds vaker erkend in zowel juridische, medische als psychologische systemen. Studies die onder de bevolking worden uitgevoerd laten zien dat de groep non-binaire personen aanzienlijk en groeiend is (Richards et al., 2016). Onderzoeken naar volwassenen met een non-binaire genderidentiteit tonen aan dat zij slechtere geestelijke gezondheidsresultaten behalen dan volwassenen met een binaire genderidentiteit. Dergelijke mentale gezondheidsresultaten worden vaak vastgesteld bij mensen die tot een minderheidsgroep behoren, omdat deze groepen vaker wordt geconfronteerd met stigma's en vooroordelen (Chew, Tollit, Poulakis, Zwickl & Pang,

2020). De normatieve norm rond gender en seksualiteit wordt gepresenteerd en versterkt door de media, die met bepaald vocabulaire minderheidsgroepen kan buitensluiten (Jas, 2020). Journalisten leggen in berichtgeving over transgenderpersonen de nadruk op hun geslachtsdelen en seksleven, waardoor de lezer of luisteraar geen onderscheid kan maken tussen geslacht en gender (Li, 2019).

Het wokebewustzijn betreft een bepaalde kijk op ongelijkheid en onderdrukking in de maatschappij, bijvoorbeeld over de oorzaken van seksisme. Taal is een van de belangrijkste manieren waarop seksisme wordt geconstrueerd (Zimman, 2017). Taal fungeert niet alleen als middel om informatie over te dragen, maar ook als middel om uitdrukking te geven aan sociale categorieën en hiërarchieën (Sczesny, Moser, Wood, 2015). Linguïstische vooringenomenheid komt tot uiting in alledaagse taal, bijvoorbeeld wanneer mensen voornaamwoorden gebruiken die naar slechts één geslacht verwijzen. Genderexclusief taalgebruik negeert een bepaald gender, waardoor een groep zich uitgesloten voelt van een sociale context (Stout & Dasgupta, 2011). Stout en Dasgupta (2011) illustreren dit aan de hand van het volgende voorbeeld: *'an ideal student is someone who sets goals for himself'*. Deze specifieke genderreferentie (*himself*, in het Nederlands: hemzelf) zorgt ervoor dat vrouwen zich mogelijk genegeerd voelen, ondanks het feit dat deze genderreferentie mogelijk niet doelde op het buitensluiten van vrouwen. Verschillende onderzoeken wijzen erop dat slechts 13% van alle nieuwsberichten over vrouwen gaat en dat vrouwen en mannen in de media op een stereotiepe manier worden neergezet. Volgens onderzoek van Macharia in 2010 blijkt dat 46% van de nieuwsberichten genderstereotypen versterken, waardoor de media invloed hebben op de manier waarop gender in de samenleving wordt gezien (Hansen, Littwitz & Sczesny, 2016). Eveneens tonen verschillende onderzoeken aan dat lezers van artikelen waarin de nadruk ligt op biologische verklaringen van genderverschillen, sterker geneigd waren genderstereotypen te onderschrijven dan lezers van artikelen waarbij de focus lag op sociale of culturele verklaringen voor verschillen in gender (Hansen et al., 2016).

Genderexclusief taalgebruik komt vaak op een subtiele manier tot uiting (Stout & Dasgupta, 2011). Wanneer wordt verwezen naar groepen met gemengde geslachten of personen waarbij het geslacht niet bekend of relevant is, wordt verwezen met mannelijke, generieke termen. Mannelijke generieke termen zijn grammaticaal mannelijke zelfstandige naamwoorden en voornaamwoorden, bijvoorbeeld 'brandweermannen'. Genderinclusieve taal verwijst naar genderneutrale voornaamwoorden (bijvoorbeeld 'brandweerlieden') of verwijst expliciet naar meerdere genderidentiteiten (Hansen et al., 2016). Door genderinclusieve taal te gebruiken wordt seksistische taal geëlimineerd (Rubin & Greene, 1991).

Er is een groeiende belangstelling voor inclusieve taal in de media, maar ook in de zorg en op scholen (Zimman, 2017). Desondanks is het volgens verschillende onderzoekers van genderinclusief taalgebruik te kort door de bocht om te stellen dat taalvormingen houdingen en standpunten direct kunnen veranderen. Het is niet altijd genoeg om nieuwe woorden te introduceren vanuit de verwachting dat een ingebakken woord daarmee wordt geëlimineerd (Zimman, 2017). Het gebruik van genderneutrale en genderinclusieve taal draagt echter wel bij aan de vermindering van discriminatie (Sczesny, Formanowicz & Moser, 2016). Ook speelt taal een grote rol in het creëren van begrip voor (trans)genderkwesties

(Zimman, 2017). Genderneutrale en genderinclusieve taal beoogt woorden te vermijden die kunnen worden ervaren als discriminerend of denigrerend, bijvoorbeeld woorden die impliceren dat een bepaald gender de norm is (Dossier Inclusief Taalgebruik, 2022). Uitbreiding van het vocabulaire rond seksualiteit erkent de diversiteit van de mens en geeft gemarginaliseerde groepen het gevoel dat zij niet pervers, alleen of abnormaal worden gevonden (Jas, 2020).

2.6 Genderneutrale voornaamwoorden: verschillend per land en medium

Geslachtsvoornaamwoorden zoals 'zij' of 'hij' worden in de praktijk gebruikt om het geslacht van een persoon weer te geven en benadrukken daarmee onbewust de heteronormatieve, binaire ideeën over gender, seksualiteit en sekse (McGlashan & Fitzpatrick, 2018). Non-binaire personen kunnen zich niet identificeren met het vrouwelijke 'zij' of het mannelijke 'hij' en geven er daarom vaak de voorkeur aan te worden aangesproken 'hen' (Losty & O'Connor, 2017). Landen verschillen in de pogingen die zij doen wat betreft genderneutraal taalgebruik. In sommige Spaanssprekende landen zijn de typisch geslachtsgebonden 'o' of 'a' aan het einde van een woord door de media vervangen door 'x'. Zo werd 'Latina' of 'Latino' bijvoorbeeld 'Latinx'. Meer recentelijk werd deze 'x' weer vervangen door een 'i' of 'e', waardoor 'chico' werd veranderd in 'chice'. In de Engelse taal werd 'zij'/'hen' (they/them) een veelgebruikt alternatief voor hij/hem of zij/haar (McEntarfer & Iovannone, 2020). In Zweden (een land dat zich al veel langer inspant voor genderinclusief taalgebruik) ging de lhbtqia+-gemeenschap naast 'han' (hij) en 'hon' (zij) het genderneutrale 'hen' gebruiken. Dat werd een succesvol nieuw voornaamwoord: het kreeg veel media-aandacht en Zweden beschouwden het al snel als vast onderdeel van de taal. In 2014 werd 'hen' opgenomen in het woordenboek van de Zweedse academie (Becker, 2020).

Pogingen tot genderinclusief taalgebruik verschillen eveneens per medium. Schrijver Marieke Lucas Rijneveld, winnaar van de International Booker Prize, gaf in april 2020 in een interview met *The New York Times* aan dat ze niet meer aangeduid wilde worden als 'she' maar als 'they' (in het meervoud). De krant respecteerde dat en verwees naar Rijnevelds leven als '*their life*'. Rijneveld koos ervoor om in het Nederlands wel nog aangeduid te willen worden met 'zij' en 'haar', omdat Nederland minder secuur met de voornaamwoorden omgaat dan Amerika (Becker, 2020). Ook zanger Sam Smith gaf aan met genderneutrale voornaamwoorden aangesproken te willen worden, maar in een recensie van zijn nieuwe muziek schreef de Volkskrant nog over 'zijn' en 'hem', en respecteerde die wens daarmee niet (Goetze, 2020).⁷ Wat de *Volkskrant* hier deed, wordt gedefinieerd als *misgendering*. *Misgendering* is het verwijzen naar transpersonen op basis van het geslacht die zij bij de geboorte toegewezen hebben gekregen (Li, 2019). Het verwijzen door het gebruiken van de naam die transpersonen bij de geboorte toegewezen hebben gekregen wordt *deadnaming* genoemd (Li, 2019). De vertegenwoordiging van transpersonen is zichtbaar toegenomen en nieuwsmedia behandelen steeds vaker transgenderkwesties, waardoor een nationaal debat in het leven is geroepen over de manier waarop nieuwsmedia genderkwesties moeten behandelen (Li, 2019). Genderkwesties vormen een uitdaging voor de journalistiek (Li, 2019).

⁷ In de volgende recensie verwees de Volkskrant naar Sam Smith met 'hij' en 'hem':

<https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/op-de-nieuwe-sam-smith-staan-te-weinig-echt-goede-liedjes~b298914d/#:~:text=Sam%20Smith%20leek%20voorbestemd%20in,Breaking%20Hearts%20en%20Forgive%20Myself.>

Ook in Nederland is een wegwijzer geïntroduceerd, specifiek voor journalisten en redacties, door Transgender Netwerk Nederland in 2016. Deze Wegwijzer is bedoeld om de media te helpen trans- en non-binaire personen in woord en beeld aan het grote publiek te presenteren en om te voorkomen dat media aan *misgendering* of *deadnaming* doen. In de Wegwijzer worden de voornaamwoorden 'hen' (voor hij/zij en hem/haar) en 'hun' (bezittelijke vorm) geadviseerd, omdat trans- en non-binaire personen hier de voorkeur aan geven (TNN, 2016). Inmiddels hebben *de Volkskrant*, *Trouw*, magazine *OneWorld* en het ANP het stijlboek aangepast op de genderneutrale voornaamwoorden (Blokland, 2021). Andere media hebben meer moeite met de grammaticale complexiteit van woke woorden, zoals *NRC* (De Jong, 2021). De voormalig ombudsman van *NRC* legde in een artikel uit waarom *NRC* moeite heeft met het genderneutrale voornaamwoord 'hen'. Hij noemde 'hen' ingewikkeld en onwennig evenals moeilijk voor de lezer. Ook vroeg hij zich af of het recht om je eigen identiteit en voornaamwoorden te kiezen automatisch betekent dat anderen daarmee verplicht zijn dat over te nemen. Als laatste beschreef De Jong dat de manier waarop journalisten naar mensen verwijzen, met taal van de oppervlakte, niet betekent dat zij daarmee een bewering doen over iemands genderidentiteit (De Jong, 2021).

Samenvatting (par. 2.5 en 2.6)

In de paragrafen 2.5 en 2.6 is ingegaan op genderinclusieve taal als onderdeel van woke taalgebruik. In par. 2.5 is beschreven dat de normatieve norm rond gender en seksualiteit door de media gepresenteerd en versterkt wordt en met taalgebruik minderheidsgroepen kan uitsluiten (Jas, 2020). Genderinclusieve taal verwijst naar genderneutrale voornaamwoorden en verwijst expliciet naar verschillende genderidentiteiten (Hansen et al., 2016). Genderinclusieve taal elimineert seksistische taal (Rubin & Greene, 1991), draagt bij aan de vermindering van discriminatie (Sczesny, Formanowicz & Moser, 2016) en speelt een grote rol in het creëren van begrip voor (trans)genderkwesties (Zimman, 2017).

In par. 2.6 is specifiek ingegaan op genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van genderinclusieve taal. Non-binaire personen kunnen zich niet identificeren met de voornaamwoorden 'zij/haar' en 'hij/hem' en geven er daarom vaak de voorkeur aan te worden aangesproken met 'hen' (Losty & O'Connor, 2017). In par. 2.5 is aan de hand van voorbeelden beschreven welke pogingen verschillende landen en media doen met betrekking tot het hanteren van dit genderneutrale voornaamwoord.

Harry Potter-auteur J.K. Rowling, zoals in par. 2.1, beschreven werd gecancelled naar aanleiding van haar tweets over de non-binaire gemeenschap. Par. 2.6 beoogt op grond van literatuuronderzoek inzicht te geven in het fenomeen cancelcultuur. Deze paragraaf geeft inzicht in de geschiedenis van het fenomeen, alsook de gevolgen en effecten ervan. Er worden voorbeelden gegeven van 'cancelacties'.

2.7 De cancelcultuur: het digitale politieke wapen van gemarginaliseerde groepen

De term *cancelen* werd voor het eerst gebruikt in een Amerikaanse film uit 1991, waarbij een personage genaamd Nino het uitmaakte met zijn vriendin door haar, zogezegd, te 'cancelen'. De letterlijke woorden waren: *'Cancel that bitch. I'll buy another one.'* (Bridges, 2022, p. 9). Rapper Lil Wayne rapte vervolgens over zijn ex-vriendin: *'I had to cancel that bitch like Nino'* (Bridges, 2022, p. 9). Daaropvolgend werd de term 'cancellen' gebruikt in

verschillende liedjes en tv-programma's (Tandoc, Tan Hui Ru, Lee Huei, Min Qi Charlyn, Chua & Goh, 2022).

'Eventually, the term "canceling" moved past its misogynist origins of men canceling "bitches" and came to signify something that anyone can do to anyone else.'
(Bridges, 2022, p. 9)

Bridges (2022) stelt in bovenstaand citaat dat het fenomeen cancelen verschoof van iets wat mannen doen met hun vriendinnen ('bitches') naar iets wat iedereen bij iedereen kan doen. De term cancelen won pas aan populariteit toen het door de Afro-Amerikaanse gemeenschap op Black Twitter (de zwarte subcultuur op Twitter) werd gebruikt. Daar werd de term cancelen voor het eerst op een ironische, grappende manier gebruikt in 2015 (Clark, 2020). Sommige onderzoekers van de cancelcultuur zien Black Twitter als de geboorteplaats van de cancelcultuur (Bridges, 2022). Sindsdien heeft het gebruik van de term veranderingen ondergaan en wordt het voor serieuzere situaties gebruikt, zoals het uitschelden en openlijk haten en beschamen van individuen voor het maken van kwetsende opmerkingen (Tandoc et al., 2022). Iemand cancelen wordt inmiddels als volgt gedefinieerd:

'That is, the withdrawal of any kind of support (viewership, social media follows, purchases of products endorsed by the person, etc.) for those who are assessed to have said or done something unacceptable or highly problematic, generally from a social justice perspective especially alert to sexism, heterosexism, homophobia, racism, bullying, and related issues.'
(Ng, 2020, p. 3)

Volgens bovenstaand citaat betekent iemand cancelen dat je elke vorm van steun aan een persoon intrekt nadat deze persoon seksistisch, homofob of racistisch gedrag – of aanverwant gedrag – heeft vertoond (Ng, 2020). Het fenomeen wordt omschreven als een *'total disinvestment in something (anything)'* (Clark, 2020, p. 1). De term komt overeen met het concept 'boycotten' (Sailofsky, 2021). Er wordt vastgesteld dat iemand iets onaanvaardbaars heeft gedaan en op grond daarvan wordt elke vorm van steun aan deze persoon ingetrokken, voornamelijk via sociale media (Ng, 2020). In maart 2016 gebeurde dit, zonder dat dit destijds expliciet als een cancelactie werd geframed, in een aflevering van de Amerikaanse serie *The 100*. In die aflevering werd een lesbische vrouw vermoord nadat zij en een ander vrouwelijke personage voor het eerst de nacht met elkaar hadden doorgebracht. Jason Rothenberg, de producent van de serie, verloor in de 24 uur na de desbetreffende aflevering 14.000 volgers op Twitter. Fans van de serie uitten kritiek en ontevredenheid over de manier waarop het personage werd neergezet. Rothenberg, een witte heteroman, werd beschuldigd van het uitbuiten van queer kijkers, door het laten vermoorden van een lesbische vrouw (Ng, 2020). Dit was het begin van een cultuur waarin cancelen steeds vaker plaatsvindt. Het voorbeeld uit de serie toont de invloed die socialemediaplatforms hebben op het cancelen. Socialemediaplatforms zoals Twitter bevorderen de cancelcultuur vanwege het gebrek aan nuance. Posts zijn snel gemaakt, tekstueel beknopt en worden snel verspreid (Ng, 2020). Platforms zoals Twitter versterken een zekere ideologische starheid en bieden geen ruimte voor weloverwogen reacties op andere individuen. Om die reden komen cancelacties met name voor op sociale media (Tandoc et al., 2022). Gestuurd door deze socialemediaplatforms heeft een cultuur waarin steeds vaker en makkelijker gecanceld wordt, haar doorgang gevonden (Ng, 2020). Deze

cultuur wordt gedefinieerd als een collectief van gemarginaliseerde stemmen die nadrukkelijk hun afkeuring uiten ten opzichte van een machtig persoon:

'Cancel culture has been defined as "a collective of typically marginalized voices 'calling out' and emphatically expressing their censure of a powerful figure.' (Tandoc et al., 2020, p. 2)

Onderzoeken definiëren het onderscheid tussen enkel de cancelacties en de gehele cancelcultuur. De cancelactie wordt gezien als het 'actieve element' in de cancelcultuur (Tandoc et al., 2022). De cancelcultuur staat voor een cultuur met een zekere vorm van keuzevrijheid: een keuze om iemand wiens woorden of daden zeer beledigend zijn niet langer te steunen met aandacht, tijd of geld. Het komt voort uit een kapitalistische cultuur, vanuit het idee dat een transactie kan worden gecanceld (Clark, 2020) maar eveneens vanuit een activistische cultuur, waarin sociaal onrecht onder de aandacht wordt gebracht (Tandoc et al., 2022). Onderzoek benadrukt dat cancelacties voortvloeien uit goede wil en bedoelingen (Tandoc et al., 2022) en een oproep tot gerechtigheid (Clark, 2020). Desondanks kan de cancelcultuur averechtse gevolgen hebben: de cancelcultuur kan de sociale problemen die het beoogt aan te pakken juist in stand houden.

'(...) it may also end up maintaining the social problems it targets, such as structural racism, as cancelling may end up focusing on the target individual rather than the action, deflecting attention away from the problem or misrepresenting the issue.' (Tandoc et al., 2022)

Ook Sailofsky (2021) stelt dat de cancelcultuur zich te veel richt op het individu achter een bepaalde actie of uiting, waardoor er geen substantiële veranderingen worden doorgevoerd. Het systeem, waarin bepaalde gedragingen of uitingen kunnen plaatsvinden, wordt daardoor in stand gehouden.

De cancelcultuur kan, zoals Tandoc (2022) en Sailofsky (2021) beargumenteren, de aandacht van echte problemen in de samenleving afleiden. Inmiddels wordt de cancelcultuur geassocieerd met de angst voor censuur en het zwijgen opgelegd krijgen (Clark, 2020). De #MeToo-beweging gaf de cancelcultuur een flinke impuls: de seksuele intimidatie en aanrandingen door beroemdheden, waaronder Hollywoodproducent Harvey Weinstein en R&B-zanger R. Kelly, werden blootgelegd en zij werden samen met vele anderen gecanceld (Ng, 2020). Rechtvaardigheidsbewegingen, waaronder de #MeToo-beweging en de Black Lives Matter-beweging, gaven de cancelcultuur een impuls omdat deze bewegingen zich richten op het versterken van gemarginaliseerde groepen in de samenleving. De cancelcultuur wordt gebruikt om de mensen buiten die gemarginaliseerde groepen, veelal mensen met macht, verantwoordelijk te houden voor hun gedrag (Sailofsky, 2021). Het zijn daarom meestal onbereikbare mensen, beroemdheden, merken en bedrijven die slachtoffer worden van de cancelcultuur (Clark, 2020; Tandoc et al., 2022). Het zijn vaak onderwerpen gerelateerd aan seksisme, racisme en homofobie die het slachtoffer worden van de cancelcultuur (Sailofsky, 2021). Dit zijn onderwerpen waar de wokebeweging aandacht voor vraagt (Rhodes, 2021). Het zijn vaak mensen die zich aanstootgevend uitlaten over dergelijke gevoelige onderwerpen en die vervolgens gecanceld vanuit wokeovertuigingen. Net als bij de meeste bewegingen die vanuit een rechtvaardigheidsgevoel handelen, heeft ook de cancelcultuur geleid tot verzet onder mensen die van mening zijn dat de cancelcultuur grenzen overschrijdt. Volgens critici heeft de cancelcultuur zelfs geleid tot 'woke kapitalisme'

(Sailofsky, 2021). Donald Trump beschreef de cancelcultuur als het “politieke wapen van extreem links” en “de definitie van het totalitarisme” (Bridges, 2022). Door voorstanders van de cancelcultuur wordt deze kritiek demonisering van de cancelcultuur genoemd:

‘However, others have noted that the demonization of ‘cancel culture’ is used to protect those who have historically been privileged in terms of gender, race and sexuality, and these privileged voices frame the accountability that they are now facing as exaggerated to minimize the severity of their behaviour and discredit marginalized voices.’ (Sailofsky, 2020, p. 2)

Voorstanders van de cancelcultuur stellen dat het cancelen van personen of organisaties niet nieuw is, maar de cancelcultuur echter wel een kanteling laat zien (Sailofsky, 2021). Tot voor kort richtte het cancelen zich uitsluitend van ‘boven naar beneden’, van degenen met macht tot degenen zonder macht. De cancelacties waren voorheen gericht op mensen die deel uitmaakten van raciaal en etnisch gemarginaliseerde groepen. Het volgende voorbeeld illustreert zo’n cancelactie: Kaepernick, de Afrikaanse-Amerikaanse quarterback van de National Football League, werd gecanceld en verbannen uit de competitie omdat hij tijdens het Amerikaanse volkslied ging zitten uit protest tegen raciaal politiegeweld. Kaepernick werd gecanceld door de leiding van de National Football League en door toenmalig president Donald Trump, vanwege het protesteren tijdens het volkslied; een duidelijk voorbeeld van een situatie waarin iemand uit een minderheidsgroep wordt gecanceld door mensen van ‘bovenaf’ (Sailofsky, 2021). We zijn echter gaan spreken van een cancelcultuur vanaf het moment dat cancelacties niet meer door machtige individuen worden uitgevoerd, maar door gemarginaliseerde groepen die zich juist tegen de macht gingen uitspreken. De producent van *The 100*, Jason Rothenberg, was als machtige, witte heteroman de eerste die gecanceld werd door een gemarginaliseerde groep, namelijk de queergemeenschap (Ng, 2020).

De cancelcultuur wordt gezien als de publieke sfeer waarin een kanteling is ontstaan in het idee dat het publieke discours alleen tot de elites behoort (Sailofsky, 2021). Deze kanteling in de publieke sfeer heeft twee oorzaken. Ten eerste heeft het openbare debat zich in welvarende samenlevingen geleidelijk verschoven richting een meer sociale, liberale en progressieve houding (Sailofsky, 2021). Ten tweede heeft het wijdverbreide gebruik van sociale media ervoor gezorgd dat gemarginaliseerde groepen een stem hebben gekregen in het publieke discours (Sailofsky, 2021; Ng, 2020; Thiele, 2021). Zij die anderen tot verantwoording willen roepen voor hun immorele gedrag, krijgen hier op socialemediaplatforms de ruimte voor (Sailofsky, 2021). Bridges (2022) noemt cancelen zelfs een digitaal wapen van gemarginaliseerde groepen en zwakken uit de samenleving:

‘The disempowered have very few tools at their disposal when it comes to convincing, compelling, or pressing those with power to do what is right. Rarely can the marginalized make the powerful accede to their demands. But one tool that the marginalized can deploy is the collective—and publicized—withdrawal of their support.’ (Bridges, 2022, p. 10)

De cancelcultuur blijkt echter niet zo vernietigend als Donald Trump en andere rechtse politici stellen (Bridges, 2022). Gecancelde beroemdheden hervatten vaak hun leven nadat de commotie is overgewaaid. Volgens Bridges (2022) duurt het vaak jaren om een machtig

iemand te laten vallen, en dan moet de persoon in kwestie niet alleen immoreel maar ook illegaal gedrag vertonen. Harvey Weinstein werd bijvoorbeeld daadwerkelijk aangeklaagd voor verschillende misdaden. Rapper Kanye West werd echter in de afgelopen jaren verschillende keren gecanceld, onder andere vanwege aanstootgevende tweets waarin hij slavernij een vrije keus noemde en haatbedreigingen uitte richting de nieuwe vriend van zijn ex-vrouw. De tweets van West worden geregeld verwijderd en door Instagram werd hij enkele uren geschorst (Nelson, 2021). Desondanks bracht hij onlangs een album uit dat op nummer 1 in de Billboard-hitlijsten kwam, waarmee hij miljardair werd (Bridges, 2022). Toen West hier op de radio mee werd geconfronteerd, gaf hij aan immuun te zijn voor de cancelcultuur: *'I've been canceled before they had cancel culture. I was canceled before they had the term.'* (Nelson, 2021). Ook Sailofksy (2021) beargumenteert dat het materiële verlies van iemand die gecanceld is, relatief klein is in verhouding tot de media-aandacht die die persoon krijgt. De manier waarop degenen aan de rechterkant van het politieke spectrum de cancelcultuur conceptualiseren, lijkt daarmee niet overeen te komen met de werkelijkheid (Bridges, 2022). Mensen worden niet echt 'gecensureerd, verbannen, op de zwarte lijst gezet, vervolgd en gestraft', zoals Trump beweert – tenminste niet op een duurzame, volhardende manier (Bridges, 2022, p. 11).

Samenvatting (par. 2.7)

Iemand cancelen betekent elke vorm van steun aan een persoon intrekken, nadat deze persoon seksistisch, homofoob of racistisch gedrag – of aanverwant gedrag – heeft vertoond (Ng, 2020). Onderzoekers van de cancelcultuur zien Black Twitter als de plaats waar de cancelcultuur is ontstaan (Bridges, 2020) en gestuurd door Twitter en andere socialemediaplatforms is een cultuur ontstaan waarin steeds vaker en makkelijker gecanceld wordt (Ng, 2020). Ondanks dat de cancelcultuur in veel gevallen niet zo vernietigend blijkt als wordt beweerd (Bridges, 2022) wordt de cancelcultuur geassocieerd met de angst voor censuur en het zwijgen opgelegd krijgen. Volgens sommigen komt persvrijheid in het geding door de cancelcultuur (Clark, 2020). Het fenomeen persvrijheid wordt in par. 2.7 onder de loep genomen.

2.8 Persvrijheid: de autonomie van de niet-diverse media

In 2020 ondertekenden 135 prominente Amerikanen en Engelsen een door *Harper's Magazine* gepubliceerd manifest genaamd *A Letter On Justice and Open Debate* omdat zij vinden dat de persvrijheid in het geding is gekomen door de cancelcultuur (*Harper's Magazine*, 2020). Het manifest is een pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting. De 135 ondertekenaars zijn het er niet mee eens dat redacteuren worden ontslagen vanwege controversiële stukken en journalisten wordt verboden over bepaalde onderwerpen te publiceren. Schrijvers, kunstenaars en journalisten zouden hierdoor geen risico meer durven te nemen, met een verstikkende vorm van zelfcensuur tot gevolg. De gebeurtenissen die tot het manifest hebben geleid leggen het spanningsveld tussen persvrijheid en de cancelcultuur bloot. In de volgende alinea wordt daarom beschreven welke gebeurtenissen tot het manifest hebben geleid.

Harry Potter-schrijfster J. K. Rowling werd in juni 2020 gecanceld door de lhbtqi-gemeenschap na aanstootgevende tweets over gender en geslacht. Rowling noemde het in transitie gaan een poging om homoseksualiteit te 'repareren.' Ze stelde dat transvrouwen in biologisch opzicht geen vrouw zijn, ook niet als ze hun penis hebben laten verwijderen en

hormonen nemen. Zoals beschreven in par. 2.6 zijn het vaak onderwerpen gerelateerd aan seksisme, racisme en homofobie die het slachtoffer worden van de cancelcultuur (Sailofsky, 2021). De lhbtqi-gemeenschap voelde zich door Rowling buitengesloten en bevroegd (Gardner, 2022). De hashtag #RIPJKRowling werd trending topic op Twitter en Rowling kreeg doodsbedreigingen en haatberichten. Een hoogleraar van de Universiteit van Sussex, Kathleen Stock, betuigde haar steun aan Rowling en werd eveneens gecanceld. Stock is net als Rowling van mening dat sekse een in biologisch opzicht bepaald feit is en dat zelfidentificatie⁸ een risico vormt (Kas, 2021). Ook van Stock werden er vervolgens stickers en spandoeken gemaakt met teksten als 'Kathleen Stock is transfoob' en 'Academische vrijheid omvat geen transfoobie' (Kas, 2021). Ze werd gedwongen om, na achttien jaar dienstverband, op te stappen bij de universiteit (Adams, 2021). Stock en Rowling beweren in het manifest dat er bijna geen journalistieke vrijheid meer bestaat, waarin het mogelijk is om te publiceren over bepaalde onderwerpen als genderidentiteit.

Het manifest pleit voor persvrijheid, een fenomeen dat volgens de ondertekenaars in het geding is gekomen (Kraak, 2020). Het concept persvrijheid is, in literatuur over communicatie, vaak betwist en aan verandering onderhevig geraakt (Becker, Vlad & Nusser, 2007). Kenny (2019) definieert persvrijheid als volgt:

'The freedom of the press refers to the autonomy of the media from political interference or censorship.' Kenny (2019, p. 3)

Volgens Kenny (2019) verwijst persvrijheid dus naar de autonomie die media hebben ten opzichte van censuur. Persvrijheid wordt geconceptualiseerd als een vrije mediaomgeving waarin journalisten veilig kritiek kunnen leveren op politieke en economische machten (2019). Daarmee is persvrijheid een belangrijke voorwaarde voor de democratie (Becker et al., 2007, p.6). Een volledig vrije mediaomgeving wordt gedefinieerd als een omgeving waarin de media volledig onafhankelijk zijn:

'One in which newspapers, periodicals, news agencies, books, radio and television have absolute independence and critical ability, except for minimal libel and obscenity laws. The press has no concentrated ownership, marginal economic units or organized self-regulation.' (Becker et al., 2007, p. 6)

Onderzoek uit 1977 maakt onderscheid tussen drie componenten van persvrijheid (Becker et al., 2007). De eerste component is de relatieve afwezigheid van beperkingen die de overheid de media oplegt. De tweede component is de relatieve afwezigheid van beperkingen van organisaties die niet van de overheid uitgaan, vaak ontwikkelings-, milieu- of mensenrechtenorganisaties. De derde component is de omgeving die de verspreiding van verschillende uiteenlopende meningen en ideeën aan een groot publiek mogelijk maakt. In het verlengde daarvan maken onderzoekers van persvrijheid onderscheid in negatieve persvrijheid en positieve persvrijheid. Negatieve persvrijheid betreft het ontbreken van wetten en controles, zoals bijvoorbeeld censuur. Positieve persvrijheid betreft het vermogen van burgers om gebruik te maken van de media (Becker et al., 2007). Later onderzoek maakt

⁸ Zelfidentificatie stelt burgers in staat zelf te kiezen met welk geslacht zij wettelijk geregistreerd staan. De eigen perceptie van genderidentiteit bepaalt daarmee het wettelijke geslacht. In Engeland en Nederland liggen wetsvoorstellen in het parlement die zelfidentificatie mogelijk maken (Kas, 2021).

onderscheid tussen twee perspectieven op persvrijheid: een klassiek-liberaal perspectief en een radicaaldemocratisch perspectief. Het klassiek-liberale perspectief is gericht op de vrijheid van de media om te publiceren en uit te zenden. Dit perspectief beargumenteert dat de media moeten dienen als bescherming van de burgers tegen corruptie van de staat. Het radicaaldemocratische perspectief richt zich op de manier waarop massacommunicatie rechtvaardig kan bemiddelen bij conflicten tussen sociale groepen in de samenleving. Dit perspectief beargumenteert dat de media moeten proberen om de balans in de samenleving tussen verschillende groepen te herstellen (Becker et al., 2007).

Journalist Paul Sethe beschreef in 1965 dat het fenomeen persvrijheid de vrijheid is van tweehonderd rijken die hun mening kunnen uitdragen, enkel omdat zij rijk zijn. De ongelijke verdeling van de macht om je uit te spreken, gehoord en gepubliceerd te worden is vrijwel fundamenteel onveranderd gebleven. Klasse, rijkdom, onderwijs, geslacht en etniciteit bepalen nog steeds deels de toegang tot de media. Onderzoek toont aan dat de diversiteit in de samenleving niet terug te zien is op redacties en bij uitgeverijen. Media-analyses en representatiestudies concluderen dat diverse media nog steeds de neiging hebben altijd een beroep te doen op dezelfde experts voor commentaar in artikelen en bij talkshows: overwegend oudere, witte mannen (Thiele, 2021). Toch zijn er lichte veranderingen te zien, veelal gestuurd door sociale media. Mensen die voorheen weinig toegang tot de media hadden, zijn niet langer afhankelijk van de mainstream media. Naar analogie met wat Becker et al. (2007) omschrijven als positieve of negatieve persvrijheid, spreken we in dit opzicht van positieve persvrijheid: het vermogen van burgers om van de media gebruik te maken. Jongeren, vrouwen en mensen met een migratieachtergrond hoeven niet te wachten om te kunnen publiceren in een krant of om aan een talkshowtafel uitgenodigd te worden, maar creëren hun eigen manieren om hun stem te laten horen via sociale media (Thiele, 2020). In de cancelcultuur gaat het vaak over deze gemarginaliseerde groepen die de machtige, bevoorrechte mensen cancelen, zij die bepalen waar publiciteit, kunst, en vrijheid van meningsuiting mogelijk is (Thiele, 2020). Zo kreeg de eerdergenoemde *Letter on Justice and Open Debate* veel kritiek vanuit gemarginaliseerde groepen en delen van de Black Lives Matter-beweging. De voornaamste kritiek luidde dat de ondertekenaars van het manifest zich geen oprechte zorgen zouden maken over het publieke debat en persvrijheid. Het zou de ondertekenaars van het manifest simpelweg niet zinnen dat de onderdrukte minderheden in de samenleving een podium hebben gevonden via sociale media, en zich op die manier kunnen uitspreken tegen machtsstructuren waar mensen als Stock en Rowling al geruime tijd van profiteren (Kraak, 2020). In de termen van Becker et al. (2007) hebben critici van het manifest een radicaaldemocratische kijk op persvrijheid: de media moeten proberen om de balans tussen verschillende groepen in de samenlevingen te herstellen. Dat is echter moeilijk zolang de diversiteit in de samenleving nog niet op redacties terug te zien is (Thiele, 2021).

Samenvatting (par. 2.8)

In deze paragraaf is duidelijk geworden dat persvrijheid verwijst naar de autonomie die media hebben ten opzichte van censuur (Kenny, 2019). Er zijn drie componenten van persvrijheid (Becker et al., 2007), waarvan de eerste component inhoudt dat er een relatieve afwezigheid van beperkingen is die door de overheid aan de media worden opgelegd. De journalistiek kent echter wel een journalistieke code, waarin wordt beschreven wat journalisten wel en niet zouden moeten doen. Par. 2.8 gaat over journalistieke richtlijnen.

2.9 Richtlijnen: het beschermen van de integriteit en identiteit van de journalist

Journalistieke codes worden door de beroepsgroep van journalisten, als onafhankelijke en deskundige professie, vastgesteld. Journalistieke codes moeten ervoor zorgen dat de journalistieke normen en waarden worden nageleefd. Die codes worden door redacties zelf vastgelegd, waarbij de codes soms meer als een richtlijn dienen en soms meer als een voorschrift (Wurff & Schönbach, 2013). In journalistieke codes wordt omschreven wat de journalistiek wel en niet zou moeten doen:

'Minimaal leggen zij een aantal belangrijke – maar nog abstracte – journalistieke normen vast als richtlijn voor de praktijk. Maar zij kunnen ook meer in detail voorschrijven hoe deze abstracte normen in concrete situaties tegen elkaar afgewogen en nagevolgd moeten worden.' (Wurff & Schönbach, 2013, p. 5)

Wurff en Schönbach (2013) baseren hun onderzoek naar journalistieke codes op het *hierarchies of influences*-model. Dit model laat duidelijk zien dat journalisten slechts voor een klein gedeelte beïnvloed worden door journalistieke codes als het gaat om de naleving van journalistieke normen. Andere factoren die van invloed zijn op de naleving van journalistieke normen zijn het formele en informele beleid van de redactie, algemene journalistieke werkrouines en professionele normen. Invloeden van buitenaf zijn bijvoorbeeld de druk van externe stakeholders en de verschillende normen binnen een cultuur (Wurff & Schönbach, 2013).

De eerste journalistieke codes werden voor de Eerste Wereldoorlog vastgesteld, de meeste codes werden in de jaren 90 herzien (Laitila, 1995). Een tweede golf van aandacht voor journalistieke codes volgt in de periode na de Tweede Wereldoorlog en in deze fase ligt er meer nadruk op de verplichtingen die de media aan de samenleving hebben (Wurff & Schönbach, 2013). Na de introductie van de televisie begin jaren 60, werden er in verschillende Europese landen persraden opgericht en werden codes herzien (Laitila, 1995). De Code van Bordeaux werd gepresenteerd, waarin gewichtige journalistieke principes door de *International Federation of Journalists* zijn vastgelegd (Wurff & Schönbach, 2013). Laitila (1995) maakt onderscheid in twee functies van journalistieke codes. De eerste functie van een journalistieke code is de noodzaak om verantwoording af te leggen. Dit komt voort uit de rol die journalisten in democratische samenlevingen hebben, waarin ze het publiek informeren en als waakhonden de macht controleren. De tweede functie van een journalistieke code heeft betrekking op de professie zelf:

'On the other hand, a function of ethical codes and other self-regulatory mechanisms is also to protect the integrity and identity of the profession itself both from external (state, interest groups etc.) and internal (plagiarization, yellow press and so forth) pressures.' (Laitila, 1995, p. 5)

3. Methode

3.1 Onderzoeksvragen

Met dit onderzoek wordt beoogd antwoord te geven op de volgende onderzoeksvraag: *Hoe gaan Nederlandse talkshowmakers om met genderneutrale voornaamwoorden?*

Daaruit volgen twee deelvragen:

- 1 *Bestaan er op Nederlandse talkshowredacties richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden?*
- 2 *(Hoe) beïnvloeden woke en in het verlengde daarvan veranderingen met betrekking tot gender in taal, Nederlandse talkshowmakers bij hun dagelijkse werk en hun beleving van journalistieke vrijheid?*

De onderzoeksvragen zijn verkennend en verdiepend van aard. Omdat kwalitatief onderzoek, in tegenstelling tot kwantitatief onderzoek, dient voor verkenning en verdieping (Koetsenruijter & Van Hout, 2018) is hier een kwalitatieve onderzoeksmethode geschikt. Het afnemen van kwalitatieve semigestructureerde diepte-interviews is een open en ontdekkingsgerichte methode om data te verzamelen. De interviewer krijgt bij dit type interviews de kans om te onderzoeken welke diepere gevoelens en perspectieven de respondent rond een onderwerp heeft (Guion, Diehl & McDonald, 2011). Omdat dit onderzoek beoogt inzicht te krijgen in wat Nederlandse talkshowmakers denken en voelen bij het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden is voor deze onderzoeksmethode gekozen.

3.2 Kwalitatieve diepte-interviews

Guion et al. (2011) beschreven de vier belangrijkste kenmerken van kwalitatieve diepte-interviews. Deze vier belangrijkste kenmerken zijn ook van toepassing op de interviews die ik heb gedaan voor dit onderzoek.

1. De interviewer stelt *open vragen*.
2. Het interview heeft een *semigestructureerd karakter*; de interviewer bereidt weliswaar vragen voor, maar het interview neemt meer de vorm aan van een gesprek. De vragen die uiteindelijk gesteld worden, hangen af van de voorgaande antwoorden van de respondenten. De voorbereide vragen voor dit onderzoek zijn opgenomen in een zogeheten topic list (zie bijlage 2). Afhankelijk van de antwoorden van de respondenten, heb ik aan sommige topics meer aandacht besteed dan aan andere. In sommige gevallen heb ik tijdens het interview vragen toegevoegd, voortbouwend op een voorgaand antwoord.
3. De interviewer zet actief luistervaardigheden in om te *interpreteren* wat de respondent zegt en zoekt naar *begrip en duidelijkheid*.
4. Het interview wordt (meestal) *opgenomen* en aangevuld met veldnotities die de interviewer tijdens het interview maakt.

3.3 De talkshows

Het verzoek tot een interview is neergelegd bij de redacties van de elf Nederlandse talkshows die op dit moment⁹ op de Nederlandse televisie zijn. In tabel 3.1 zijn deze talkshows weergegeven, met bij iedere talkshow de omroep, zender en de producent. De redacties die hebben meegewerkt aan dit onderzoek zijn in de tabel weergegeven in groene letters.

Tabel 3.1 Nederlandse talkshows ten tijde van dit onderzoek

Talkshow	Omroep	Zender	Producent
<i>Jinek/Beau/Humberto</i>	Commercieel	RTL 4	Pilot Studio
<i>RTL Boulevard</i>	Commercieel	RTL 4	Blue Circle
<i>Shownieuws</i>	Commercieel	SBS6	Talpa Producties
<i>HLF8</i>	Commercieel	SBS6	Talpa Producties
<i>Vandaag Inside</i>	Commercieel	SBS6	Talpa Producties
<i>Op1</i>	Publiek (EO, Omroep MAX, VPRO, KRONCRV, WNL, BNNVARA)	NPO 1	TVBV
<i>Khalid en Sophie</i>	Publiek (BNNVARA)	NPO1	BNNVARA
<i>Tijd voor MAX</i>	Publiek (Omroep MAX)	NPO1	Omroep MAX
<i>MediaStorm</i>	Publiek (HUMAN)	NPO2	HUMAN
<i>Media Inside</i>	Publiek (BNNVARA)	NPO3	TinCan
<i>Matthijs gaat door</i>	Publiek (BNNVARA)	NPO1	MediaLane BV

De redacties waarvan de talkshownamen in de tabel zijn weergegeven in groene letters, wilden meewerken aan dit onderzoek. De andere redacties reageerden niet op het interviewverzoek of gaven aan dat ze niet wilden meewerken. Om te achterhalen wat de reden hiervoor is, werd aan alle geïnterviewden gevraagd of zij een idee hebben waarom deze redacties niet aan het onderzoek wilden meewerken. De antwoorden op deze vraag zijn geanalyseerd (zie par. 4.6 van deze scriptie) en dragen bij aan een belangrijke deelconclusie.

3.4 De interviews

De redacties zijn op verschillende manieren benaderd, onder andere via e-mail en LinkedIn (via een premium account, om ook niet-connecties te kunnen berichten). In bijlage 1 is het interviewverzoek te lezen. In bijlage 8 is het verzoekproces weergegeven. Hierin is te zien op welke manieren de redacties benaderd zijn, wanneer herinneringen zijn verstuurd, de interactie tussen onderzoeker en informanten en op welke data interviews hebben plaatsgevonden. Uiteindelijk heb ik vijf interviews kunnen afnemen: met een adjunct-hoofdredacteur (*RTL Boulevard*), redacteur (*Vandaag Inside*, inmiddels eindredacteur, voorheen werkzaam bij *Barend & Van Dorp*, *DWDD*, *Jinek/Pauw*), en twee eindredacteurs

⁹ Tijdens het onderzoeksproces liep bij drie talkshows het seizoen ten einde (namelijk *HLF8*, *Tijd voor MAX* en *Matthijs gaat door*).

(*Shownieuws* en *Media Inside*). De interviews duurden tussen de 39 en 50 minuten, en werden met toestemming van de respondenten opgenomen.

Daarnaast is een interview afgenomen met de ombudsman¹⁰ van de NPO. Dit interview is niet in tabel 3.1 opgenomen, omdat de ombudsman geen talkshow maakt. De ombudsman volgt alle journalistieke tv- en radioprogramma's van de Nederlandse Publieke Omroep en onderzoekt vervolgens klachten en vragen van het publiek aan de hand van de journalistieke code¹¹. Omdat de ombudsman van de NPO ook gaat over de programma's *Khalid en Sophie* en *Op1*, leek een interview met haar een geschikte aanvulling op de andere interviews. Daarnaast is de ombudsman na het interview gevraagd om een voorbeeld te mogen inzien van een kijkersmail met een klacht of vraag over woke taalgebruik. De ombudsman heeft per mail een klacht toegestuurd die gaat over het gebruik van het n-woord bij de NOS. Om privacyredenen mag uit deze klacht niet geciteerd worden. De klacht is daarom niet letterlijk opgenomen in een bijlage bij deze scriptie.¹² De strekking van de klacht is wel verwoord in het resultatenhoofdstuk (par. 4.2). De reactie van de NOS Taalcommissie, waarnaar de ombudsman de klacht heeft doorgestuurd, is wel letterlijk verwerkt in dit onderzoek en opgenomen in par. 4.2.

De interviews zijn geanalyseerd aan de hand van een codeboek, op basis van de methode van Boeije (2005). Allereerst zijn, volgens het stappenplan van Boeije (2005) alle interviews getranscribeerd middels een zogeheten woordelijke transcriptie (zie bijlage 3 t/m 7). Bij een woordelijke transcriptie worden aarzelingen en stopwoordjes weggelaten en wordt interpunctie aan de zinnen toegevoegd. Vervolgens zijn de transcripten opgedeeld in fragmenten en aan elk van die fragmenten zijn codes toegeschreven. Dat proces heet 'open coderen'. Deze open codes zijn geordend. Omdat sommige fragmenten bij meerdere codes passen, zijn er overkoepelende codes gemaakt. Dat proces heet 'axiaal coderen'. Daarna is er 'selectief gecodeerd', dat betekent dat er is geanalyseerd welke codes het meest relevant zijn om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden (Boeije, 2005). Het codeboek is opgenomen in bijlage 9. Hierin is bij iedere code een citaat uit een interview als voorbeeld opgenomen. In H. 4 zijn de resultaten uit het codeerproces weergegeven. De namen van de respondenten zijn om privacyredenen weggelaten.

¹⁰ De geïnterviewde noemt zich bewust ombudsman. Haar verklaring: 'Ik doe dat omdat het een neutraal woord is, want man betekent in het Zweeds persoon en ombudsman is een Zweeds woord, dus het is al een neutraal woord.' (zie transcript, bijlage 7)

¹¹ Journalistieke codes worden vastgesteld door de beroepsgroep van journalisten, als onafhankelijke en deskundige professie. Journalistieke codes moeten ervoor zorgen dat de journalistieke normen en waarden worden nageleefd. Die codes worden door redacties zelf vastgelegd, waarbij de codes soms meer als een richtlijn dienen en soms meer als een voorschrift (Wurff & Schönbach, 2013).

¹² Ik beschik over de volledige tekst van de klacht, maar omdat deze vertrouwelijk is, heb ik geen toestemming van de ombudsman gekregen hieruit te citeren. Daarom heb ik de klacht, zo adequaat mogelijk, in eigen woorden samengevat (zie par. 4.2 van deze scriptie). Op deze manier is het alsnog mogelijk de context te begrijpen evenals de reactie van de Taalcommissie van de NOS.

4. Resultaten

In par. 4.1 van dit resultatenhoofdstuk wordt beschreven hoe de hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van talkshows zelf de term woke definiëren en welke invloed hun perceptie van woke heeft op hun werk als talkshowmaker. Paragraaf 4.2 gaat over de resultaten uit de interviews met betrekking tot woke taalgebruik en specifiek genderneutrale voornaamwoorden. Of er op redacties van de geïnterviewde talkshowmakers richtlijnen dan wel documenten rond woke taalgebruik zijn, wordt beschreven in par. 4.3. De resultaten met betrekking tot de cancelcultuur en journalistieke vrijheid staan in respectievelijk par. 4.4 en 4.5. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een paragraaf (4.6) waarin wordt geanalyseerd waarom de meeste van de benaderde redacties niet wilden meewerken aan dit onderzoek.

4.1 Hoe talkshowredacties omgaan met wokeness

Bij het omschrijven van de term woke gebruiken de geïnterviewden vaak de term *inclusiviteit*:

‘Ik vind woke een heel ingewikkeld woord. De boodschap erachter is dat het inclusief is, dat iedereen erbij hoort, ongeacht of je paars, blauw, dik of dun bent en op wie je ook valt.’ (*Shownieuws*)

‘Ik denk dat het is dat je rekening houdt met hoe je mensen beschrijft of omschrijft en hoe je ervoor zorgt dat je iedereen die je op tv kan aanspreken, op een goede manier aanspreekt. Een soort inclusiviteit waarbij je misschien... Of nou ja, dat je je bewust bent van iedereen ergens bij betrekken.’ (*Media Inside*)

Zowel de geïnterviewde van *Vandaag Inside* als de geïnterviewde van *RTL Boulevard* associeert woke met politieke correctheid:

‘Woke is een synoniem van politiek correct.’ (*Vandaag Inside*)

‘Het gaat echt om het taalgebruik en de uitwerking van politiek correct zijn.’ (*RTL Boulevard*)

Ook refereren de geïnterviewden aan de kwesties *lhbti* en *donker/blank en zwart/wit* in de omschrijving van het fenomeen woke. De ombudsman van de NPO noemt de verandering van blank naar wit het eerste moment waarin woke het taalgebruik van de NOS bereikte:

‘Dat hebben we een paar jaar geleden gehad, en dat noemden we toen niet eens woke trouwens, maar we hadden toen de wisseling van blank naar wit.’ (ombudsman NPO)

Alle geïnterviewden geven een definitie van woke en hebben een idee over de betekenis ervan, maar het woord woke zelf valt op geen enkele redactie als zodanig. Zowel bij *RTL Boulevard*, *Vandaag Inside*, *Shownieuws* als *Media Inside* wordt het woord tijdens het werk niet expliciet benoemd, ook niet als er een wokeonderwerp wordt behandeld:

‘Wij geven het beestje dan eigenlijk niet een naam. Dus dat is niet iets waar wij bewust mee bezig zijn.’ (*RTL Boulevard*)

‘Het woord gebruiken we eigenlijk nooit.’ (*Shownieuws*)

Op sommige redacties zijn er redenen aan te wijzen waarom het woord woke niet wordt genoemd. Het negatieve gevoel dat het woord oproept, is voor de redacties van *Vandaag Inside* en *Shownieuws* de reden om het woord woke niet op de redactie te gebruiken. De geïnterviewde bij *Shownieuws* spreekt daarbij expliciet uit dat het woord woke een negatieve connotatie heeft, de geïnterviewde bij *Vandaag Inside* spreekt over een gevoel van ‘moeten’ dat het woord woke bij haar oproept:

‘Dat komt ook omdat het woord een negatieve connotatie heeft, ik denk voor veel mensen.’ (*Shownieuws*)

‘Er wordt wel erg veel onder woke geschaard, net alsof je niet woke mag zijn of juist moet zijn.’ (*Vandaag Inside*)

Uit de meeste interviews blijkt dat het fenomeen woke niet geliefd is. *Vandaag Inside* wordt na de kaarsrel rond Johan Derksen een anti-wokeprogramma genoemd, en zo noemen zij zichzelf, aldus de geïnterviewde, ook. Onderstaande citaten maken duidelijk hoe er bij *Vandaag Inside* wordt aangekeken tegen het fenomeen:

‘Mensen die zoveel hangen aan wokeness zorgen voor polarisering, meer dan de gemiddelde Nederlander die over hij of zij praat.’

‘Mensen voelen zich gekaapt door de wokecultuur en inclusief taalgebruik en alles wat je moet hanteren, en als je dat niet hanteert, ben je een seksist of een racist.’

Maar niet alleen bij *Vandaag Inside* bestaan er negatieve associaties met het woord (en fenomeen) woke:

‘Ik vind dat het bijna een trendwoord is geworden en dat het nu is alsof niks meer kan.’ (*Shownieuws*)

Tijdens de interviews is er in het kader van de tweede deelvraag van dit scriptieonderzoek (par. 1.3) gevraagd naar de betekenis van woke specifiek voor de functie van de geïnterviewden. De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* beschrijft dat wokeness voor zijn functie vooral betekent dat hij nadenkt over de gevoeligheid van bepaalde onderwerpen:

‘En dat het natuurlijk ook een behoorlijk stuk gevoeliger is geworden, en dat wij daar als *Boulevard* zijnde – maar ik durf ook te spreken namens een hoop andere talkshows, praatprogramma’s en entertainmentprogramma’s... Dat je met vallen en opstaan leert om ervoor te zorgen dat je wel rekening houdt met de gevoelens van mensen.’

Specifieke wokeonderwerpen worden bij *RTL Boulevard* echter niet behandeld, volgens de adjunct-hoofdredacteur. Dat komt doordat ‘*RTL Boulevard* zich niet leent voor dergelijke discussies.’ Toch zijn daar wel eens uitzonderingen op. Zo is er wel eens een transmodel

geweest die in het programma verteld heeft over genderneutraliteit in de modewereld. Volgens de adjunct-hoofdredacteur leent het programma zich daar in zo'n geval wel voor.

Voor de eindredacteur van *Media Inside* betekent het fenomeen woke 'heel concreet, niet echt' iets voor zijn functie. Voor de ombudsman van de NPO betekent het fenomeen zelfs 'helemaal niks', behalve dat ze klachten over woke taalgebruik ziet binnenkomen. De geïnterviewde bij *Shownieuws*, die inmiddels bij de radio werkt, probeerde als enige van de geïnterviewden wel altijd specifiek wokeonderwerpen te behandelen, maar zegt dat wokeonderwerpen 'niet natuurlijk voelen voor de kijker van SBS'. Dat komt volgens haar doordat de SBS-kijker 'wat rechtser en wat ouder' is. Ze beschrijft dat ze zou willen dat de multiculturele Nederlanders meer betrokken zouden worden in *Shownieuws*:

'Ik probeerde ervoor te waken dat we niet laten gebeuren dat de oude witte mannen de jeugd van tegenwoordig beoordelen. Ik wil alle kanten laten zien. De Nederlandse televisie heeft er namelijk een handje van om de oude witte man te bedienen.'

Niet alleen de SBS-kijker is wat ouder, zo blijkt uit het interview met de ombudsman van de NPO:

'Sowieso is de publieke omroep een plek waar door veel mannen van middelbare leeftijd en hoger gekeken naar gekeken wordt.' (ombudsman NPO)

De ombudsman verwijst daarbij ook naar de 'bozewittemannenhoeek'. Dat komt overeen met de uitspraak van de eindredacteur van *Shownieuws*, dat de Nederlandse televisie voornamelijk de oude witte man bedient, waarvoor wokeonderwerpen niet natuurlijk aanvoelen.

'De SBS-kijker is wat rechtser, wat ouder. Ik probeerde wokeonderwerpen wel altijd te behandelen maar het is niet natuurlijk voor de kijker van SBS.' (*Shownieuws*)

Samenvatting (par. 4.1)

Uit de meeste interviews blijkt dat het fenomeen woke niet geliefd is op de talkshowredacties. Enkele geïnterviewde talkshowmakers hebben bij woke associaties met polarisering en stigmatisering en zich verplicht voelen mee te doen aan een trend. Sommige geïnterviewden zeggen evenwel dat het bij woke volgens hen gaat om politiek correct zijn en inclusiviteit. Alle geïnterviewden geven een definitie van het woord woke en hebben een idee over de betekenis ervan, maar het woord woke wordt tijdens het werk niet expliciet benoemd, ook niet als er een wokeonderwerp wordt behandeld. De redenen die de geïnterviewden geven voor het feit dat het woord woke praktisch niet gebruikt wordt op de redacties zijn: het negatieve gevoel dat het woord oproept, de negatieve connotatie die het woord heeft en een gevoel van 'moeten' dat het woord woke oproept.

Slechts één van de geïnterviewden vertelt te proberen wel altijd specifiek wokeonderwerpen te behandelen. Maar zij zegt dat dit gevoel ligt omdat het publiek van de betreffende talkshow 'wat rechtser en wat ouder' is. Een aantal geïnterviewden wijst erop dat het publiek met name bestaat uit 'de oude witte man'. Voor dit publiek zouden wokeonderwerpen 'niet natuurlijk aanvoelen'.

4.2 Hoe talkshowredacties omgaan met woke taalgebruik

Aan alle geïnterviewden is gevraagd woke taalgebruik te definiëren. De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* vindt dat bij woke taalgebruik vooral wordt gelet op de gevoeligheid van bepaalde onderwerpen. Om dit te illustreren beschrijft hij een situatie die hij op de redactie heeft meegemaakt:

‘Ik heb laatst een gesprek gehad met een kijker, toevallig. We besteden best veel aandacht aan het programma *Over Mijn Lijk*¹³. En daar zijn natuurlijk mensen met kanker. En een van die mensen was overleden en in een PR-tekst van ons stond: die persoon “heeft de strijd verloren”. Dat is wel een goed voorbeeld van hoe heftig dat kan worden opgemerkt door sommige kijkers. Want ja, verlies je een strijd tegen zo’n ellendige ziekte of moet je dat misschien anders zeggen? De kijker, met wie ik dat gesprek had, heeft mij uitgelegd hoe pijnlijk dat kan zijn als je zo’n spreekwoord of gezegde gebruikt, omdat dat gewoon heel gevoelig ligt.’ (*RTL Boulevard*)

De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* voegt daaraan toe dat het hier gaat om ‘gewoon een uitdrukking’ en dat die uitdrukking tegenwoordig gevoeliger is geworden. Daardoor moet je, volgens hem, in het huidige tijdperk vaker aangesproken worden, voordat je je realiseert dat zo’n uitdrukking voor sommige mensen als pijnlijk wordt ervaren.

In alle interviews komt genderinclusief taalgebruik naar voren als onderdeel van woke taalgebruik; alle geïnterviewden benoemen dat genderkwesties onderdeel zijn van woke taal. De geïnterviewden beschrijven ook dat het niet meer gebruiken van het n-woord onder woke taalgebruik valt. De eindredacteur van *Shownieuws* beschrijft wat voor haar onder woke taalgebruik valt:

‘Het n-woord niet gebruiken, een hele belangrijke. Maar ook inclusiviteit, they/their, ik weet even zo de vertaling niet maar ik bedoel dus de voornaamwoorden.’ (*Shownieuws*)

Ook bij *Vandaag Inside* zien ze het niet gebruiken van het n-woord als onderdeel van woke taalgebruik:

‘We weten wel heel goed dat bepaalde grappen niet kunnen, het woord negers bijvoorbeeld, dat kan echt niet.’ (*Vandaag Inside*)

Aan de ombudsman van de NPO is gevraagd naar de betekenis van woke taalgebruik voor haar functie:

‘Ik zie wel dat veel mensen daarover klagen, dat wel. En dan komen ze met hele verschillende dingen aan. Er zijn er bij die het expliciet hebben over taalgebruik.’ (ombudsman NPO)

¹³ *Over Mijn Lijk* is een televisieprogramma van BNNVARA. In het programma wordt voor langere tijd een aantal ongeneeslijk zieke jongeren gevolgd.

Vervolgens beschrijft zij het moment dat de NOS aankondigde om in plaats van de term blank, de term wit te gaan gebruiken. In die tijd heeft zij daar veel vragen over gekregen. Tijdens het interview is aan haar gevraagd een recent voorbeeld te mogen inzien van een klacht of vraag met betrekking tot woke taalgebruik. Uit de mail die zij daarop doorstuurde met een klacht over het n-woord, mag om privacyredenen niet worden geciteerd. Daarom is in de volgende alinea beschreven wat de klacht in grote lijnen inhoudt.

Iemand¹⁴ vraagt zich af waarom de NOS tegenwoordig de term ‘n-woord’ gebruikt om te verwijzen naar zowel nigger als neger. De klager vindt dit een niet kloppende vertaling, omdat het Engelse woord voor neger, negro is. Hij verwijst daarbij naar de speech van Martin Luther King die zelf het woord negro gebruikte. Negro zou, volgens de klager, een neutrale aanduiding zijn, waar nigger altijd al een scheldwoord is geweest, een dehumaniserende term. Daarbij verwijst de klager naar de politieke connectie die het woord nigger heeft met de Klu Klux Klan, die in propagandateksten het woord nigger vaak gebruikte. Volgens de klager had, zoals hij van de NOS had begrepen, een agent het n-woord gebruikt toen hij een zwart iemand aanhield. De klager dacht toen dat de agent nigger had gezegd, wat hij kwalijk had gevonden, maar na uitspraak van een rechter bleek dat de desbetreffende agent het woord negro had gebruikt. Dat kon, volgens de klager, niet als kwetsend worden gezien, omdat dat dus een neutrale aanduiding zou zijn in plaats van een dehumaniserende term. De klager vraagt zich vervolgens hardop af hoe wenselijk het is dat nieuwsmedia feiten niet meer letterlijk benoemen, zoals in dit geval het feit dat een agent een bepaald woord gebruikt, omdat mensen daar mogelijk aanstoot aan nemen. Daarbij verwijst de klager naar het gegeven dat volgers van het nieuws duidelijk moeten weten wat er gezegd en gedaan is. Volgens de klager moeten daarvoor soms ook gruwelijke beelden van een oorlog getoond worden, of bijvoorbeeld chatberichten van de moordenaars van Peter R. de Vries. In het verlengde daarvan, moet er volgens de klager soms ook gewoon letterlijk gezegd worden wat een agent precies heeft gezegd.

De ombudsman heeft de klacht doorgestuurd aan de NOS Taalcommissie. De Taalcommissie vond echter dat ook het woord negro valt onder onacceptabel taalgebruik. Het woord negro vervangen door de term ‘n-woord’ was daarom een bewuste keuze van de NOS, zoals te lezen in de volgende reactie:

‘Uw uiteenzetting over de historische verschillen tussen negro, nigger en neger snijdt hout. Dat neemt niet weg dat ze alle drie (vooral de laatste twee) tegenwoordig in brede kring worden beschouwd als onacceptabel taalgebruik. Daarom hebben wij ervoor gekozen om ze te vervangen door de overkoepelende term “n-woord”.

Dat hebben we ook gedaan in het door u genoemde artikel, wat bij u blijkbaar tot verwarring heeft geleid. Dat betreuren we. Toch staan wij op het standpunt dat de strekking van de passage is: de bewuste agent gebruikte een sociaal onacceptabele term om een zwart persoon aan te duiden. Of hij nu ofwel “neger” ofwel “nigger” gebruikte, doet er minder toe.

Wat betreft het weergeven van andere onwenselijke uitingen als oorlogsbeelden en

¹⁴ Deze persoon die de klacht bij de ombudsman indiende wordt hierna aangeduid met: de klager.

gruwelijke chatgesprekken kunnen we alleen maar zeggen dat we elke keer een afweging maken tussen betamelijkheid en de plicht om de kijker/lezer te informeren.'

Genderneutrale voornaamwoorden

Naast het gebruik van de term 'n-woord', noemen de geïnterviewden ook genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van woke taalgebruik. De geïnterviewden is specifiek gevraagd naar de manier waarop er op de redactie wordt omgegaan met genderneutrale voornaamwoorden. Bijna alle geïnterviewden refereren in deze kwestie aan Raven van Dorst, een bekende Nederlander die non-binair is en onlangs een X in haar paspoort heeft gekregen in plaats van de aanduiding M of V. De geïnterviewden ervaren het als ingewikkeld om te verwijzen naar specifiek Raven van Dorst, en in het algemeen naar personen met een non-binaire genderidentiteit. De volgende citaten maken duidelijk dat de omgang met genderneutrale voornaamwoorden als ingewikkeld wordt beschouwd:

'Ik weet dat we een keer Raven van Dorst te gast hadden, die wil aangesproken worden met hen, maar Gijs Groenteman hield dat niet vol. Het zit niet in zijn systeem.' (*Media Inside*)

'Het is niet logisch om het over hen te hebben.' (*Vandaag Inside*)

'Ik vind het zelf ook wel heel ingewikkeld hoor. Ik denk van: hoe doe je het goed?' (*Shownieuws*)

De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* verwijst wat betreft het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden als enige naar Sam Smith, een Amerikaanse zanger die eveneens met hen wil worden aangesproken:

'We hadden het over Sam Smith, die wil tegenwoordig aangesproken worden als hen, in plaats van hij of zij. Ja, en dan heb je dat gesprek over die persoon en dan ga je toch per ongeluk, want het zit eenmaal in je, hij of zij zeggen aan de desk en ja, dan worden sommige kijkers... Die vinden dat niet leuk, dat doen we dan niet goed.' (*RTL Boulevard*)

De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* voegt hieraan toe dat je het als talkshowmaker op het gebied van genderneutrale voornaamwoorden bijna niet goed kan doen:

'En ja, lang verhaal kort, je kan het op dat vlak bijna nooit goed doen, je krijgt altijd wel berichtjes van "wat doen jullie aanstellerig, het is toch gewoon een man" en als we dan per ongeluk hij zeggen krijgen we berichtjes van "wat een gedoe dat jullie zijn wens niet respecteren en hen niet gewoon aanspreken met hen".' (*RTL Boulevard*)

Volgens de eindredacteur van *Shownieuws* zitten genderneutrale voornaamwoorden nog niet 'ingebakken'. Dat komt, volgens haar, doordat we nog te weinig mensen kennen die met genderneutrale voornaamwoorden aangesproken willen worden. Daarmee is de eindredacteur van *Media Inside* het eens. De ombudsman van de NPO beschrijft dat het misschien ook kan komen omdat de kijker er nog niet om vraagt:

‘Dit soort dingen sluipt maar heel langzaam erin en zeker bij die programma’s waar wat oudere mensen naar kijken. Ook Goedemorgen Nederland weetjewel, zo’n ochtendnieuwsprogramma. Die hebben denk ik heel weinig innerlijke motivatie om dit te doen. Omdat de kijkers er ook niet om vragen.’ (*Shownieuws*)

Ze voegt daaraan toe dat het wel een ‘verademing’ zou zijn als bijvoorbeeld een van de presentatoren van *Op1* moeiteloos met genderneutrale voornaamwoorden om zou gaan, maar dat die presentatoren er ‘gewoon nog niet zijn’. Dit is in lijn met de uitspraken van de eindredacteuren van *Shownieuws* en *Media Inside*, dat het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden nog niet in het systeem van redacties zit omdat er nog te weinig mensen met genderneutrale voornaamwoorden aangesproken wensen te worden.

Samenvatting (par. 4.2)

In alle interviews komt genderinclusief taalgebruik naar voren als onderdeel van woke taalgebruik; alle geïnterviewden benoemen dat genderkwesties onderdeel zijn van woke taal. De geïnterviewden beschrijven ook dat het niet meer gebruiken van het n-woord onder woke taalgebruik valt. Naast het gebruik van de term ‘n-woord’, noemen de geïnterviewden ook genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van woke taalgebruik. Het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden om te verwijzen naar personen met een non-binaire genderidentiteit wordt door een aantal geïnterviewden als ingewikkeld beschouwd: het ‘voelt niet logisch’ en ‘zit (nog) niet in het systeem’.

4.3 Richtlijnen voor woke taalgebruik op talkshowredacties

Aan alle geïnterviewden is gevraagd of er op hun redacties richtlijnen zijn met betrekking tot woke taalgebruik. Geen enkele geïnterviewde gaf aan richtlijnen dan wel documenten rond woke taalgebruik te hebben. De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* beschrijft dat *RTL Boulevard* zich wel moet houden aan de schrijfwijze van RTL. Ook talkshows *Jinek*, *Beau* en *Humberto* moeten zich daar volgens deze adjunct-hoofdredacteur aan houden. Deze schrijfwijze heeft betrekking op bijvoorbeeld het juist schrijven van geografische namen, zoals van steden.

Alle geïnterviewden geven aan dat woke taalkwesties dingen zijn die ‘met elkaar besproken worden’. De geïnterviewde redacties hebben geen stijlboeken die taalgebruik voorschrijven.

‘We hebben gesprekken over dat we met elkaar in de gaten houden dat alle uitzendingen, zeven dagen per week, dezelfde lijn hebben op dat punt.’ (*RTL Boulevard*)

Ook de redacteur van *Vandaag Inside*, die hiervoor bij de talkshows *De Wereld Draait Door*, *Pauw*, *Jinek* en *Op1* heeft gewerkt, heeft nog nooit een stijlboek op de redacties gezien:

‘Het is gewoon meer iets dat je samen bespreekt, maar ik heb nog nooit gezien of gelezen welke woorden je wel of niet moet gebruiken. Misschien dat omroepen wel zoiets hebben, maar talkshows niet.’ (*Vandaag Inside*)

Volgens de eindredacteur van *Shownieuws* zijn er geen richtlijnen of stijlboeken omdat het de verantwoordelijkheid is van de hoofdredacteur of eindredacteur ‘dat bijvoorbeeld het n-woord niet gebruikt wordt’. Volgens haar moet de hoofd- of eindredacteur, op het moment

dat een redacteur dat woord wil gebruiken in zijn of haar item, uitleggen waarom dat woord gevoelig kan liggen. Volgens haar is het dus de taak van een hoofd- of eindredacteur om op het taalgebruik toe te zien.

Bij verschillende geïnterviewden bestaan ook twijfels over het eventueel hanteren van richtlijnen of een stijlboek. Een stijlboek, of een andere documentatie van richtlijnen, zou volgens sommige geïnterviewden niet werken, omdat in een talkshow een gesprek wordt gevoerd. Een gesprek is moeilijk te controleren, in tegenstelling tot een artikel in de krant of een item in het journaal:

‘We hebben ten eerste geen richtlijnen, maar als we die al zouden hebben betwijfel ik of het daadwerkelijk werkt. Want het is een gesprek. Kijk, in een presentatietekst waarin de presentator een onderwerp introduceert, kun je wel invloed uitoefenen. Daar kun je dan een genderneutraal voornaamwoord in schrijven.’ (*Media Inside*)

‘... omdat we live zijn en een gesprek voeren, we zijn niet alleen maar een presentatietekst en een filmpje dat je heel goed in de gaten kan houden. Wij hebben natuurlijk ook aansluitend aan het filmpje een heel gesprek, dat we zoals nu of bijvoorbeeld aan de keukentafel met elkaar hebben.’ (*RTL Boulevard*)

Volgens de geïnterviewden is het logisch dat kranten wel stijlboeken hebben:

‘Als je iets leest, komt het veel meer binnen en het blijft ook bestaan, je kunt de krant steeds opnieuw lezen. Er wordt veel meer over nagedacht ook. Aan tafel kun je gewoon de discussie voeren en kan iemand aan tafel in het moment tegen een ander zeggen: “Hé, dat zeg je niet zo.” Of: “Dat woord kun je echt niet gebruiken.” En dan kan de ander zeggen: “Oh, je hebt gelijk.”’ (*Vandaag Inside*)

‘Kijk, in een geschreven tekst kun je er rekening mee houden maar als je een niet-scripted gesprek voert, is dat gewoon veel moeilijker.’ (*Media Inside*)

Ook benoemt de eindredacteur van *Media Inside* dat iets wat geschreven is veel meer impact heeft dan het gesproken woord:

‘In een gesprek gaat het ook veel sneller, terwijl je van een tekst een hele andere beleving hebt. Een tekst beleef je taaltechnisch intenser.’ (*Media Inside*)

Geen van de geïnterviewden zou ervoor pleiten om over te gaan op richtlijnen rond woke taalgebruik. Volgens de eindredacteur van *Media Inside* is het makkelijker werken zonder richtlijnen. Volgens de eindredacteur van *Shownieuws* zouden richtlijnen creativiteit kunnen ‘doodslaan’. Volgens de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* is het vooral ook lastig om richtlijnen rond woke taalgebruik te formuleren:

‘Net als veel andere zaken in het kader van racisme of zwart wit, zeg maar, is dat iets wat gewoon geleidelijk is ontstaan in de maatschappij. Dus dat is niet iets waarvan we zeggen: vanaf nu doen we het zo en zo. Zo werkt dat niet. Het is meer, er ontstaat een beweging die vindt dat je daar rekening mee moet houden en dat wordt dan een

gemeenschappelijke centrale discussie in de maatschappij en langzaam maar zeker pas je dat toe. Ook in de media.’ (*RTL Boulevard*)

De ombudsman van de NPO zou er ook niet voor pleiten om bepaald taalgebruik voor te schrijven. Zij vindt dat ‘redacties zelf moeten bepalen welk taalgebruik ze hanteren’. Ze is van mening dat de taal zelf zijn werk moet doen. Ze benadrukt daarin dat iedere redactie zijn eigen plan moet trekken:

‘Naja, weetje, je zult bij bepaalde omroepen die wisseling naar wit nooit gaan zien. Dan weten de kijkers en de luisteraars ook wat ze aan die media hebben.’ (ombudsman NPO)

Zowel de ombudsman van de NPO als de eindredacteur van *Shownieuws* benoemt dat richtlijnen ervoor zorgen dat je ‘binnen de lijntjes moet kleuren’. Om die reden zou ook de ombudsman aarzelen om taalgebruik op te nemen in journalistieke codes of richtlijnen. Ze vindt het aan de journalist om een bepaalde keuze te beargumenteren.

De redacteur van *Vandaag Inside* geeft aan dat het taalgebruik, specifiek wat betreft de genderneutrale voornaamwoorden, moet aansluiten op het publiek dat je met de talkshow bedient. Ze verwijst hierbij ook naar haar tijd als eindredacteur bij *Op1* en *De Wereld Draait Door* (*DWDD*):

‘Bij *Op1* is de gemiddelde leeftijd van de kijkers 60. Het is heel moeilijk om jongeren te trekken. Bij *DWDD* was de gemiddelde leeftijd 55. Aan de ene kant maak je het voor die doelgroep, dus voor de oudere mensen, en dan moet je je bedenken of tante Mien uit Assen wel begrijpt wat genderneutrale voornaamwoorden zijn. Aan de andere kant moeten we ook nieuwe aanwas creëren, die van 19 tot 30 jaar, de jonge boodschapper noemen we dat. Talkshows trekken over het algemeen een oud publiek, dat inclusief taalgebruik niet altijd begrijpt. Misschien hebben talkshows daarom ook wel geen stijlboek.’ (*Vandaag Inside*)

Bovenstaand citaat sluit aan bij wat door de eindredacteur van *Shownieuws* werd beschreven, namelijk dat de Nederlandse televisie met name de oude witte man bedient (zie par. 4.1). Er spelen in deze kwestie twee belangen: enerzijds het willen creëren van nieuwe aanwas en ervoor zorgen dat de televisie niet alleen de oude witte man bedient, en anderzijds ook rekening houden met de huidige doelgroep die genderneutrale voornaamwoorden niet altijd begrijpt.

Samenvatting (par. 4.3)

Alle geïnterviewden geven aan dat woke taalkwesties ‘met elkaar besproken worden’. De geïnterviewde redacties hebben geen stijlboeken die taalgebruik voorschrijven. Een stijlboek, of een ander document met richtlijnen, zou volgens sommige geïnterviewden niet werken. Daar worden verschillende redenen voor gegeven. Ten eerste wordt er in een talkshow een (live) gesprek gevoerd en dat is, in tegenstelling tot een artikel in de krant of een item in het journaal, moeilijk te controleren en vluchtig. Volgens alle geïnterviewden is het daarom logisch dat kranten wel stijlboeken hebben. Ten tweede is het lastig om richtlijnen rond woke taalgebruik te formuleren, want woke taalgebruik zou langzaam ontstaan en er gaat eerst een discussie in de maatschappij aan vooraf. Daarnaast trekken

talkshows een ouder publiek, dat bijvoorbeeld de genderneutrale voornaamwoorden niet altijd kan begrijpen. Geen van de geïnterviewden zou ervoor pleiten om over te gaan op richtlijnen rond woke taalgebruik. Dit heeft behalve met de drie genoemde redenen te maken met dat het 'creativiteit zou doodslaan'.

4.4 Invloed van de cancelcultuur op talkshowredacties

De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* beschrijft het fenomeen cancelcultuur als volgt:

'Nou, cancelcultuur is voor mij echt een... op basis van, wij hebben het over de sterren maar dat kunnen ook politici zijn of andere mensen, dat die persoon in de ogen van een grote groep mensen iets verkeerd heeft gedaan en om die reden eigenlijk niet meer aan de bak komt, uitgescholden wordt op sociale media, alle negatieve gevolgen van hetgeen die persoon verkeerd heeft gedaan.' (*RTL Boulevard*)

In de interviews komt vaak naar voren dat de cancelcultuur staat voor kortstondige ophef. Zo benoemt zowel de eindredacteur van *Media Inside*, als de ombudsman van de NPO, als de eindredacteur van *Shownieuws*, dat een cancelactie maar kort duurt en er al snel weer een nieuw slachtoffer is. De ombudsman vergelijkt de cancelcultuur met een 'storm in een glas water'. De genoemde 'kortstondige ophef' komt overeen met wat op grond van het literatuuronderzoek voor deze scriptie (in par. 2.7) wordt beschreven, namelijk dat de cancelcultuur in veel gevallen niet zo vernietigend blijkt als wordt beweerd (Bridges, 2022). In de interviews wordt vaak gerefereerd aan de kwestie rond Bilal Wahib¹⁵ als voorbeeld van iemand die gecanceld werd. Iedere geïnterviewde die de kwestie ter sprake brengt, vindt dat hoe Bilal behandeld werd niet in verhouding stond tot wat hij had gedaan:

'Bijvoorbeeld Bilal hè, die toen tegen die jongen zei dat hij zijn piemel moest laten zien. Dat vond ik wel opvallend. Die werd aan alle kanten gecanceld, contracten werden ontbonden enzo. Bij BNNVARA moest hij weg. Dat vond ik echt te ver gaan. Het ging niet om kinderporno! Het was een grap!' (*Media Inside*)

'Je zag echt aan alles dat het geen pedofiele actie van hem was, maar een domme grap. Tuurlijk had hij geen seksuele intentie. Hij is wel echt behandeld als een soort pedofiel en dan wordt hij aan zo'n talkshowtafel gezet zonder enige mediatraining en dan gaat die Saskia Belleman helemaal over hem heen...' (*Shownieuws*)

¹⁵ In maart 2021 vroeg rapper Bilal Wahib voor de grap of een 12-jarige jongen live via Instagram zijn geslachtsdeel kon 'laten zien'. De jongen deed dat. BNNVARA, waarvoor Wahib een kinderprogramma presenteerde, zette de samenwerking stop en ook Wahib's platenlabel Top Notch laste een pauze in. Wahib werd voor de rest van zijn leven geschorst op Instagram, wat betekent dat hij nooit meer een account kan aanmaken. Wahib werd een dag na de grap door de zedenpolitie gearresteerd op verdenking van het vervaardigen en verspreiden van kinderporno. Het OM concludeerde later dat er geen sprake was van kinderporno en de misplaatste grap geen seksuele strekking had, en seponeerde de zaak. Zie nieuwsartikel: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bilal-wahib-niet-vervolgd-voor-verspreiden-van-kinderporno~beb01083f/#:~:text=Acteur%20en%20artiest%20Bilal%20Wahib,van%20het%20verspreiden%20van%20kinderporno.>

Ditzelfde geldt voor de kaarsrel rond Johan Derksen¹⁶. In de interviews komt de kaarsrel-situatie, net als de situatie rond Bilal Wahib, naar voren als voorbeeld van een cancelactie. Ook hier vinden de geïnterviewden dat Derksen te hard werd aangepakt in verhouding tot zijn uitspraken:

‘Bijvoorbeeld de situatie rond Johan Derksen, hè. Zijn doel was eerder laten zien dat we tegenwoordig iedereen zo snel cancelen. Het is verschrikkelijk wat hij zei, maar zijn intentie was echt heel anders dan hoe het is opgevat en opgeblazen.’ (*Shownieuws*)

Zoals de adjunct-hoofdredacteur van *Boulevard* al beschreef, iemand die wordt gecanceld wordt uitgescholden op sociale media. Op grond van literatuuronderzoek is in par. 2.7 van deze scriptie beschreven dat er met Twitter en andere socialemediaplatforms een cultuur is ontstaan waarin steeds vaker en makkelijker gecanceld wordt (Ng, 2020). Dat met name Twitter een grote rol speelt in de cancelcultuur, komt ook in de interviews naar voren. De eindredacteur van *Shownieuws* benoemt dat ‘het publiek en vooral sociale media’ ‘drunk on power’ is. De redacteur van *Vandaag Inside*, het programma dat gecanceld werd door de uitspraken van Johan Derksen in de zogeheten kaarsrel, beschrijft dat de media heel veel waarde hechten aan Twitter. En dat terwijl, volgens haar, *Vrij Nederland* eens heeft onderzocht wie er op Twitter zit, en dit maar een heel klein gedeelte van de bevolking blijkt te zijn. Volgens de redacteur van *Vandaag Inside* ‘trekken gewone mensen zich helemaal niets van Twitter aan, terwijl wij van de media er heel veel waarde aan hechten’:

‘Op Twitter nemen mensen elkaar de maat en dat vind ik nog wel het ergste. Het is zowel rechts als links, iedereen gaat helemaal los. Maar wat me opviel tijdens deze kwestie over Derksen was dat er zogenaamde goodpeople tegen andere goodpeople gaan zeggen: “jij gaat daar niet meer aanschuiven toch?” Mensen riepen elkaar op het matje.’ (*Vandaag Inside*)

De redacteur van *Vandaag Inside* voegt daaraan toe dat Twitter heel bepalend lijkt voor de sfeer in de samenleving. De ombudsman van de NPO sluit zich daarbij aan:

‘Twitter is een reservaat. Voor ons is ophef geen reden tot onderzoek. Wij als journalisten zitten er en politici zitten er. En dan een aantal vaste gezichten waarvan je denkt: die bestaan ook bij de gratie van het feit dat ze vooral veel op Twitter gezien worden. Dus het is eigenlijk een eigen universum.’ (ombudsman NPO)

De ombudsman voegt ook toe dat ze laatst bij haar assistente aangaf blij te zijn dat ze niet op Twitter zit:

¹⁶ Johan Derksen en Wilfred Genee zijn de presentatoren van het tv-programma *Vandaag Inside*. In de aflevering van 26 april 2022 beschreef Derksen een waargebeurde anekdote uit zijn verleden, waarin hij op zijn 22e een bewusteloze vrouw verkrachtte met een kaars. Hij vertelde dit naar aanleiding van een gesprek over de cancelcultuur, die zich volgens Derksen op Johnny de Mol had gericht. *Vandaag Inside* raakte tafelgasten, sponsors en adverteerders kwijt en Derksen werd vrijwel overal ontslagen. Talpa haalde *Vandaag Inside* van de buis, maar na twee weken mocht het programma weer terugkeren op televisie.

‘En ik zei: “voor mij eens te meer reden om te denken dat Twitter gewoon uitsterft op een goed moment”. Die beerput sluit zichzelf op een goed moment en dan denken we: wat waren we daar toch allemaal druk mee, joh. Met elkaar de maat nemen op Twitter.’
(ombudsman NPO)

In het interview met de eindredacteur van *Media Inside* komt vooral naar voren dat de cancelcultuur aan trends onderhevig is, wat weer in lijn is met de eerdergenoemde kortstondige ophef. Hierbij verwijst de eindredacteur van *Media Inside* naar het kaarsverhaal. Er werden, volgens hem, in de desbetreffende uitzending ook racistische grappen gemaakt. Daar viel echter niemand over. Volgens deze eindredacteur heeft dat te maken met ‘het moment en de tijd waarop iets wordt gezegd’:

‘Het ging alleen maar over die kaars, en dat is vanwege The Voice¹⁷. Over die racistische opmerkingen werd verder niks gezegd. Stel, we hadden nu middenin Black Lives Matter gezeten, dan viel iedereen daarover, in plaats van over die kaars. Maar nu zitten we in The Voice en dus valt iedereen over grensoverschrijdend gedrag.’ (*Media Inside*)

Ook de eindredacteur van *Shownieuws* benadrukt dat cancelen trendgevoelig is, waar ze aan toevoegt dat we snel geneigd zijn te cancelen om vervolgens te denken: waar waren we eigenlijk mee bezig?

Uit alle interviews blijkt dat de cancelcultuur wordt gezien als iets wat je niet honderd procent serieus kunt nemen. Zo noemt de eindredacteur van *Shownieuws* de cancelcultuur ‘een lachertje’. De ombudsman van de NPO maakt de volgende vergelijking:

‘We hebben meer last van een boer met een trekker dan van de cancelcultuur.’
(ombudsman NPO)

Zowel de eindredacteur van *Shownieuws* als de eindredacteur van *Media Inside* vraagt zich af wat de cancelcultuur nou eigenlijk is, waar het nou eigenlijk uit bestaat.

De eindredacteur van *Media Inside* en de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* hebben geen angst dat hun programma’s gecanceld worden, zoals bij *Vandaag Inside* is gebeurd. Volgens de adjunct-hoofdredacteur worden er bij *RTL Boulevard* ‘wel eens fouten’ gemaakt, waarvan de volgende dag wordt gedacht: dat hadden we even anders moeten doen. Volgens hem resulteert dat echter niet in een zogenaamd ‘spanningsveld’:

¹⁷ Na langlopend onderzoek zond het online BNNVARA-programma Boos op 20 januari 2022 een uitzending uit over misstanden bij de talentenjacht The Voice of Holland. Uit de aflevering van Boos blijkt dat meerdere medewerkers van de talentenshow, waaronder coaches Ali B en Marco Borsato, bandleider Jeroen Rietbergen en regisseur Martijn N. worden beschuldigd van seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik. RTL haalde The Voice per direct van de buis. Op het moment van schrijven van deze scriptie is het strafrechtelijk onderzoek naar de verdachten nog bezig. Link naar de Boos-aflevering:

<https://www.youtube.com/watch?v=1idPrF17UP0>

Link naar nieuwsartikel: <https://nos.nl/collectie/13887/artikel/2413872-wat-heeft-boos-onthuld-over-the-voice-en-hoe-gaat-het-verder>

‘We proberen altijd rekening te houden met alle gevoelens, maar ja dat gaat soms wel eens fout, en dan pakken we de volgende dag de draad weer op.’ (*RTL Boulevard*)

De eindredacteur van *Shownieuws* beschrijft wel eens bang te zijn voor de cancelcultuur, maar dat dat komt doordat de presentatoren aan de desk wel eens dingen zeggen waarvan zij denkt: ‘dit kan je echt niet zeggen’.

Samenvatting (par. 4.4)

Uit de interviews komt vaak naar voren dat de cancelcultuur staat voor kortstondige ophef: het ‘duurt maar kort en er is al snel weer een nieuw slachtoffer’. De vergelijking wordt gemaakt met een ‘storm in een glas water’. De genoemde kortstondige ophef komt overeen met wat Bridges (2022) omschrijft, namelijk dat de cancelcultuur in veel gevallen niet zo vernietigend blijkt als wordt beweerd.

Ng (2020) omschrijft dat er door Twitter en andere socialemediaplatforms een cultuur is ontstaan waarin steeds makkelijker en vaker gecanceld wordt, iets wat ook in de interviews naar voren komt. Met name Twitter blijkt hier volgens de geïnterviewden een grote rol in te spelen.

Een aantal geïnterviewden geeft aan dat de cancelcultuur aan trends onderhevig is, wat weer in lijn is met de kortstondige ophef. Uit alle interviews blijkt dat de cancelcultuur wordt gezien als iets wat je niet honderd procent serieus kunt nemen.

4.5 Hoe talkshowredacties journalistieke vrijheid ervaren

De geïnterviewden is gevraagd naar de betekenis van journalistieke vrijheid. De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* noemt journalistieke vrijheid iets ‘ontzettend algemeen maar tegelijkertijd ook wel het allerbelangrijkste in de journalistiek’:

‘Dat je als onafhankelijk programma altijd zelf de beslissing kan nemen over wat je in je uitzending behandelt en wat niet, ik denk dat dat de meeste journalistieke vrijheid is voor mij. En daarbij komt dat als je het meer richt op specifieke onderwerpen, dat ook daar je zelf kan bepalen wie je spreekt en wat je uitzendt, wat je daarvan vindt, ook belangrijk.’ (*RTL Boulevard*)

Ook is gevraagd naar invloed van de cancelcultuur op de manier waarop journalistieke vrijheid wordt ervaren. Op de redactie van *Media Inside* houden ze zich daar ‘niet zoveel mee bezig’:

‘Daar kun je je als programmamaker toch nooit tegen wapenen. Want een presentator kan altijd uit de bocht vliegen. En volgens mij zijn de meeste gevallen van cancelcultuur voortgekomen uit een soort individuele uitspatting. Ik kan me voorstellen dat als wij iets maken over waarom Zwarte Piet een heel goed idee is, we denken: we zijn nu niet goed bezig. Maar dat doen we dus ook niet.’ (*Media Inside*)

De adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* ervaart nog genoeg journalistieke vrijheid. In de afgelopen jaren is dat gevoel niet veranderd, behalve dan dat Nederland volgens hem gevoeliger is geworden. Dat heeft volgens hem te maken met MeToo. Dit aspect komt terug in het interview met de redacteur van *Vandaag Inside*. Ook zij ervaart genoeg journalistieke

vrijheid, maar ‘we laten ons wel beperken door wat je wel en niet mag zeggen, dat hebben we aan den lijve ondervonden’.

Ook zij refereert aan de MeToo-kwestie:

‘Door het MeToo-schandaal van The Voice bij Talpa is de druk zo hoog dat ze bij de directie zo in paniek zijn geraakt en denken: we moeten niet nog meer schandalen hebben die grensoverschrijdend zijn. Ik denk dat we in een soort kramp schieten en daar moeten we echt voor oppassen.’ (*Vandaag Inside*)

Ook de eindredacteur van *Shownieuws* ervaart, net als de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* en de redacteur van *Vandaag Inside*, genoeg journalistieke vrijheid. Daar voegt ze wel aan toe dat dat ‘binnen de perken’ is. Ze verwijst ook naar The Voice, en beschrijft een situatie waarin ze met de communicatieafdeling van Talpa moest overleggen toen ze in de uitzending van *Shownieuws* iets met The Voice-rel wilde doen, omdat *Shownieuws* ook door Talpa gemaakt wordt. Ook denkt zij dat mensen angstiger en voorzichtiger zijn geworden:

‘Ik denk dat de cancelcultuur en de wokecultuur mensen wel angstiger hebben gemaakt, voorzichtiger. Ik weet niet of dat wel goed is. Dus het [journalistieke vrijheid] is niet in positieve zin veranderd.’ (*Shownieuws*)

Ook de redacteur van *Vandaag Inside* geeft aan dat mensen angstiger en voorzichtiger zijn geworden:

‘Ja, journalistieke vrijheid is minder geworden ten opzichte van vroeger, want je bent voortdurend bang dat het polariserend werkt. Het gaat een beetje hand in hand met, al klinkt dat een beetje Telegraferig, dingen die niet meer mogen. Ik begrijp heel goed dat mensen het erg vinden dat er een vuurwaperverbod komt of dat ze geen sigaret meer mogen opsteken, of dat jongeren balen dat ze geen biertje meer mogen drinken. De maatschappij wordt steeds beschermender. Mensen voelen zich steeds meer beknot in hun vrijheden, in een tijd dat we tegen een recessie aanzitten. En dat anderen dan bepalen wat ze wel of niet mogen eten of hoe ze wel of niet moeten handelen... Daar moeten we best een beetje voor oppassen.’

Net als alle andere geïnterviewden ervaart de eindredacteur van *Media Inside* ook nog genoeg journalistieke vrijheid, alhoewel hij ook beschrijft dat de presentator van zijn programma, Marcel van Roosmalen, bedreigd is geweest na uitspraken over coronawappies. ‘En dan gaat het toch best wel snel, ja.’ De ombudsman van de NPO denkt dat talkshowmakers nog genoeg journalistieke vrijheid ervaren, maar ook zij zegt dat het wel ‘iets is om op te letten’.

Volgens de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard* moet je als journalist niet bezig zijn met de cancelcultuur en dus niet vanuit angst bepaalde dingen niet doen. Hij maakt de vergelijking met een chirurg die een hartoperatie uitvoert terwijl zijn handen trillen. De ombudsman van de NPO benoemt dat je niet de journalistiek in moet gaan als je populair gevonden wilt worden:

‘Dus in die zin denk ik ook van: nou bijt maar door, weetjewel, ook als de wind tegenzit, bijt maar door.’ (ombudsman NPO)

Samenvatting (par. 4.5)

De geïnterviewden geven aan dat zij voldoende journalistieke vrijheid ervaren. Ook is hun gevraagd naar invloed van de cancelcultuur op de manier waarop journalistieke vrijheid wordt ervaren. Hoewel de geïnterviewden nog genoeg journalistieke vrijheid ervaren, geeft een aantal van hen aan dat Nederland ‘gevoeliger is geworden’ en dat de redactie zich wel laat beperken door ‘wat je wel en niet mag zeggen’. Een van de geïnterviewden geeft aan dat het met name door de cancelcultuur en de wokecultuur komt dat mensen angstiger en voorzichter zijn geworden, waardoor de journalistieke vrijheid ‘niet in positieve zin is veranderd’.

4.6 Bereidheid van talkshowredacties om mee te doen aan het onderzoek

Uit het literatuuronderzoek dat is gedaan voor deze scriptie (zie par. 2.7) komt het volgende naar voren. Bridges (2020) beschreef dat hoewel de cancelcultuur in veel gevallen niet zo vernietigend blijkt als wordt beweerd, de cancelcultuur wel wordt geassocieerd met de angst voor censuur en het zwijgen opgelegd krijgen. Volgens sommige auteurs komt persvrijheid in het geding door de cancelcultuur (Clark, 2020).

Voor dit scriptieonderzoek is aan elf redacties een verzoek voor een interview gedaan. Zeven daarvan wilden niet meedoen of hebben niet gereageerd op het verzoek (zie bijlage 8). Aan de geïnterviewden is gevraagd waarom zij denken dat veel redacties hebben besloten niet aan dit scriptieonderzoek mee te werken. De bedoeling van deze vraag was te onderzoeken of er een verband is tussen de cancelcultuur en het niet willen meewerken aan dit onderzoek.

De redacteur van *Vandaag Inside* denkt dat redacties niet willen meewerken aan dit onderzoek vanwege de ‘angst om onder een vergrootglas te liggen’. Zij heeft, voordat ze bij *Vandaag Inside* kwam, gewerkt als eindredacteur bij *Jinek*, *Pauw*, *Op1* en *De Wereld Draait Door*. Ook heeft zij verschillende oud-collega’s, waarvan sommigen nog bij deze talkshows werkzaam zijn, zelf benaderd met de vraag om aan dit onderzoek mee te werken. De redactie van *Jinek* reageerde volgens haar ‘heel moeilijk’. Zij kent ook de eindredacteur van *Khalid en Sophie*, maar ook hij wilde niet meewerken. Hij wilde wel de vragen per mail ontvangen, maar heeft daar vervolgens nooit op geantwoord.

De ombudsman van de NPO benoemt, net als de redacteur van *Vandaag Inside*, dat talkshows ‘wat dat betreft onder een vergrootglas’ liggen. Ook naar haar mening zou dat een reden kunnen zijn dat redacties niet willen meewerken (en ze noemt dit ‘zonde voor het onderzoek’):

‘Ook bij *Op1*, alles wat ze zeggen, is mis. En aan de andere kant denk ik altijd: flauwekul! Zolang je je opsluit en dus maar niks zegt, blijft iedereen ook over je denken zoals ze al doen. Je geeft ze geen munitie om anders te gaan denken.’ (ombudsman NPO)

De ombudsman vervolgt dat het goed is dat het programma *Vandaag Inside* wel aan dit onderzoek meedoet:

‘Ja, weet je, die zijn A niet bang om te choqueren en B niet bang om de buitenwereld te vertellen hoe ze dingen doen. Daar kunnen we wel boos om worden, maar bij *Op1* en *Jinek* is er bijna niks om boos op te worden. En dat is wel frustrerend, vind ik.’
(ombudsman NPO)

Aan de ombudsman is gevraagd of redacties bang zijn om onder een vergrootglas te liggen, omdat de cancelcultuur op de loer ligt. Ze zegt dat je ‘bijna zou gaan denken’ dat de angst voor de cancelcultuur ermee te maken heeft, maar dat je dat zonder ‘hun gegevens en zonder hun input niet kan onderbouwen’. Wel merkt ze bij grote nieuwsredacties dat deze angst speelt:

‘Ik weet, bij grote nieuwsredacties wordt er zeker over dit soort dingen nagedacht en heb je soms gesprekken met mensen dat je denkt van: jeetje jullie worden zo voorzichtig, waar komt dit vandaan? Ja, zeggen ze dan: “iedereen vindt maar dit en dat over ons”. Dan zit je dus heel dicht bij die cancelcultuur.’ (ombudsman NPO)

De ombudsman benoemt, naast de angst om onder een vergrootglas te liggen, twee redenen waarom zij denkt dat de redactie van specifiek *Op1* niet wil meewerken aan dit scriptieonderzoek. Ten eerste beschrijft zij dat de werkdruk bij *Op1* zeer hoog ligt. Als zij zelf vanuit haar rol als ombudsman vragen aan *Op1* stelt, krijgt zij pas heel laat antwoord:

‘Zij maken met een hele kleine redactie bizar veel televisie. Elke dag, elke dag! Die mensen zijn kapot aan het eind van het seizoen.’ (ombudsman NPO)

Ten tweede kan het volgens haar ook zo zijn dat het voor *Op1* moeilijk is om te spreken voor alle omroepen die achter het programma zitten:

‘Bij *Op1* heb je ook nog eens te maken met vijf omroepen die dat maken. De EO zit erbij maar BNNVARA ook, dus het zou kunnen zijn dat ze niet voor iedereen kunnen praten. Dat is een beetje het lastige van *Op1*. Ze hebben wel een verantwoordelijke, een soort hoofdredacteurachtig figuur, maar die houdt heel vaak dit soort dingen af omdat het dan omroepoverschrijdend wordt en hij zegt van: “ja, ik vind dat altijd lastig”. Dat zou wel echt kunnen; bij *Op1* zou dat de reden kunnen zijn.’ (ombudsman NPO)

De eindredacteur van *Media Inside* benoemt specifiek het verband tussen het niet meedoen aan de interviews en de cancelcultuur. Hij verwijst daarbij niet alleen naar het ‘onder een vergrootglas’ liggen, maar refereert dus rechtstreeks aan de cancelcultuur. Zowel de redacteur van *Vandaag Inside* als de ombudsman van de NPO vindt het ‘flauwekul en zonde’ dat redacties niet meewerken aan de interviews. Hier sluit de eindredacteur van *Media Inside* zich bij aan:

‘Ze zijn bang om iets verkeerd te zeggen wat misschien... uit angst. En dan gecancelled te worden. Slappe hap, vind ik dat. Waarom durft niemand verantwoordelijkheid te nemen, denk ik dan. Ze zijn bang. Van: o ik zeg maar niks want straks valt het in verkeerde aarde.’
(*Media Inside*)

Samenvatting (par. 4.6)

Aan de geïnterviewden is gevraagd waarom zij denken dat veel redacties hebben besloten niet aan dit scriptieonderzoek mee te werken. Aan de hand van de antwoorden is onderzocht of er een verband is tussen de cancelcultuur en het niet willen meewerken aan dit onderzoek.

Een van de geïnterviewden denkt dat tijdgebrek op redacties een oorzaak kan zijn van het niet willen meewerken of dat het moeilijk is om te spreken voor alle omroepen die achter het programma zitten. Zij geeft ook aan, net als een aantal andere geïnterviewden, dat talkshows onder een vergrootglas liggen, wat een reden zou kunnen zijn dat redacties niet willen meewerken. Eén geïnterviewde benoemt specifiek het verband tussen het niet meedoen aan de interviews en de cancelcultuur. Hij verwijst daarbij niet alleen naar het 'onder een vergrootglas liggen', maar refereert rechtstreeks aan de cancelcultuur: 'Ze zijn bang om iets verkeerd te zeggen ... En dan gecancelled te worden.'

5. Conclusie

In dit kwalitatieve onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag: Hoe gaan Nederlandse talkshowmakers om met genderneutrale voornaamwoorden? Deze hoofdvraag valt uiteen in de volgende twee deelvragen:

1. Bestaan er op Nederlandse tv-redacties richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden?
2. (Hoe) beïnvloeden woke, en in het verlengde daarvan veranderingen met betrekking tot gender in taal, deze professionals bij hun dagelijkse werk en hun ervaring met/beleving van journalistieke vrijheid?

Om deze vragen te beantwoorden zijn interviews afgenomen met hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van vier talkshows en met de ombudsman van de NPO. De conclusies die op basis van dit onderzoek getrokken zijn, zijn hieronder beschreven. Deze conclusies vormen het antwoord op de hoofd- en deelvragen.

Uit het literatuuronderzoek voor deze scriptie is gebleken dat woke vaak wordt geassocieerd met politieke correctheid (Ezell, 2021). De term woke is na de #MeToo-beweging aan steeds meer kwesties gekoppeld (Rhodes, 2021). Doordat de term zo werd opgerekt en door andere bewegingen werd gebruikt, werd de term steeds kwetsbaarder voor kritiek van buitenaf. De term zou daardoor niet langer betekenen dat je goed geïnformeerd bent of alert bent op sociale en raciale ongelijkheid, waar de term in eerste instantie voor diende (Ezell, 2021). Uit de interviews met de talkshowmakers blijkt dat woke ook op hun redacties wordt geassocieerd met politiek correct zijn. Uit de interviews blijkt eveneens dat woke geen geliefde term is en het fenomeen woke niet geliefd is. Woke roept bij de geïnterviewde talkshowmakers associaties op met polarisering. Het woord woke valt nooit op de betreffende redacties. Bij slechts één van de geïnterviewde talkshowmakers worden op de redactie wokeonderwerpen behandeld. In de interviews komt naar voren dat het talkshowpubliek ouder en rechtser is, zowel bij commerciële omroep SBS als bij de publieke omroepen. De geïnterviewden refereren aan de 'oude witte man.' De oude witte man zou niet op wokeonderwerpen zitten te wachten en zou woke taalgebruik (waaronder genderneutrale voornaamwoorden) niet begrijpen. Er kan geconcludeerd worden dat de desbetreffende talkshows daarom niet of nauwelijks bezig zijn met het fenomeen woke. Woke, en in het verlengde daarvan veranderingen met betrekking tot gender in taal, heeft kortom, voor hun functie als hoofdrolspeler in het nieuwsproductieproces, tot op heden nog weinig betekenis.

Uit de interviews komt verder naar voren dat er op de redacties van de geïnterviewde talkshowmakers geen richtlijnen zijn met betrekking tot woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden. Woke taalkwesties worden op de desbetreffende redacties onderling besproken en zijn nergens vastgelegd. Er kan gesteld worden dat er geen richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik bestaan bij de talkshows *RTL Boulevard*, *Vandaag Inside*, *Shownieuws* en *Media Vandaag* noch bij andere talkshows, die niet aan dit onderzoek hebben meegedaan. De geïnterviewden geven aan nooit richtlijnen of stijlboeken te hebben gezien in hun carrières als eindredacteuren en samenstellers bij andere talkshows. Zo heeft de geïnterviewde van *Vandaag Inside* ook recent gewerkt op de redacties van *Op1*, *Jinek* en *Khalid en Sophie*, en daarvoor bij *De*

Wereld Draait Door. Op geen van deze redacties heeft zij ooit richtlijnen met betrekking tot woke taalgebruik gezien.

Uit de interviews komt naar voren dat er verschillende redenen zijn voor het feit dat er op talkshowredacties geen richtlijnen of stijlboeken bestaan die woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden, voorschrijven. Een stijlboek zou 1) niet werken op een redactie van een talkshow, omdat er in een talkshow een (live) gesprek wordt gevoerd dat, in tegenstelling tot een krantenartikel of een item in het journaal, niet of moeilijk te controleren is. Kortom: een gesprek aan een talkshowtafel is niet-scripted. Daarnaast blijkt 2) dat woke taalgebruik moeilijk te formuleren is, omdat het langzaam in de maatschappij ontstaat en er een maatschappelijke discussie aan vooraf gaat. Een ander belangrijk punt is 3) dat de situatie waarin moet worden verwezen naar een persoon die zich man noch vrouw voelt, nog niet geregeld voorkomt. Dit terwijl onderzoek aantoont dat de groep non-binaire personen aanzienlijk en groeiend is (Richards et al., 2016) (zie par. 2.4), de vertegenwoordiging van transpersonen zichtbaar is toegenomen en nieuwsmedia steeds vaker transgenderkwesties behandelen (Li, 2019) (zie par. 2.5). Om de genoemde redenen zouden de desbetreffende talkshowredacties er niet voor pleiten dat er bij talkshows stijlboeken of richtlijnen worden gemaakt rond woke taalgebruik.

Ook kan geconcludeerd worden dat er een verband is tussen het kijkerspubliek van talkshows en het al dan niet hanteren van genderneutrale voornaamwoorden. Genderneutrale voornaamwoorden zouden moeilijk te begrijpen zijn voor de oudere witte man. Het is voor de desbetreffende redacties soms een tweestrijd. Enerzijds willen ze zorgen dat hun taalgebruik begrijpelijk is voor het huidige kijkerspubliek van de talkshow. Anderzijds willen ze een jonger kijkerspubliek trekken en daarmee nieuwe aanwas creëren. Dit komt overeen met onderzoek van Li (2019) waarin wordt geconcludeerd dat genderkwesties een uitdaging vormen voor de journalistiek (zie par. 2.5). Desalniettemin blijft overeind dat de redacties er niet voor pleiten om over te gaan op richtlijnen rond woke taalgebruik, in het bijzonder het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden.

Uit het onderzoek is gebleken dat de desbetreffende talkshowmakers nog genoeg journalistieke vrijheid ervaren. Toch kan geconcludeerd worden dat Nederland volgens de talkshowmakers gevoeliger is geworden en dat de redacties zich enigszins laten beperken door wat wel en niet meer gezegd mag worden. Eén talkshowmaker verwijst daarbij expliciet naar de cancel- en wokecultuur als reden dat journalisten in het algemeen angstiger en voorzichtiger zijn geworden. Journalistieke vrijheid is hierdoor niet in positieve zin veranderd.

Uit het literatuuronderzoek voor deze scriptie komt naar voren dat de cancelcultuur in veel gevallen niet zo vernietigend blijkt als wordt beweerd (Bridges, 2022). Gestuurd door Twitter en andere socialemediaplatforms is een cultuur ontstaan waarin steeds makkelijker en vaker gecanceld wordt (Ng, 2020). Uit het onderzoek van deze scriptie blijkt dat de cancelcultuur aan trends onderhevig is en staat voor een kortstondige ophef. De geïnterviewde talkshowmakers nemen de cancelcultuur niet al te serieus. Er is onderzocht of er een verband bestaat tussen de wokecultuur en de cancelcultuur en het feit dat veel talkshowredacties niet aan dit onderzoek hebben willen meewerken. De geïnterviewde talkshowmakers concluderen dat andere talkshows niet willen meewerken omdat zij onder

een vergrootglas liggen. Er wordt door één geïnterviewde specifiek gerefereerd aan de angst om gecancelled te worden, als ze tijdens de interviews iets verkeerd zeggen.

6. Discussie

Theoretisch is deze scriptie van waarde omdat er een verbinding is gelegd tussen actuele, journalistieke casussen en wetenschappelijke literatuur over de fenomenen wokeness, cancelcultuur en journalistieke vrijheid. In de casus rond J.K. Rowling, die werd gecancelled door haar uitspraken over non-binaire personen en vervolgens een manifest opzette als pleidooi voor vrije journalistiek, zijn alle fenomenen gedefinieerd en geduid aan de hand van wetenschappelijk onderzoek. In het theoretisch kader zijn wetenschappelijke termen toegelicht aan de hand van actuele gebeurtenissen. Een voorbeeld van een dergelijke casus uit de actualiteit is de casus Geert Wilders die in de Tweede Kamer spreekt over de ‘immer oprukkende wokedicatuur’ nadat de NS besloot over te gaan op ‘goedemorgen reizigers’ aan het begin van gesproken boodschappen uit de microfoon op de perrons. In iedere paragraaf in het theoretisch kader worden wetenschappelijke en journalistieke bronnen vervlochten. De termen gender en identiteit, bijvoorbeeld, zijn eerst gedefinieerd aan de hand van wetenschappelijke bronnen, waarna voorbeelden zijn gegeven uit de actualiteit, zoals met betrekking tot Sam Smith en Raven van Dorst. Zo is er, in dit desbetreffende voorbeeld, cohesie ontstaan tussen de betekenis van de termen gender, identiteit en de praktische uitwerking van bijvoorbeeld genderneutrale voornaamwoorden. Om die reden is deze scriptie theoretisch gezien een aanvulling op al bestaand onderzoek naar de journalistieke omgang met gender in taal.

De praktijkwaarde van dit onderzoek is gelegen in het feit dat er tot op heden nog geen onderzoek is uitgevoerd naar de manier waarop specifiek talkshowmakers omgaan met woke taalgebruik, in het bijzonder genderneutrale voornaamwoorden. Zoals de ombudsman van de NPO in het diepte-interview zegt, zijn talkshows voor veel mensen hun enige manier om nieuws te consumeren: ‘Want er zijn ontzettend veel mensen die juist bij dat soort programma’s hun dagelijkse dosis actualiteit halen, die zien alleen maar dat.’ Talkshowmakers zijn belangrijke spelers in het nieuwsproductieproces en het is van grote waarde dat nu is onderzocht hoe zij omgaan met woke taalgebruik, en in het bijzonder met genderneutrale voornaamwoorden. De groep non-binaire personen blijkt aanzienlijk en opkomend en wordt in steeds meer juridische, medische en psychologische systemen erkend (Richards et al., 2016). De media versterken en presenteren de normatieve norm rond gender en seksualiteit (Jas, 2020). Het is daarom waardevol dat nu is onderzocht hoe talkshowmakers omgaan met genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van woke taalgebruik.

Dit onderzoek is mogelijk beperkt door het feit dat veel talkshowredacties niet hebben meegewerkt. Dit gegeven vormt echter een belangrijk onderdeel in het resultatenhoofdstuk alsook een belangrijke deelconclusie. Eventueel vervolgonderzoek zou gericht kunnen zijn op de manier waarop hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces van radioprogramma’s (hier gaat het net als bij talkshows om gesproken teksten) omgaan met genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van woke taalgebruik. Dit zou een interessante aanvulling zijn op dit onderzoek. Het zou de mogelijkheid bieden te analyseren of er op radioredacties wel richtlijnen en stijlboeken bestaan die bepaald taalgebruik voorschrijven. Daarna zouden de resultaten van een onderzoek bij radioredacties vergeleken kunnen worden met de resultaten dit onderzoek bij talkshowredacties.

Literatuur

Wetenschappelijke bronnen

Abraham, C. (2021). Toppled Monuments and Black Lives Matter: Race, Gender, and Decolonization in the Public Space. An Interview with Charmaine A. Nelson. *Atlantis*, 42(1), 1–17. <https://doi.org/10.7202/1082012ar>

Andrews, E. (1996). Cultural Sensitivity and Political Correctness: The Linguistic Problem of Naming. *American Speech*, 71(4), 389. <https://doi.org/10.2307/455713>

Becker, L. B., Vlad, T., & Nusser, N. (2007). An Evaluation of Press Freedom Indicators. *International Communication Gazette*, 69(1), 5–28. <https://doi.org/10.1177/1748048507072774>

Bridges, K. M. (2022). Language on the Move: “Cancel Culture,” “Critical Race Theory,” and the Digital Public Sphere. *The Yale Law Journal Forum*, 1–32.

Buck, B. J. (2020). *Realizing Wokeness -- White Schools, White Ignorance*. Amsterdam University Press.

Chew, D., Tollit, M. A., Poulakis, Z., Zwickl, S., Cheung, A. S., & Pang, K. C. (2020). Youths with a non-binary gender identity: a review of their sociodemographic and clinical profile. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(4), 322–330. [https://doi.org/10.1016/s2352-4642\(19\)30403-1](https://doi.org/10.1016/s2352-4642(19)30403-1)

D. Clark, M. (2020). DRAG THEM: A brief etymology of so-called “cancel culture”. *Communication and the Public*, 5(3–4), 88–92. <https://doi.org/10.1177/2057047320961562>

Diamond, M. (2002). Sex and Gender are Different: Sexual Identity and Gender Identity are Different. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 7(3), 320–334. <https://doi.org/10.1177/1359104502007003002>

Edmondson, V. C., Edmondson, B. S., & Perry, T. B. (2019). Stay woke: The Black Lives Matter movement as a practical tool to develop critical voice. *Communication Teacher*, 33(4), 298–303. <https://doi.org/10.1080/17404622.2019.1575433>

Ezell, J. M. (2021). “Trickle-Down” Racial Empathy in American Higher Education: Moving Beyond Performative Wokeness and Academic Panels to Spark Racial Equity. *Journal of Education*, 002205742110535. <https://doi.org/10.1177/00220574211053586>

Guion, L. A., Diehl, D. C., & McDonald, D. (2011). Conducting an In-depth Interview. *EDIS*, 2011(8). <https://doi.org/10.32473/edis-fy393-2011>

Hansen, K., Littwitz, C., & Sczesny, S. (2016). The Social Perception of Heroes and Murderers: Effects of Gender-Inclusive Language in Media Reports. *Frontiers in Psychology*, 7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00369>

Jas, Y. (2020). Sexuality in a non-binary world: redefining and expanding the linguistic repertoire. *Positive non-binary and / or genderqueer sexual ethics and politics, Special Issue 2020*, 71–92. <https://doi.org/10.3224/insep.si2020.05>

Kay, J. B. (2019). Introduction: anger, media, and feminism: the gender politics of mediated rage. *Feminist Media Studies*, 19(4), 591–615. <https://doi.org/10.1080/14680777.2019.1609197>

Kenny, P. D. (2019). “The Enemy of the People”: Populists and Press Freedom. *Political Research Quarterly*, 73(2), 261–275. <https://doi.org/10.1177/1065912918824038>

Koetsenruijter, W., & Van Hout, T. (2018). *Methoden voor Journalism Studies* (2de editie). Amsterdam University Press.

Laitila, T. (1995). Journalistic Codes of Ethics in Europe. *European Journal of Communication*, 10(4), 527–544. <https://doi.org/10.1177/0267323195010004007>

Lebron, C. J. (2018). *The Making of Black Lives Matter: A Brief History of an Idea* (Reprint ed.). Oxford University Press.

Li, M. (2019). (Mis)matching: Journalistic uses of gender pronouns and names can influence implicit attitudes toward transgender people, perceived news content credibility, and perceived reporter professionalism. *Newspaper Research Journal*, 40(4), 517–533. <https://doi.org/10.1177/0739532919873083>

Losty, M., & O’Connor, J. (2017). Falling outside of the ‘nice little binary box’: a psychoanalytic exploration of the non-binary gender identity. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 32(1), 40–60. <https://doi.org/10.1080/02668734.2017.1384933>

LOURY, G. C. (1994). Self-Censorship in Public Discourse. *Rationality and Society*, 6(4), 428–461. <https://doi.org/10.1177/1043463194006004002>

McEntarfer, H. K., & Iovannone, J. (2020). Faculty perceptions of chosen name policies and non-binary pronouns. *Teaching in Higher Education*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1729722>

McGlashan, H., & Fitzpatrick, K. (2018). ‘I use any pronouns, and I’m questioning everything else’: transgender youth and the issue of gender pronouns. *Sex Education*, 18(3), 239–252. <https://doi.org/10.1080/14681811.2017.1419949>

Miladi, N. (2021). *Global Media Ethics and the Digital Revolution*. Taylor & Francis.

Mohabeer, R. N. (2021). A method to analyze invisibility: Navigating the dissonance between woke and safe. *Current Sociology*, 001139212110176. <https://doi.org/10.1177/00113921211017605>

Ng, E. (2020). No Grand Pronouncements Here. . . : Reflections on Cancel Culture and Digital Media Participation. *Television & New Media*, 21(6), 621–627.

<https://doi.org/10.1177/1527476420918828>

Rhodes, C. (2021). *Woke Capitalism: How Corporate Morality is Sabotaging Democracy* (First ed.). Bristol University Press.

Richards, C., Bouman, W. P., Seal, L., Barker, M. J., Nieder, T. O., & T'Sjoen, G. (2016). Non-binary or genderqueer genders. *International Review of Psychiatry*, 28(1), 95–102.

<https://doi.org/10.3109/09540261.2015.1106446>

Rubin, D. L., & Greene, K. L. (1991). Effects of biological and psychological gender, age cohort, and interviewer gender on attitudes toward gender-inclusive/exclusive language. *Sex Roles*, 24(7–8), 391–412. <https://doi.org/10.1007/bf00289330>

Sailofsky, D. (2021). Masculinity, cancel culture and woke capitalism: Exploring Twitter response to Brendan Leipsic's leaked conversation. *International Review for the Sociology of Sport*, 101269022110397. <https://doi.org/10.1177/10126902211039768>

Scheuerman, M. K., Jiang, A., Spiel, K., & Brubaker, J. R. (2021). Revisiting Gendered Web Forms: An Evaluation of Gender Inputs with (Non-)Binary People. *Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*.

<https://doi.org/10.1145/3411764.3445742>

Sczesny, S., Formanowicz, M., & Moser, F. (2016). Can Gender-Fair Language Reduce Gender Stereotyping and Discrimination? *Frontiers in Psychology*, 7.

<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00025>

Sczesny, S., Moser, F., & Wood, W. (2015). Beyond Sexist Beliefs. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(7), 943–954. <https://doi.org/10.1177/0146167215585727>

Storm, S., & Rainey, E. C. (2018). Striving toward Woke English Teaching and Learning. *The English Journal*, 107(6), 1–7.

Stout, J. G., & Dasgupta, N. (2011). When He Doesn't Mean You: Gender-Exclusive Language as Ostracism. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(6), 757–769.

<https://doi.org/10.1177/0146167211406434>

Szetela, A. (2019). Black Lives Matter at five: limits and possibilities. *Ethnic and Racial Studies*, 43(8), 1358–1383. <https://doi.org/10.1080/01419870.2019.1638955>

Tandoc, E. C., Tan Hui Ru, B., Lee Huei, G., Min Qi Charlyn, N., Chua, R. A., & Goh, Z. H. (2022). #CancelCulture: Examining definitions and motivations. *New Media & Society*, 146144482210779.

<https://doi.org/10.1177/14614448221077977>

Thiele, M. (2021). Political correctness and Cancel Culture – a question of power! *Journalism Research*, 2021(4). <https://doi.org/10.1453/2569-152X-12021-11282-en>

Van der Wurff, R., & Schönbach, K. (2013). De effectiviteit van journalistieke gedragscodes: een literatuurstudie. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 41(3).
<https://doi.org/10.5117/2013.041.003.231>

Verhoeven, N. (2018). *Wat is onderzoek?* (6de editie). Boom Lemma.

Voltmer, K., & Wasserman, H. (2014). Journalistic norms between universality and domestication: Journalists' interpretations of press freedom in six new democracies. *Global Media and Communication*, 10(2), 177–192. <https://doi.org/10.1177/1742766514540073>

Zimman, L. (2017). Transgender language reform. *Journal of Language and Discrimination*, 1(1), 84–105. <https://doi.org/10.1558/jld.33139>

Journalistieke bronnen

Abrahams, F. (2021, 7 juli). *Non-binaire taalvondsten*. NRC. Geraadpleegd op 13 maart 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/07/07/non-binaire-taalvondsten-a4050090>

Adams, R. (2021, 3 november). *Kathleen Stock says she quit university post over 'medieval' ostracism*. The Guardian. Geraadpleegd op 5 april 2022, van <https://www.theguardian.com/education/2021/nov/03/kathleen-stock-says-she-quit-university-post-over-medieval-ostracism>

ANP. (2016, 3 juni). *ANP gaat genderneutrale voornaamwoorden gebruiken*. Geraadpleegd op 11 maart 2022, van <https://www.anp.nl/blog/198/anp-genderneutrale-voornaamwoorden>

Becker, S. (2020, 8 oktober). *Is het Nederlands klaar voor het genderneutrale 'Hen loopt'?* Trouw. Geraadpleegd op 13 maart 2022, van <https://www.trouw.nl/cultuur-media/is-het-nederlands-klaar-voor-het-genderneutrale-hen-loopt~b5fb2e1b/>

Blokland, R. (2021, 5 juli). *Hoe duid je iemand aan die hij noch zij is?* NRC. Geraadpleegd op 13 maart 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/07/05/hoe-duid-je-iemand-aan-die-hij-noch-zij-is-a4049917>

Blussé, J. (2022, 7 januari). *Woorden worden woker – en wekken weerstand op*. NRC. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2022/01/07/woorden-worden-woker-en-wekken-weerstand-op-a4075988>

Boon, T. D. (2022, 1 januari). *Inclusief, woke of flexiseksueel: 2021 was een jaar vol taalgevoeligheden*. Trouw. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van <https://www.trouw.nl/cultuur-media/inclusief-woke-of-flexiseksueel-2021-was-een-jaar-vol-taalgevoeligheden~b4df2ac1/>

De Hingh, V. (2021, 20 december). *Alles en iedereen is 'woke'. Maar wat zegt dat nog?* De Correspondent. Geraadpleegd op 10 maart 2022, van <https://decorrespondent.nl/13005/alles-en-iedereen-is-woke-maar-wat-zegt-dat-nog/19951991145405-c7f534b6>

De Jong, S. (2021, 29 mei). *Over gender en identiteit valt veel meer uit te zoeken dan wat je moet zeggen*. NRC. Geraadpleegd op 11 maart 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/05/29/over-gender-en-identiteit-valt-veel-meer-uit-te-leggen-dan-wat-je-moet-zeggen-a4045324>

Dossier Inclusief Taalgebruik. (2022, 3 februari). *Gender*. JaJa. Geraadpleegd op 12 maart 2022, van <https://jaja.be/nl/dossier-inclusief-taalgebruik/gender/>

Gardner, A. (2022, 3 januari). *A Complete Breakdown of the J.K. Rowling Transgender-Comments Controversy*. Glamour. Geraadpleegd op 14 maart 2022, van <https://www.glamour.com/story/a-complete-breakdown-of-the-jk-rowling-transgender-comments-controversy>

Goetze, R. (2020, 11 november). *Lezerspost: Waarom zijn genderneutrale voornaamwoorden in de Volkskrant nog geen gemeengoed?* de Volkskrant. Geraadpleegd op 13 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/lezerspost-waarom-zijn-genderneutrale-voornaamwoorden-in-de-volkskrant-nog-geen-gemeengoed~be5209e4/>

Harper's Magazine. (2020, 21 augustus). *A Letter on Justice and Open Debate | Harper's Magazine*. Harper's Magazine. Geraadpleegd op 14 maart 2022, van <https://harpers.org/a-letter-on-justice-and-open-debate/>

Kas, A. (2021, 10 december). *Kathleen Stock: 'Je kunt je sekse niet veranderen'*. NRC. Geraadpleegd op 14 maart 2022, van <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/12/11/kathleen-stock-je-kunt-je-sekse-niet-veranderen-a4068608>

Kraak, H. (2020, 1 september). *Cancel culture: verhindert uitsluiting van afwijkende meningen het debat?* de Volkskrant. Geraadpleegd op 14 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/cancel-culture-verhindert-uitsluiting-van-afwijkende-meningen-het-debat~b72f4eda/>

Nelson, K., Jr. (2021, 23 juli). *Will Kanye ever truly be canceled?* Mic. Geraadpleegd op 5 april 2022, van <https://www.mic.com/p/will-kanye-ever-truly-be-canceled-82593303>

Onze Taal. (2021, 10 december). *LHBT / lhbt / lhbti / lhbtqia+*. Geraadpleegd op 15 maart 2022, van <https://onzetaal.nl/taaladvies/lhbt>

Singh, M. (2020, 9 juli). *George Floyd told officers "I can't breathe" more than 20 times, transcripts show*. The Guardian. Geraadpleegd op 21 februari 2022, van <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/08/george-floyd-police-killing-transcript-i-cant-breathe>

Smit, P. H. (2016, 1 november). *Allochtoon in de ban: "Politiek correcte oplossing voor niet-bestaand probleem"*. de Volkskrant. Geraadpleegd op 11 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/wetenschap/allochtoon-in-de-ban-politiek-correcte-oplossing-voor-niet-bestaand-probleem~bd2af4e5/>

TNN. (2016). *Transgender in de media. Hoe doe je dat?* www.transgendernetwerk.nl. Geraadpleegd op 14 maart 2022, van <https://www.transgendernetwerk.nl/wp-content/uploads/20160624-TNNwegwijzer.pdf>

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (2021, 23 september). *Algemene Politieke Beschouwingen 2021: volg het hier*. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/algemene-politieke-beschouwingen-2021-volg-het-hier>

Van Walsum, S. (2021, 5 juli). *Postkoloniale taal van ontwaakte activisten neemt al snel de vorm aan van een gebod*. de Volkskrant. Geraadpleegd op 9 maart 2022, van <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/postkoloniale-taal-van-ontwaakte-activisten-neemt-al-snel-de-vorm-aan-van-een-gebod~b061d9d1/>

Bijlage 1 Interviewverzoek

Beste (...)

Ik ben een masterstudent Journalistiek en Nieuwe Media aan Universiteit Leiden en onder begeleiding van dr. Astrid Vandendaele en prof. Jaap de Jong doe ik onderzoek naar inclusief taalgebruik in de Nederlandse media. Aanleiding voor dit onderzoek is het maatschappelijk debat van de afgelopen twee jaar over de rol van de journalistiek in prangende taalkwesties, zoals genderneutrale voornaamwoorden en de introductie van uitdrukkingen als 'tot slaaf gemaakt'.

Samen met zes medestudenten analyseren we verschillende media en nemen we interviews af met hoofdrolspelers in het nieuwsproductieproces, waaronder journalisten, ombudspersonen, hoofdredacteuren en eindredacteuren.

Mijn persoonlijke onderzoeksfocus ligt op hoofdrolspelers in het productieproces van talkshows. In dit werkveld heb ik zelf ervaring door stages.

Ik stuur u deze mail met de vraag of wilt meewerken aan een interview van maximaal een uur, waarin ik naar uw opvattingen over en ervaringen met taalkwesties wil peilen. Het interview kan zowel fysiek als elektronisch plaatsvinden. Het totale onderzoek zal eind juni 2022 worden afgerond.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Maret Albert

Namens Prof. Dr. J. C. De Jong en Dr. A. Vandendaele

Journalistiek en nieuwe Media, Universiteit Leiden

Bijlage 2 Topiclijst

Introductie	Voorafgaande vragen aan de informant
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mijn naam is Maret Albert, masterstudent Journalistiek en Nieuwe Media aan de Universiteit Leiden. ➤ Dit is een onderzoek in opdracht van de Universiteit Leiden, in het kader van de master Journalistiek en Nieuwe Media. Het onderzoek over inclusieve taal in de Nederlandse media wordt gedaan in samenwerking met zes medestudenten en bestaat uit inhoudsanalyse van artikelen en een reeks interviews met hoofdpersonen in het nieuwsproductieproces. Mijn persoonlijke onderzoeksfocus betreft de ervaringen en opvattingen van hoofdrolspelers in het productieproces van Nederlandse talkshows. ➤ Aanleiding van dit onderzoek is het maatschappelijke debat van de afgelopen twee jaar over de rol van de journalistiek in prangende taalkwesties, zoals genderneutraal taalgebruik en de introductie van omschrijvingen als 'tot slaaf gemaakt'. Het onderzoek beoogt een beeld te schetsen van hoe 'woke' de Nederlandse media willen, kunnen of moeten zijn. In dit onderzoek wordt het spanningsveld tussen journalistieke vrijheid en de cancelcultuur onder de loep genomen. ➤ Dit interview duurt maximaal een uur. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zou u uzelf en uw functie kunnen toelichten? ➤ Hebt u op voorhand vragen over het interview? ➤ Gaat u ermee akkoord dat dit interview voor academische doeleinden wordt opgenomen? <p><i>Na goedkeuring van de geïnterviewde start de opname en wordt overgegaan op de onderstaande topiclijst. De topics kunnen worden aangevuld met voorbeelden om het onderwerp tastbaar te maken en te illustreren.</i></p>
Topic	Mogelijke vragen
<p>Wokeness</p> <p>Definitie van woke die eventueel gegeven kan worden: Woke betekent alert en bewust zijn op systematisch raciaal en sociaal onrecht en de manieren om dat onrecht te</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wat verstaat u onder woke? ➤ Wat betekent woke voor uw functie? ➤ Wat betekent woke voor uw programma?

<p>Genderexclusief taalgebruik negeert een bepaald gender, zoals in het voorbeeld 'brandweermannen' in plaats van 'brandweerlieden'.</p> <p>Genderinclusieve taal verwijst expliciet naar meerdere genderidentiteiten, bijvoorbeeld door het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden.</p> <p>Genderneutrale voornaamwoorden verwijzen naar transpersonen met 'hen' in plaats van hij/zij en hem/haar en 'hun' (bezittelijke vorm).</p> <p>Ter illustratie: <i>De Volkskrant, Trouw, ANP en Linda</i> hebben genderneutrale voornaamwoorden ingevoerd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wordt er wel eens gesproken over genderinclusief taalgebruik en zo ja, is het een vaak terugkerend onderwerp op de redactie? Levert het discussies op? ➤ Hanteren jullie op de redactie genderneutrale voornaamwoorden? ➤ Wat zijn redenen om wel/niet genderneutrale voornaamwoorden te (gaan) hanteren?
<p>Richtlijnen met betrekking tot woke taal</p> <p>Ter illustratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kranten <i>Trouw</i> en <i>de Volkskrant</i> hebben hun stijlboeken aangepast met de invoering van genderneutrale voornaamwoorden. Ditzelfde geldt voor het ANP, magazine <i>OneWorld</i> en <i>Linda</i>. - De ombudsman van <i>NRC</i> heeft nog geen beslissing genomen over het al dan niet invoeren van genderneutrale voornaamwoorden. - In 2016 deed <i>de Volkskrant</i> het woord 'allochtoon' in de ban nadat de ombudsvrouw stelde het woord niet meer in de berichtgeving te willen gebruiken. 	<p>1^e vraag:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Bestaan er richtlijnen met betrekking tot (wat wordt gelabeld als) woke taalgebruik? En zou ik die kunnen zien? <p><i>Indien ja:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Op welke specifieke onderwerpen binnen woke taalgebruik zijn deze richtlijnen gericht? ➤ Waarom zijn er richtlijnen (voor deze specifieke onderwerpen)? ➤ Wat houden de richtlijnen in? ➤ Op welke manier bundelen jullie de richtlijnen? Is er een stijlboek, of een document of een andere bundeling van richtlijnen? (En mag deze ingezien worden?) ➤ Worden de richtlijnen er vaak bijgehaald? ➤ Worden de richtlijnen altijd opgevolgd? ➤ Bestaan er discussies over de richtlijnen? <p><i>Indien nee:</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Waarom bestaan er geen richtlijnen? ➤ Wordt er over gedacht richtlijnen te maken, misschien enkel voor specifieke onderwerpen? ➤ Over welke onderwerpen binnen woke taalgebruik is het het meest waarschijnlijk dat er richtlijnen komen? ➤ Zijn er redenen om op richtlijnen over te gaan?
<p>Verantwoordelijkheid</p> <p>Ter illustratie: De ombudsman van <i>NRC</i> kaart in een artikel het gebruik van het genderneutrale ‘hen’ aan om te verwijzen naar transpersonen. Hij vindt het ‘lomp’ er geen rekening mee te houden hoe iemand die zich vrouw noch man voelt wil worden aangesproken, maar vindt het niet de verantwoordelijkheid van <i>NRC</i> om genderneutrale voornaamwoorden over te nemen. Hij is van mening dat het recht om je eigen voornaamwoorden te kiezen niet betekent dat de media die over moeten nemen. Het gebruik van ‘hen’ zou onwennig zijn voor de lezer en/of luisteraar. ‘Bovendien, naar mensen verwijzen zoals journalisten doen – doorgaans met taal van de oppervlakte – is iets anders dan een bewering doen over iemands innerlijke of eigenlijke identiteit’ (De Jong, 2021).</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Wie beslist uiteindelijk over het taalgebruik, bijvoorbeeld over het verbannen van raciale termen of over het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden? ➤ Wat is de rol van de presentator in het taalgebruik? ➤ Komt het wel eens voor dat de presentator andere voornaamwoorden of termen gebruikt dan afgesproken? En wat gebeurt er dan? Wat zijn daarvan de gevolgen? Welke impact heeft dat? ➤ Voelen jullie je als redactie verantwoordelijk om de maatschappij zo objectief mogelijk een spiegel voor te houden? ➤ Reageren jullie als het publiek ontevreden is over het taalgebruik? En hoe? ➤ Voelen jullie je als redactie verantwoordelijk om een standpunt in te nemen met betrekking tot woke taalgebruik? ➤ Vinden jullie dat je als redactie de verantwoordelijkheid hebt om genderinclusieve taal te gebruiken?
<p>Cancelcultuur versus journalistieke vrijheid</p> <p>Definitie van cancelcultuur die eventueel kan worden gegeven: Cancellen betekent het intrekken van elke vorm van steun (kijkerspubliek, volgers op</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kent u het fenomeen cancelcultuur? Wat betekent het fenomeen cancelcultuur volgens u? ➤ Kent u het fenomeen journalistieke vrijheid? Wat betekent het

sociale media, aankopen van producten etc.) aan iemand waarvan wordt vastgesteld dat diegene iets onaanvaardbaars heeft gedaan of gezegd, meestal vanuit een perspectief van sociale rechtvaardigheid en alertheid op seksisme, racisme en aanverwante zaken (Ng, 2020). Het betekent een totale 'disinvestment in something' (Clark, 2020). De cancelcultuur wordt gedefinieerd als een collectief van gemarginaliseerde stemmen die voornamelijk machtige mensen verantwoordelijk houden voor immoreel gedrag (Tandoc et al., 2020).

Ter illustratie:

- J.K. Rowling werd gecancelled na tweets over gender en sekse. Ze kreeg doodsbedreigingen en #RIPJKRowling werd trending topic op Twitter. Ze had gezegd dat transvrouwen in biologisch opzicht geen vrouw zijn en dat in transitie gaan een poging is homoseksualiteit te repareren.
- Hoogleraar Kathleen Stock betuigde steun aan Rowling en werd gecancelled. Er werden stickers en posters gemaakt door studenten en ze moest na achttien jaar dienstverband opstappen bij de universiteit.
- Producent van serie 'The 100', Jason Rothenberg, werd na een aflevering beschuldigd van het uitbuiten van queerkijkers en verloor in de 24 uur daarna 14.000 volgers op Twitter.

fenomeen journalistieke vrijheid voor u?

- Wordt er op de redactie gesproken over de cancelcultuur als gevolg van eventuele discriminerende taal?
- Wat zijn uw gevoelens, en de gevoelens op uw redactie, over de cancelcultuur?
- Ervaren jullie taalgebruik tegenwoordig als een risico, met het oog op de cancelcultuur?
- Bestaat op de redactie de angst om gecancelled te worden?
- Zo ja, heeft deze angst ertoe geleid dat er anders wordt omgegaan met woke taalgebruik? Bijvoorbeeld door genderneutrale voornaamwoorden in te voeren, of bepaalde woorden te verbannen?
- Ervaren jullie als redactie journalistieke vrijheid als het gaat om taalgebruik?
- Ervaren jullie als redactie de vrijheid in het gebruik van voornaamwoorden?
- Heeft de cancelcultuur een effect op de journalistieke vrijheid in het algemeen/bij jullie in het bijzonder?

Transcript interview adjunct-hoofdredacteur *RTL Boulevard*

Duur: 50 minuten

Interview via: Teams

Ik wilde je eerst vragen om je functie toe te lichten.

Ik ben dus Leon de Ruyter, ik ben de adjunct-hoofdredacteur van *RTL Boulevard*. Samen met de hoofdredacteur ben ik inhoudelijk verantwoordelijk voor alle uitingen van het merk *Boulevard*. Het is ook het aansturen van het team en het aansturen van de eindredactie. Ik doe zelf ook eindredactie van uitzendingen. Dus het is eigenlijk het hele pakket.

Woke, wat versta jij daaronder?

Politiek correct... Zorgen dat je altijd wel nadenkt over de gevoeligheid van een bepaald onderwerp. Het is natuurlijk wel zo dat dat de afgelopen tien jaar veel is veranderd. En dat het natuurlijk ook een behoorlijk stuk gevoeliger is geworden, en dat wij daar als *Boulevard* zijnde – maar ik durf ook te spreken namens een hoop andere talkshows, praatprogramma's en entertainmentprogramma's... Dat je dat met vallen en opstaan leert om ervoor te zorgen dat je wel rekening houdt met de gevoelens van mensen.

En wat betekent dat specifiek voor jouw functie als adjunct-hoofdredacteur?

Nou, dat je zeker wel... Kijk, een van de functies die wij als hoofdredactie en eindredactie hebben is natuurlijk het controleren van presentatieteksten, voiceover-teksten en de gesprekken die in de studio plaatsvinden. En dat je wel in de gaten houdt dat je bezig bent met het huidige landschap van 2022, dus dat je wel goed moet nadenken over nou ja, waar jouw onderzoek over gaat, genderneutraliteit, maar ook zwart/wit en donker/blank. Dat probeer je wel te integreren en te zorgen dat je daar allemaal dezelfde lijn in hebt.

Behandelen jullie ook onderwerpen die worden gelabeld als woke? Als item of onderwerp in het programma?

Nee, *RTL Boulevard* leent zich niet voor dergelijke discussies vind ik, in de basis. In de basis, omdat het natuurlijk kan verschillen. We hebben ook onderwerpen over, bijvoorbeeld Loiza Lamers is daarvan een goed voorbeeld, die spreken we natuurlijk vaak. We hebben haar wel eens aan de desk gehad om te praten over hoe het er in de modewereld aan toe gaat op het gebied van genderneutraliteit. Dan leent het zich daar uitstekend voor. Maar de discussie in de politiek daarover is niet echt wat bij ons past, dat past natuurlijk veel beter bij andere talkshows.

Als jullie het erover hebben op de redactie, gebruiken jullie dan het woord woke of politiek correct of geven jullie dat niet die naam?

Wij geven het beestje dan eigenlijk niet een naam. Dus dat is niet iets waar wij bewust mee bezig zijn. Het gaat echt om het taalgebruik en de uitwerking van politiek correct zijn.

En wat het taalgebruik betreft, hebben jullie daar dan op de redactie veel discussies over of hoe gaat dat?

Nee, niet echt discussies maar wij zijn allemaal, redactie, productie en eindredactie, wij zijn allemaal twintigers, dertigers en veertigers, dus wij komen allemaal uit een andere tijd. Ik ben zelf wat ouder bijvoorbeeld, dus ik moet wel goed nadenken over hoe je bepaalde

duidingen geeft aan bepaalde onderwerpen. Dat is voor mij soms lastiger dan voor een twintiger die is opgegroeid met hoe het nu gaat. Weet je, ik zong als kind Moriaantje zwart als roet, dat was supernormaal. Dat is nu natuurlijk echt niet meer oké. Dat is echt raar als je dat nu doet. Dus we helpen elkaar daar ook in, dat we ervoor zorgen dat we wel doen wat er momenteel leeft in de samenleving. Onder alle lagen.

Wat dat betreft is het heel fijn dat jullie met veel jonge mensen werken.

Ja zeker, heel erg. En ook heel belangrijk denk ik, en dat gaat niet alleen maar over politieke correctheid en wat dan ook, maar dat gaat echt over alles. Ik bedoel, ik luister weinig top40-muziek bijvoorbeeld. We proberen met elkaar natuurlijk elke dag uitzendingen te maken die voor zowel twintigjarigen als vijftigjarigen interessant zijn.

Er worden steeds meer woorden gelabeld onder woke, er verandert veel in de Nederlandse taal. Hoe is dat voor jullie op de redactie?

Heb je voorbeelden voor mij?

De Nederlandse Spoorwegen bijvoorbeeld, is van ‘goedemorgen, dames en heren’ naar ‘goedemorgen reizigers’ gegaan.

Ja. Ja.

En bijvoorbeeld, eerst zeiden we brandweermannen en nu zeggen we brandweerlieden, omdat we anders de indruk wekken dat vrouwen niet bij de brandweer kunnen of mogen. De taal is in verandering. Is dat een ding voor jullie?

Nee, dat gaat toch een beetje automatisch, moet ik zeggen. Wij zijn natuurlijk geen hard nieuwsprogramma zoals het RTL Nieuws dat is of het NOS Journaal. Dus wij hebben, en dat vind ik ook zo leuk aan een programma als *Boulevard*, wij hebben de mogelijkheid om een beetje te spelen met taal ook. Wij kunnen ook al een mening in een tekst geven en wij kunnen een beetje met een knipoog naar bepaalde dingen kijken... We kunnen ook wat cynischer zijn of juist heel lieflijk, en dat zorgt ervoor dat je automatisch al qua teksten in een bepaald hokje wordt geduwd. Voor jezelf hè, dat je daar al een beetje rekening mee kunt houden. Dus als wij ‘brandmannen’ zeggen, dan kunnen we daar meteen aan toevoegen: ‘maar tegenwoordig zeggen we wat anders.’ Dus dat is eigenlijk heel makkelijk te doen. Alleen, je moet er wel goed over nadenken als je brandweerman zegt, ja, beledig je daar nou echt iemand mee? Nou ja, je snapt wat ik wil zeggen.

Dat is precies een beetje het spanningsveld. Je hebt niet de intentie om vrouwen buiten te sluiten, maar dat kan wel zo overkomen.

Precies. Ik heb wel, maar dat komt niet helemaal in het politieke correcte maar... Ik heb laatst een gesprek gehad met een kijker, toevallig. We besteden best veel aandacht aan het programma *Over Mijn Lijk*. En daar zijn natuurlijk mensen met kanker. En een van die mensen was overleden en in een PR-tekst van ons stond: die persoon ‘heeft de strijd verloren’. Dat is wel een goed voorbeeld van hoe heftig dat kan worden opgemerkt door sommige kijkers. Want ja, verlies je een strijd tegen zo’n ellendige ziekte of moet je dat misschien anders zeggen? De kijker, met wie ik dat gesprek had, heeft mij uitgelegd hoe pijnlijk dat kan zijn als je zo’n spreekwoord of gezegde gebruikt omdat dat gewoon heel gevoelig ligt. Want ja, dan heeft die persoon kennelijk zijn best niet gedaan.

Ja, dan is die persoon verantwoordelijk voor die strijd.

Ja, en ik schrok daar heel erg van, want ik dacht van ja, dat is een goed punt. Ik wil helemaal niet zo iemand het gevoel geven dat wij denken van 'o, die persoon heeft het verloren'. Snap je. Het is natuurlijk gewoon een uitdrukking. Maar ook zo'n uitdrukking is tegenwoordig best wel gevoelig geworden en dat is wel iets waarop je aangesproken moet worden om je te realiseren dat dat voor een bepaalde groep niet helemaal oké is. Dus daar proberen we wel echt goed over na te denken door nu die uitdrukking te laten voor wat het is.

Hoe gaat dat dan? Hoe zetten jullie het recht?

Ja, wij krijgen tientallen mailtjes per dag, telefoontjes. We hebben ook gesprekken binnengekregen over mensen dat we – in het kader van genderneutraal – dat we dat per ongeluk verkeerd deden. We hadden het over Sam Smith, die wil tegenwoordig aangesproken worden als hen, in plaats van hij of zij. Ja, en dan heb je dat gesprek over die persoon en dan ga je toch per ongeluk, want het zit eenmaal in je, hij of zij zeggen aan de desk en ja, dan worden sommige kijkers... Die vinden dat niet leuk, dat doen we dan niet goed. En dat klopt ook, we doen het dan ook niet goed. Maar dat is wel echt een slip of the tongue.

Sta je er op zo'n moment niet heel erg bij stil?

Nee precies, je staat er niet bij stil en dat probeer je wel natuurlijk maar... Dat is echt een proces wat voor sommige mensen veel te snel gaat en voor sommigen veel te langzaam. En ja, lang verhaal kort, je kan het op dat vlak bijna nooit goed doen, je krijgt altijd wel berichtjes van 'wat doen jullie aanstellerig, het is toch gewoon een man' en als we dan per ongelijk hij zeggen krijgen we berichtjes van 'wat een gedoe dat jullie zijn wens niet respecteren en hen niet gewoon aangespreken met hen'.

Die kritiek en dat commentaar, komt dat uit alle hoeken?

Ja. Ja. Zeker.

Het is niet zo dat je vaker commentaar krijgt van mensen die denken vanuit de wokebeweging, voor zover dat bestaat? Jullie krijgen ook vanuit de conservatievere hoeken commentaar?

Ja. Zeker. Ik ben me niet zo bewust van een wokebeweging, die bestaat volgens mij niet echt. Ik denk dat er heel veel groepen kijkers zijn die in een bepaalde cultuur zitten en op die manier ook naar televisie kijken. En tegelijkertijd, daar zit ook een conservatievere groep bij die het lastig vindt om mensen met hen aan te spreken terwijl het toch echt de tijd is waarin het tijd wordt dat we dat iets bewuster gaan doen.

Vind je dat jullie als *Boulevard* daarin het voortouw moeten nemen?

Zeker. Zeker. Wij zijn natuurlijk elke dag op televisie en wij proberen heel nauwkeurig in de gaten te houden wat er speelt natuurlijk, dat is ons werk. We berichten over wat er allemaal is gebeurd vandaag, maar zeker ook als het gaat om politieke correctheid of naja dat soort dingen, proberen wij echt wel in de gaten te houden wat er speelt in de samenleving. En dat proberen we dan ook in de uitzending te stoppen. Datzelfde geldt voor corona, als het advies is om anderhalve meter afstand te houden, zijn er hele bevolkingsstammen die zich daar niet aan houden maar wij als programma moeten wel het goede voorbeeld geven.

Voel je dat ook zo bij het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden?

Zeker. Ja. Ja.

Benoemen jullie dat op de redactie als zodanig, genderneutrale voornaamwoorden? Of is het hierbij net als bij woke en politieke correctheid zo dat jullie het beestje niet bij de naam noemen, maar het allemaal begrijpen?

Hetzelfde ja. We gaan niet... Want dan wordt het ook weer een ding. Ik vind bijvoorbeeld in het voorbeeld van Sam Smith, we gaan niet zeggen van 'Nou, hij heeft dat gevraagd dus nu hebben we besloten het zo te gaan doen.' Dat benoemen we niet. We doen het gewoon.

Dat nemen jullie gewoon over.

Ja.

Zijn er richtlijnen, eigenlijk? Hebben jullie een document waarin dit soort dingen is vastgelegd?

Nee, er zijn geen documenten. We proberen daar wel, je gaat dat binnenkort merken als je bij ons komt, we zijn met zes eindredacteuren en dan Jorien de hoofdredacteur en ik en wij zijn met elkaar degenen die dat met elkaar bespreken elke week. We zien elkaar elke week fysiek of online en dit soort dingen komen dan wel naar voren af en toe. We hebben gesprekken over dat we met elkaar in de gaten houden dat alle uitzendingen, zeven dagen per week, dezelfde lijn hebben op dat punt.

Zeggen jullie dan tegen de redactie van 'Jongens, we gaan vanaf nu genderneutrale voornaamwoorden hanteren'?

Nee zo gaat dat natuurlijk niet. Net als veel andere zaken in het kader van racisme of zwart wit, zeg maar, is dat iets wat gewoon geleidelijk is ontstaan in de maatschappij. Dus dat is niet iets waarvan we zeggen: van vanaf nu doen we het zo en zo. Zo werkt dat niet. Het is meer, er ontstaat een beweging die vindt dat je daar rekening mee moet houden en dat wordt dan een gemeenschappelijke centrale discussie in de maatschappij en langzaam maar zeker pas je dat toe. Ook in de media. Dus het is zeker niet zo dat je dan opeens zegt 'Het is vrijdag 22 april en vanaf nu zijn wij genderneutraal.', zo werkt dat niet.

Kranten hebben echt stijlboeken en publiceren die ook, maar jullie niet?

Nou nee, niet op dat punt, maar wij hanteren wel de schrijfwijze van RTL, zodat dat op zender, samen met *Jinek* en *Beau* en *Humberto* en het RTL Nieuws, dezelfde spellingswijze heeft. Dat gaat dan over steden en eigenlijk alles met betrekking tot taal.

Daarin zijn genderneutrale voornaamwoorden niet opgenomen?

Nee want dat is niet echt... Je kunt dat niet echt heel... Ieder geval is anders. Dus dat is heel lastig om op papier te zetten, hoe je daarmee omgaat. Als jij voortaan met hen wil worden aangesproken ga ik niet in het stijlboek zetten van Maret wil dat.

Omdat er ook mensen zijn die niet met hen aangesproken willen worden?

Precies. Ja. Dus dat moet je per geval bekijken en aan de persoon zelf vragen.

Je zei net dat je met de andere hoofdredacteur en zes eindredacteuren beslist over taalkwesties. Levert dat tussen jullie wel eens discussies op?

Nou nee. Maar ik moet zeggen, in het begin wel. Sommigen vonden het echt overdreven allemaal, dat is het eerste wat je misschien denkt, maar als je erover gaat nadenken denk je wie ben ik of wie is mijn collega om er iets van te vinden hoe iemand wil worden aangesproken. Om dat wel of niet stom te vinden. Dus ook dat kost even tijd, net als met waar het tien jaar geleden donker en blank was is het nu zwart en wit. Ja, daar kun je een discussie over voeren maar dat is nu eenmaal met zijn tijd meegegaan en voelen mensen prettiger als je mensen zwart wit benoemt als dat het onderwerp is natuurlijk. En dus ja, wie ben ik dan om daar iets van te vinden.

Wat ik me ook afvraag: Jullie maken dan zo'n keuze bijvoorbeeld in het geval van Sam Smith om hen te zeggen, maar komt het ook wel eens voor dat de presentator aan de desk of iemand anders aan de desk dat dan 'verkeerd' zegt of laat ik zeggen: niet doet hoe jullie het in gedachten hadden.

Ja het gaat wel fout... ja. En dat is met name vanwege het feit dat dat gewoon niet in je systeem zit. Wij zijn zo opgevoed met hij, zij. In dit voorbeeld dan. Dat dat gewoon wel eens misgaat en dat is niet expres, dat is echt gewoon per ongeluk.

En dan krijgen jullie dus commentaar van het publiek.

Ja, zeker.

En proberen jullie dat dan recht te zetten in de uitzending of is dat meer iets wat achter de schermen gebeurt, in gesprek met diegene, zoals je net ook zei in het voorbeeld van strijd verloren

Dat laatste. Wij mailen dan dat het absoluut niet onze bedoeling is dat we mensen beledigen of kwetsen en we willen ook zeker niet, om in het voorbeeld van Sam Smith te blijven, ervoor zorgen dat wat hij vindt hoe die aangesproken wil worden dat wij daar iets van vinden. Maar wij gaan dat niet in zo'n uitzending nog eens rechtzetten, wij zijn een live programma en het is niet dat we iets totaal verkeerd hebben gedaan, we hebben ons alleen versproken. En elke keer verspreken we ons een beetje minder. En dan op een gegeven moment zit het in je systeem en dan gaat het goed. Kijk, wij zijn... het is een proces. Net als het voorbeeld van net, blank/donker en zwart/wit, dat is een aantal keer misgegaan omdat we live zijn en een gesprek voeren, we zijn niet alleen maar een presentatietekst en een filmpje dat je heel goed in de gaten kan houden. Wij hebben natuurlijk ook aansluitend aan het filmpje een heel gesprek, dat we zoals nu of bijvoorbeeld aan de keukentafel met elkaar hebben. En ja dan gaat het wel eens niet goed en het gaat elke keer iets beter. We zijn nu zo gewend om zwart/wit te zeggen dat dat ook helemaal niet meer raar voelt. Ook met hij/zij en onzijdig wordt dat steeds een stukje makkelijker.

Wat versta jij als adjunct hoofd onder de cancelcultuur?

Nou cancelcultuur is voor mij echt een... op basis van, wij hebben het over de sterren maar dat kunnen ook politici zijn of andere mensen, dat die persoon in de ogen van een grote groep mensen iets verkeerd heeft gedaan en om die reden eigenlijk niet meer aan de bak komt, uitgescholden wordt op sociale media, alle negatieve gevolgen van het hetgeen die persoon verkeerd heeft gedaan.

Wat versta jij als adjunct hoofd onder journalistieke vrijheid?

Dat je als onafhankelijk programma altijd zelf de beslissing kan nemen over wat je in je uitzending behandelt en wat niet, ik denk dat dat de meeste journalistieke vrijheid is voor mij. En daarbij komt dat als je het meer richt op specifieke onderwerpen, dat ook daar je zelf kan bepalen wie je spreekt en wat je uitzendt, wat je daarvan vindt, ook belangrijk. En hoe je zo'n item benadert. Journalistieke vrijheid is zo ontzettend algemeen maar tegelijkertijd ook wel het allerbelangrijkste in de journalistiek. Alles wat een keuze is voor je programma, is journalistieke vrijheid.

Hoe verhouden de cancelcultuur en de journalistieke vrijheid zich tot elkaar?

Dat is een moeilijke vraag. Dat is iets waar in het voorbeeld van Bilal Wahib, een goed voorbeeld van iemand die gecanceld werd, dat nieuws ebte weg en werd minder. Toen kwam het moment dat die jongen een nieuwe single had en ga je dat dan doen als programma of niet? Dat is natuurlijk wel iets wat je dan met elkaar bespreekt op de redactie.

Voelt dat dan als een spanningsveld?

In dit voorbeeld een beetje wel, ja. Hetzelfde zou gelden voor stel dat Marco Borsato morgen met een album komt, en wij zouden hem kunnen spreken daarover, maar we mogen dan niks vragen over wat er de afgelopen maanden heeft plaatsgevonden. Dat is geen spanningsveld, dat gaan we gewoon niet doen. Journalistieke vrijheid betekent ook dat wie we spreken... dat we zelf mogen bepalen welke vragen we stellen.

En hoe verhoudt woke taalgebruik zich tot de cancelcultuur?

Kun je een voorbeeld geven van wat je bedoelt?

Ik bedoel meer: voelen jullie een zekere angst om het verkeerde te zeggen of fouten te maken, vanwege de cancelcultuur, of is die angst niet zo aanwezig?

Nee. Nee. Wij zijn dagelijks en we zijn live. Wij maken op de dag zelf keuzes waar wij achter staan en waar wij goed over hebben nagedacht en die we hebben beargumenteerd. Soms gaat dat fout, maar daar kan ik even niet 123 een voorbeeld van verzinnen, maar soms denk je de volgende dag: hmm dat hadden we even anders moeten doen. Dat geldt ook voor kranten en tijdschriften, dat je iets hebt geprint en dat je later denkt: hm dat was misschien niet zo'n goede keuze. Dat gebeurt natuurlijk wel eens, maar dat is niet echt een spanningsveld omdat alles wat wij uitzenden... daar hebben we wel echt goed over nagedacht met elkaar en gesproken.

Dus in het algemeen valt de angst om gecanceld te worden mee?

Bij ons wel ja, we zijn daar ook niet zo heel bewust mee bezig, juist omdat wij natuurlijk een platform zijn dat nieuws brengt over met name de sterren, over crime en het koningshuis, lifestyle en entertainment, dus wij behandelen zoveel onderwerpen per dag en per week dat er altijd wel iets tussen zit waarvan EEN kijker kan denken: ja maar dit doen zij niet goed. En daar proberen we altijd naar te luisteren, de kijker is altijd de baas hè, in tv-land. We proberen altijd rekening te houden met alle gevoelens, maar ja dat gaat soms wel eens fout en dan pakken we de volgende dag de draad weer op.

Ervaar je genoeg journalistieke vrijheid?

O, zeker. Ja.

Is dat voor je gevoel veranderd in de afgelopen jaren?

Ehmmmmmm. Nou. Eigenlijk niet. Nederland is wel iets gevoeliger geworden, zeker na wat we een paar jaar geleden met MeToo hebben meegemaakt staan mensen sneller op om hun verhaal te vertellen en dat er grensoverschrijdend gedrag heeft plaatsgevonden, dat is voor mij persoonlijk iets verder van mijn bed, maar als je al die verhalen hoort dan moet je daar natuurlijk iets mee want dat is het allerergste wat iemand kan overkomen, dat je te maken hebt gehad met grensoverschrijdend gedrag en dat zit natuurlijk steeds meer in de cultuur, ook als je kijkt naar The voice¹⁸ en zo, dus ja we proberen wel omdat het landschap wel echt is veranderd dat zo goed en kwaad als het gaat in je uitzending te integreren. Snap je wat ik bedoel

Ja. Die journalistieke vrijheid en die cancelcultuur, zijn dat dingen die jullie bespreken?

Ja, maar niet als algemene onderwerpen. Dat komt natuurlijk naar voren bij zo'n Bilal Wahib bijvoorbeeld, maar dat zijn dan de thema's die een discussie omvatten. Maar dat is niet iets van... we gaan niet met elkaar zitten over de cancelcultuur, of over de woke samenleving. Absoluut niet.

En zoals je net zei over Marco Borsato. Is het dan zo'n algemeen gevoel van nou dan doen we het niet?

Absoluut. Staat niet ter discussie. Daar hoeven we het helemaal niet over te hebben. Uitgesloten dat we dat gaan doen.

Mooi dat jullie zo'n eenheid zijn.

Absoluut, maar dat is altijd zo geweest. Nu hebben we het hierover, maar dat was twintig jaar geleden toen *Boulevard* begon – of nou ja het had ook vorige week kunnen zijn trouwens – als een bekende Nederlander iets te promoten heeft, een film en zegt 'Ik wil wel met jullie praten maar niet over mijn nieuwe liefde wat vorige week bekend is geworden', dan gaan we dat niet doen wij zijn *Boulevard* en hebben het uiteraard over jouw nieuwe film maar als je vorige week in de krant stond op de foto poserend met je nieuwe liefde, waarom zou ik dat niet mogen vragen. Omdat het privé is, oké, maar je bent een volwassen persoon dus je kan ook zeggen: 'Nou leuk hè, ja dat klopt, ik wil er verder niks over kwijt.'

De kijker verwacht ook bepaalde vragen?

Absoluut, dat zijn we aan de kijker verplicht. Anders heeft *Boulevard* geen bestaansrecht meer.

Als ik het goed begrijp staat journalistieke vrijheid bij jullie nog goed overeind en de angst voor de cancelcultuur is er gewoon niet zozeer, om het even samen te vatten.

¹⁸ Na langlopend onderzoek zond het online-BNNVARA-programma Boos op 20 januari 2022 een uitzending uit over misstanden bij de talentenjacht The Voice of Holland. Uit de aflevering van Boos blijkt dat meerdere medewerkers van de talentenshow, waaronder coaches Ali B en Marco Borsato, bandleider Jeroen Rietbergen en regisseur Martijn N. worden beschuldigd van seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik. RTL haalde The Voice per direct van de buis. Op het moment van schrijven van deze scriptie is het strafrechtelijk onderzoek naar de verdachten nog bezig. Link naar de Boos-aflevering:

<https://www.youtube.com/watch?v=1idPrF17UP0>

Link naar nieuwsartikel: <https://nos.nl/collectie/13887/artikel/2413872-wat-heeft-boos-onthuld-over-the-voice-en-hoe-gaat-het-verder>

Nee, niet als je het zo alomvattend beschouwt, maar als je het per onderwerp zou bekijken is dat wel degelijk iets waar we mee bezig zijn en ook bespreken en benaderen. Maar als jij bezig bent als journalist met 'o, als ik het maar goed doe' ja dan kun je je werk eigenlijk niet goed doen. Hetzelfde als je als chirurg heel zenuwachtig bent voor een hartoperatie, ja dat is je werk, je moet je kunnen focussen. En in ons geval focussen op het nieuws.

Je handen mogen als chirurg niet trillen.

Nee precies.

Transcript interview redacteur *Vandaag Inside*

Duur: 40 minuten

Interview via: telefonisch

Zou u allereerst uw functie kunnen toelichten?

Ik kom van *Op1* en *Pauw/Jinek*, waar ik een paar jaar heb gewerkt als politiek redacteur. Daar onderhield ik het contact met Den Haag, voorlichters en Kamerfracties. En ministeries. Sommigen hebben heel veel voorlichters, bijvoorbeeld Justitie. Zodra er onderwerpen waren die bepaalde fracties aangingen of over bepaalde ministeries gingen, nam ik het contact op. De desbetreffende politicus werd dan uitgenodigd aan tafel of ik won informatie. Het is nu beter beveiligd in de Kamer, dat is heel lastig voor politiek redacteurs omdat je minder snel binnen kan wandelen. Als je politiek redacteur bent, kom je aan veel informatie door de wandelgangen. Eerst was ik in dienst van BNNVARA, dus ik ben begonnen bij Barend en van Dorp, de allereerste daily show op de Nederlandse televisie. Dat heb ik zes jaar gedaan. Toen heb ik even iets anders gedaan en daarna ben ik bij *DWDD* anderhalf jaar samensteller en actueel redacteur geweest. Daarna ben ik bij Pauw en Witteman samensteller geweest en politiek redacteur. Daarna ging *Jinek* naar RTL en hield *Pauw* ermee op en ben ik naar *Op1* gegaan. Bij *Op1* zijn vier verschillende omroepen. *Op1* heeft het geluk dat corona uitbrak, een soort Radio Oranje, *Op1* versloeg het nieuws over corona heel sterk. We bleven altijd op de hoogte en zijn zelfs in de weekenden doorgegaan. Corona was een soort van de aanjager van *Op1*.

En nu werkt u bij *Vandaag Inside*?

Ja, bij *Vandaag Inside* is de dynamiek op de redactie heel anders, met maar een heel klein team van maar 4 redacteurs per dag. Bij *Op1* zijn er wel 15 redacteurs per dag. Nu ben ik bij *Vandaag Inside* politiek redacteur, maar in de toekomst word ik eindredacteur. Ik noem het politiek redacteur, maar ik doe ook al het andere nieuws dat niks met sport te maken heeft. Bij *Vandaag Inside* doen we natuurlijk heel veel met voetbal.

Wat verstaat u onder woke?

Woke is een synoniem van politiek correct. Bij *Vandaag Inside* is er natuurlijk zo'n enorme rel geweest dat we een anti-wokeprogramma worden genoemd, en zo noemen we onszelf soms ook. Het is veel meer de persoonlijke meningen van de mensen aan tafel dan in andere programma's het geval is. We zijn niet echt een journalistiek programma, we bespreken het nieuws van de dag een beetje... René heeft een eigen invloed... Het wordt vergeleken met voetbalkantineverhalen of caféverhalen. Dus we permitteren ons vrij veel te zeggen. Taalgebruik van de mannen aan tafel wordt te veel gezien als anti-woke. Als het over homo's gaat, denken mensen: dat zal Johan wel belachelijk vinden. De coming out van een Engelse voetballer laatst bespreken we aan tafel en dan zegt Johan dat het onzin is dat het nieuws is, dat iedereen zich veilig zou moeten voelen als homoseksueel en dat het geen nieuws moet zijn omdat dit het alleen maar groter maakt. Daar kun je over twisten. Je kunt ook zeggen dat het juist goed is dat het nieuws is.

Waarom vindt u woke en politiek correct synoniemen?

Er wordt wel erg veel onder woke geschaard, net alsof je niet woke mag zijn of juist moet zijn. Wij houden daar bij *Vandaag Inside* niet zo'n rekening mee. Ik schrok van de ophef in

talkshows die drie dagen lang een tafel vulden met dit onderwerp en zo'n beetje allemaal dezelfde mening hadden. Waarom was er niemand die die ophef niet nodig vond?

Jullie werden gecancelled. Hoe verhoudt woke zich tot de cancelcultuur?

Wat we in talkshows bespreken en zeker genderneutraal en inclusief taalgebruik, heel veel Nederlanders zijn daar echt totaal niet mee bezig. Het is echt bedacht... of je nou studeert of in de Randstad woont, maar als je kijkt naar de reacties op de rel met Derksen¹⁹, de sfeer kantelde enorm. Mensen voelen zich gekaapt door de wokecultuur en inclusief taalgebruik en alles wat je moet hanteren, en als je dat niet hanteert ben je een seksist of een racist. Mensen die zoveel hangen aan wokeness zorgen voor polarisering, meer dan de gemiddelde Nederlander die over hij of zij praat.

Neem Raven van Dorst, die is non-binair. Hebben jullie dan discussies over hoe die moet worden aangesproken?

Nee, geen discussie, het gaat automatisch. De discussie is er op die manier dat als ze aan tafel zou zitten, er op een eerlijke manier naar gevraagd wordt. Het is niet logisch om het over hen te hebben. We weten wel heel goed dat bepaalde grappen niet kunnen, het woord negers bijvoorbeeld, dat kan echt niet. Bij *Vandaag Inside* is de rolverdeling een beetje dat Wilfred Genee de koers van het gesprek bepaalt. Hij kan Johan verbeteren als die het woord neger zou gebruiken. Dan zegt hij: 'Dit woord kan je niet gebruiken.' Hij is een beetje de kapitein van een soms zinkend schip, haha. Wij sturen hem daar ook in bij.

Dus Wilfred doet dat zelf, maar jullie sturen hem ook als redactie?

Allebei. Het verschil met andere redacties is dat het team zich bij *Vandaag Inside* meer laat leiden door de presentatoren, terwijl bij bijvoorbeeld *Op1* het team de presentatoren leidt. *Vandaag Inside* is niet in een format gegoten, het draaiboek is meer een handleiding maar daar kunnen we ook zo vanaf stappen. Bij *Op1* heb je veel meer te maken met de omroepen. De EO heeft graag gasten die dominee zijn of een christelijke achtergrond hebben, of een onderwerp gerelateerd aan geloof. Bij MAX willen ze dat er iets met ouderen gedaan wordt. MAX is wel het makkelijkst, die willen wel een beetje een bepaalde kleur maar niet heel erg een bepaald geloof of een bepaalde politieke partij. WNL is een vrolijk rechtse omroep dus die wil altijd een rechtsdenkend iemand aan tafel. Wat ik onzin vind, overigens, want je moet een links iemand aan tafel hebben om de discussie te krijgen. Bij BNNVARA hebben ze heel graag een wokeonderwerp. Als de keuze is tussen een gekleurd en een wit iemand, kiezen zij een gekleurd iemand. En ze willen maatschappelijk geëngageerde onderwerpen. Bij KRONCRV, toen zij nog meededen met *Op1*, wilden ze een katholiekachtig onderwerp.

We spreken ook veel ombudsmannen. Kranten hebben stijlboeken, waarin bijvoorbeeld genderneutrale voornaamwoorden zijn opgenomen. Je hebt nu bij veel verschillende talkshows gewerkt, hebben talkshows ook stijlboeken?

¹⁹ Johan Derksen en Wilfred Genee zijn de presentatoren van het tv-programma *Vandaag Inside*. In de aflevering van 26 april 2022 beschreef Derksen een waargebeurde anekdote uit zijn verleden, waarin hij op zijn 22e een bewusteloze vrouw verkrachtte met een kaars. Hij vertelde dit naar aanleiding van een gesprek over de cancelcultuur, die zich volgens Derksen op Johnny de Mol had gericht. *Vandaag Inside* raakte tafelgasten, sponsors en adverteerders kwijt en Derksen werd vrijwel overal ontslagen. Talpa haalde *Vandaag Inside* van de buis, maar na twee weken mocht het programma weer terugkeren op televisie.

Nee, nooit gezien. Het is gewoon meer iets dat je samen bespreekt, maar ik heb nooit gezien of gelezen welke woorden je wel of niet moet gebruiken. Misschien dat omroepen zo iets wel hebben, maar talkshows niet. Het komt ook... je leest elke dag de krant, dus het nieuws is belangrijk. Het is niet zo dat je een wekelijks programma maakt en denkt: goh, hoe gaan we diegene aanspreken.

En als er dan toch, bijvoorbeeld in het geval van Raven, wordt nagedacht over genderneutrale voornaamwoorden, gaat dat dan over de hele redactie?

Nee, met de betreffende redacteur van dat onderwerp en de samensteller van die dag en de presentatoren.

In hoeverre zijn de presentatoren bepalend voor de manier waarop iets wordt gezegd?

Ze zijn bij ons wel bepalend. Maar bij *Op1*, bijvoorbeeld, gaat het dus meer om de omroep. Tijs van den Brink zal nooit godverdomme zeggen, en ook niet zo iets als: jesus! En bij BNNVARA zullen we juist weer heel erg letten op het hanteren van inclusief taalgebruik, wat voor WNL wat minder belangrijk is.

Kunnen we daarom zeggen dat inclusief taalgebruik linkser is?

Ja. Ik denk dat linkse mensen meer waarde hechten aan correct taalgebruik. Ken je dat nummer van Arjan Lubach over woke? Over lachen om een gehandicapt iemand. Het slaat de spijker op z'n kop!

Nog even over stijlboeken. Waarom hebben kranten die wel en talkshows niet?

Als je iets leest, komt het veel meer binnen en het blijft ook bestaan, je kunt de krant steeds opnieuw lezen. Er wordt veel meer over nagedacht ook. Aan tafel kun je gewoon de discussie voeren en kan iemand aan tafel in het moment tegen een ander zeggen: 'Hé, dat zeg je niet zo.' of 'Dat woord kun je echt niet gebruiken.' En dan kan de ander zeggen: 'Oh, je hebt gelijk.'

Ervaar je nog genoeg journalistieke vrijheid?

Ja, zeker. Maar we laten ons wel beperken door wat je wel en niet mag zeggen, dat hebben we aan den lijve ondervonden. Door het MeToo-schandaal van The Voice²⁰ bij Talpa is de druk zo hoog dat ze bij de directie zo in paniek zijn geraakt en denken: we moeten niet nog meer schandalen hebben die grensoverschrijdend zijn. Ik denk dat we in een soort kramp schieten en daar moeten we echt voor oppassen.

Hoe moeten we daarvoor oppassen in de journalistiek?

²⁰ Na langlopend onderzoek zond het online BNNVARA-programma Boos op 20 januari 2022 een uitzending uit over misstanden bij de talentenjacht The Voice of Holland. Uit de aflevering van Boos blijkt dat meerdere medewerkers van de talentenshow, waaronder coaches Ali B en Marco Borsato, bandleider Jeroen Rietbergen en regisseur Martijn N. worden beschuldigd van seksueel grensoverschrijdend gedrag en machtsmisbruik. RTL haalde The Voice per direct van de buis. Op het moment van schrijven van deze scriptie is het strafrechtelijk onderzoek naar de verdachten nog bezig. Link naar de Boos-aflevering:

<https://www.youtube.com/watch?v=1idPrF17UP0>

Link naar nieuwsartikel: <https://nos.nl/collectie/13887/artikel/2413872-wat-heeft-boos-onthuld-over-the-voice-en-hoe-gaat-het-verder>

We moeten ons niet te veel laten leiden door wat anderen politiek correct vinden. De publieke opinie is zo ongelooflijk belangrijk dat ik denk... Zelfs in de politiek, maar ook... Bijvoorbeeld wat er gebeurde bij D66. Dat ging om een privérelatie! En dan moet er een heel onderzoek naar gedaan worden, een geheim rapport en een openbaar rapport. We raken veel te veel in paniek als dit gebeurt. MeToo is van alle tijden en van alle organisaties. Het is verschrikkelijk en ik vind het echt heel goed dat we het aanpakken, ook bij Vandaag Inside doen we dat. We hebben het ook over de angstcultuur binnen organisaties. Ik merk dat de publieke opinie zich op Talpa heeft gericht. Maar ik heb me nooit veiliger gevoeld bij BNNVARA dan bij Talpa. Matthijs van Nieuwkerk is ook een hork tegen redacteuren. Bij The Voice zijn vijf aangiften gedaan, alles moet nog bewezen worden. Jeroen van Rietbergen trok het boetekleed aan en van de anderen weet ik nog niet honderd procent zeker of het waar is. Ik ken collega's die bij The Voice werken en zagen hoe meisjes zich daar gedroegen, hoe ze zich kleden en hoe ze om aandacht vroegen. Dat kun je nu natuurlijk niet zeggen.

Is de journalistieke vrijheid veranderd ten opzichte van vroeger, toen je bij DWDD zat?

Ja, journalistieke vrijheid is minder geworden ten opzichte van vroeger, want je bent voortdurend bang dat het polariserend werkt. Het gaat een beetje hand in hand met, al klinkt dat een beetje Telegraferig, dingen die niet meer mogen. Ik begrijp heel goed dat mensen het erg vinden dat er een vuurwapenverbod komt of dat ze geen sigaret meer mogen opsteken, of dat jongeren balen dat ze geen biertje meer mogen drinken. De maatschappij wordt steeds beschermender. Mensen voelen zich steeds meer beknot in hun vrijheden, in een tijd dat we tegen een recessie aanzitten. En dat anderen dan bepalen wat ze wel of niet mogen eten of hoe ze wel of niet moeten handelen... Daar moeten we best een beetje voor oppassen.

Er zijn ook mensen die zeggen: cancelcultuur is een sociaal construct. J.K. Rowling²¹ verkocht nooit zoveel boeken als nadat ze gecanceld was?

We hechten ontzettend veel waarde aan mensen die op Twitter zitten, terwijl dat echt 0.00001 procent van de bevolking is, dat heeft Vrij Nederland een keer onderzocht. En gewone mensen trekken zich helemaal niks van Twitter aan, terwijl wij van de media ons er heel veel van aantrekken. Bijvoorbeeld de ophef over Derksen, wat hij in de uitzending van dinsdag zei. Woensdag was het koningsdag en we keken op Twitter en er kwam een enorme storm van reacties over het programma van die dinsdagavond. Op Twitter nemen mensen elkaar de maat en dat vind ik misschien nog wel het ergste. Het is zowel rechts als links, iedereen gaat helemaal los. Maar wat me opviel tijdens deze kwestie over Derksen was dat er zogenaamde goodpeople tegen andere goodpeople gaan zeggen: 'jij gaat daar niet meer aanschuiven aan tafel toch?' Mensen riepen elkaar op het matje. Maar de media hechtte er wel veel waarde aan. Ik weet dat Eva Jinek van Twitter af is gegaan omdat ze wakker lag van de reacties.

Maar alsnog komt de journalistieke vrijheid in het geding door de cancelcultuur, ook als het maar zo'n klein deel is dat op Twitter zit? Hoe kan dat?

Ja, het is ook door andere socialemediakanalen en juicekanalen. Op sociale media zitten heel veel mensen in totaal, en Twitter lijkt heel bepalend voor de sfeer in de samenleving. Je

²¹ De kwestie rond de gecancelde J.K. Rowling is beschreven in de Inleiding (hoofdstuk 1) en in het literatuuronderzoek (hoofdstuk 2.7) Zie ook: <https://nos.nl/artikel/2340001-j-k-rowling-vraagt-met-149-anderen-om-einde-cancel-cultuur-debat-onmogelijk>

denkt: waarom trekken we ons er zoveel van aan? Maar we halen ook inspiratie uit Twitter. Ik denk dat jongeren... Ik ben blij dat ik niet in deze tijd opgroeï en nu niet jouw leeftijd heb. Het is veel rustiger zonder sociale media, veel relaxter. Als je elkaar wilde zien zocht je elkaar gewoon op. Blijf ik nog wel bij je onderzoek?

Ik wil het nog even over het proces achter de schermen hebben. Er is dus geen stijlboek, waar bijvoorbeeld genderneutrale voornaamwoorden in worden opgenomen. Waarom niet?

Het is een heel ander proces bij ons. Bij BNNVARA is er misschien wel een stijlboek, *Khalid en Sophie* is toch de woke talkshow onder de talkshows. Zij bespreken veel onderwerpen die daarover gaan. Maar toch denk ik dat ook daar geen stijlboek is. Je bespreekt alle onderwerpen met elkaar in een vergadering. Je hebt verschillende vergaderingen op een dag. Dan bespreek je het eventuele taalgebruik ook, je hoeft het niet vast te leggen. We hebben het ook vaak met elkaar over: 'Begrijpt tante Mien uit Assen wat we hiermee bedoelen?'

Hoe bedoel je dat?

Bij *Op1* is de gemiddelde leeftijd van de kijkers 60. Het is heel moeilijk om jongeren te trekken. Bij *DWDD* was de gemiddelde leeftijd 55. Aan de ene kant maak je het voor die doelgroep, dus voor de oudere mensen, en dan moet je je bedenken of tante Mien uit Assen wel begrijpt wat genderneutrale voornaamwoorden zijn. Aan de andere kant moeten we ook nieuwe aanwas creëren, die van 19 tot 30 jaar, de jonge boodschapper noemen we dat. Talkshows trekken over het algemeen een oud publiek, dat inclusief taalgebruik niet altijd begrijpt. Misschien hebben talkshows daarom ook wel geen stijlboek.

Ik zou nog één ding willen vragen. Ik merk dat jouw collega's van andere talkshows niet geïnterviewd willen worden. Ze reageren niet op mijn verzoeken voor een interview over dit onderwerp. Hoe denk je dat het komt dat ze niet zo happig zijn?

Ik denk dat ze de laatste tijd bang zijn om onder een vergrootglas te liggen, maar ik kan de eindredacteur van *Khalid en Sophie* wel even voor je vragen.

Transcript interview dagredacteur/eindredacteur *Shownieuws*

Duur: 45 minuten

Interview via: Telefonisch

Kun je jezelf voorstellen en je functie toelichten?

Ik ben Dunja, ik ben 28 jaar oud en kom uit Leeuwarden. Daar heb ik Media Entertainment Management gestudeerd omdat ik in de televisiewereld wilde werken. Ik kwam voor het eerst op een festival in Amsterdam en daar was een radiostudio, FunX. Ik ging dat daarna eens opzoeken en er stond: 'voor en door jongeren'. Ik dacht: daar wil ik werken. Ik ging daar stagelopen en uiteindelijk freelancen maar ik kon daar de huur niet van betalen. Toen kwam ik in vaste dienst bij *Shownieuws*, als dagredacteur, dat heb ik zes jaar gedaan. Toen ging Talpa 6Inside maken met Jan Versteegh, ken je dat nog?

Ja.

Daar hadden ze allemaal mensen die geen ervaring hadden in televisie maken. Dus toen werd er tegen mij gezegd: 'Dunja, ga ze helpen!' De redactie van *Shownieuws* werd toen samengevoegd met de redactie van 6Inside en daar werkte ik eerst als redacteur, toen als redactievoordinator en toen als eindredacteur. In december van vorig jaar belde FunX mij opeens en vroegen ze of ik terug wilde komen als eindredacteur. Ik ben toen in januari teruggegaan na bijna zes jaar *Shownieuws*. Ik heb een voorliefde voor de radio, daarom ging ik terug.

Waarom heb je een voorliefde voor de radio?

Het is echt heel anders dan televisie maken. Letterlijk alles wat je meemaakt, kun je de luisteraars in betrekken. Televisie is heel erg, alleen maar, zenden. Bij de radio is het echt interactie. Bijvoorbeeld, een stom voorbeeld, je zegt op de radio van 'Ik zat vanochtend in de trein en de coupés waren zo ontzettend vol, iedereen stond tegen elkaar aan te zweten', dan kun je daarna zeggen 'Wat is jullie grootste treinirritatie?' en je hebt meteen een gesprek. Het is veel meer dat huiskamergevoel, er is veel meer interactie. Televisie is toch meer dat Hilversumgevoel, veel make-up... Bij de radio is dat veel meer gewoon...

En wat deed je allemaal in je tijd bij *Shownieuws*?

Ik was eerst redacteur op de dag, dus daar deed ik voornamelijk nieuwsdiensten en ik was de rechterhand van Albert Verlinde. Daarna ben ik de planningsredactie gaan doen, bij Talpa noemen ze dat Talparedacteur. Daarna werd ik redactievoordinator. Als redactievoordinator neem je de leiding over de redactie, tijdens vergaderingen, en je kiest van wat doen we wel, wat doen we niet. Dat deed je aan het begin van de dag en dan kwam de eindredacteur, en die nam het over. Eindredactie vond ik het allerleukst, dan doe je ook de coördinatiediensten, maar het is het allerleukst om de shows te doen.

Waarom?

Je werkt dan echt toe naar het eindproduct, naar de uitzending. Je krijgt daar heel veel adrenaline van.

Wat betekent het fenomeen woke voor jou als eindredacteur?

Ik vind woke een heel ingewikkeld woord. De boodschap erachter is dat het inclusief is, dat iedereen erbij hoort, ongeacht of je paars, blauw, dik of dun bent en op wie je ook valt. Maar ik vind dat het bijna een trendwoord is geworden en dat het nu is alsof niks meer kan. De gedachte achter het woord vind ik heel mooi, maar de uitwerking vind ik echt heel ingewikkeld.

Heeft het een negatieve connotatie voor jou?

Ja, zo zou je dat wel kunnen zeggen.

En wat betekent het specifiek voor je functie als eindredacteur?

Als ik mezelf moet beschrijven ben ik een links meisje dat vooral vindt dat de rijkere voor de zwakkeren in de samenleving op moeten komen. Dat probeer je natuurlijk altijd op een manier terug te krijgen in de uitzending. Maar het is niet dat ik bij dingen nadacht: is dit wel woke genoeg? Het is niet iets wat natuurlijk voelt voor onze kijker en doelgroep.

Hoe bedoel je?

De SBS-kijker is wat rechtser, wat ouder. Ik probeerde wokeonderwerpen wel altijd te behandelen maar het is niet natuurlijk voor de kijker van SBS.

Benoemen jullie op de redactie het woord woke als zodanig?

Nee, het werd bij Talpa niet in de mond genomen. FunX heeft wel een woke doelgroep en de redactie is ook wel, wat ik zou labelen als woke. Maar ook daar gebruiken we het woord niet echt, het gaat altijd meer om de uitwerking. Dat komt ook omdat het woord een negatieve connotatie heeft, ik denk voor veel mensen. Het woord gebruiken we eigenlijk nooit.

Wat valt er voor jou onder woke taalgebruik?

Het n-woord niet gebruiken, een hele belangrijke. Maar ook inclusiviteit, they/their, ik weet even zo de vertaling niet maar ik bedoel dus de voornaamwoorden. The black community, the gay community. Weet je wat gek is, als woke inclusiviteit betekent, waarom maken we het dan weer zo exclusief door iedereen in een community te stoppen? Iedereen heeft tegenwoordig eigen communities. Terwijl we het zo graag inclusief willen hebben allemaal. Dat is toch tegenstrijdig. Dat vind ik zo ingewikkeld eraan, waar de samenleving steeds inclusiever probeert te zijn, worden we eigenlijk steeds individueler.

En als eindredacteur van *Shownieuws*, was je toen bezig met woke taalgebruik?

Hm, nou nee, niet echt bewust in ieder geval. Niet van: o, ik moet nu woke taalgebruik hanteren. Ik ben half Marrokaans. Bijvoorbeeld de kech-discussie met Boef²², weet je dat nog?

Ja.

²² Rapper Boef noemde in 2018 drie vrouwen in een vlog 'kechs', straattaal voor hoeren. Hij raakte enorm in opspraak vanwege de aanstootgevende betekenis van het woord. Hij maakte daarna nog een video waarin hij zich hardop afvroeg wat jonge vrouwen in korte rokjes om 8 uur 's ochtends doen buiten. Vervolgens maakte Boef zijn excuses en legde uit dat hij met 'kech' niet letterlijk hoeren bedoelde. Zie nieuwsartikel:

<https://nos.nl/artikel/2210227-rapper-boef-zegt-sorry-vrouwen-hoeren-noemen-is-dom>

Dat probeerde ik toen wel zo uit te dragen zonder het echt voor hem op te nemen. In die zin was ik wel echt met taalgebruik bezig. Kech betekent in het Marrokaans namelijk echt geen hoer. Dat is dus ook helemaal niet wat Boef zei, terwijl hij daar helemaal op werd afgerekend. Hij zei dat gewoon helemaal niet, want het betekent dat niet. En ik weet dat, want ik ben half Marrokaans. In die zin ben ik wel bezig met woke taalgebruik: uitleggen waarom ik iets zeg zoals ik het zeg. Hetzelfde gebeurde met die situatie van Johan Derksen en Jandino²³. Als comeback op Johan Derksen zei Jandino: je moeder. Dat betekent in straattaal iets anders. Het verwijst naar een comeback, het verwijst niet letterlijk naar iemands moeder. Ik ben wel weegschaal als sterrenbeeld hè, dan wil ik dat uitleggen. Jandino heeft niet gedacht: ik ga jou nu even lekker beledigen door iets naars te zeggen over je moeder en je overleden vrouw.

Hoe lukt je dat om zoiets dan toch in *Shownieuws* recht te zetten, als de kijker daar niet op zit te wachten?

De multiculturele Nederlanders moeten meer betrokken worden in *Shownieuws*. Dat probeerde ik te doen. Daar ben ik echt voor gaan staan. Ik begrijp ook wel dat de kijker van *Shownieuws* niet zit te wachten op een uitleg over het taalgebruik van Boef, of op Boef in het algemeen. Maar telkens als hij een nieuwe single uitbracht, wilde ik daar toch aandacht aan besteden, omdat het leeft en groeit. Ik probeerde ervoor te waken dat we niet laten gebeuren dat de oude witte mannen de jeugd van tegenwoordig beoordelen. Ik wil alle kanten laten zien. De Nederlandse televisie heeft er namelijk een handje van om de oude witte man te bedienen. Als je dit ook woke kan noemen, sta ik wel voor wokeness, ja.

Op welk aspect van woke taalgebruik richt je je het meest?

Ik ben vooral bezig met het multicultureel zijn. FunX is veel multicultureler dan SBS. Het is echt voor de urban jongeren uit de G4, Den Haag, Amsterdam, Utrecht, Rotterdam. SBS is echt voor de witte man. De redactie bij FunX is ook veel diverser. Maar bij FunX lopen we dan wel weer achter wat betreft de lhbti-community. Hier zitten we namelijk heel erg op kleur en religie, we hebben een hele grote islamitische achterban en die zijn niet zo tolerant naar de gay community. Die accepteren dat niet zo. En lhbti is ook een onderdeel van de woke beweging. Ik probeer bij FunX te zorgen dat we er niet alleen tijdens de pride aandacht aan besteden, maar het hele jaar door. Dat iedereen zichzelf kan en mag zijn. Dat probeerde ik bij *Shownieuws* ook.

Kun je een voorbeeld noemen?

Bijvoorbeeld, maar misschien gaat dit nu een andere kant op, maar Bilal Wahib²⁴. Je zag echt aan alles dat het geen pedofiele actie van hem was, maar een domme grap. Tuurlijk had hij

²³ Op 2 september 2019 tijdens het Voetbalgala van het Jaar haalde Jandino uit naar Johan Derksen, die volgens hem veel mensen beledigde. Hij zei dat al die mensen, die door Derksen worden beledigd, moeten reageren met: 'je moeder'. Derksen is op zijn 31e zijn moeder verloren en ook de dochter van Derksen is haar moeder verloren. Jandino kreeg doodsb bedreigingen en legde later uit dat hij het bedoelde als een comeback op alle beledigingen en niet als letterlijke verwijzing naar Derksen's moeder of overleden vrouw. Zie ook nieuwsartikel: <https://www.ad.nl/show/jandino-met-de-dood-bedreigd-na-mislukte-grappen-over-johan-derksen-op-voetbalgala~a2fb39f6/>

²⁴ In maart 2021 vroeg rapper Bilal Wahib voor de grap of een 12-jarige jongen live via Instagram zijn geslachtsdeel kon 'laten zien'. De jongen deed dat. BNNVARA, waarvoor Wahib een kinderprogramma presenteerde, zette de samenwerking stop en ook Wahib's platenlabel Top Notch laste een pauze in. Wahib

geen seksuele intentie. Hij is wel echt behandeld als een soort pedofiel en dan wordt hij aan zo'n talkshowtafel gezet zonder enige mediatraining en dan gaat die Saskia Belleman helemaal over hem heen... Ja, sorry, ik ga even helemaal los. Ik vind dat niet normaal. Managers van artiesten falen echt in de mediatraining. En we hebben Bilal veel te hard aangepakt.

Nu heb je het over de cancelcultuur.

Ja. Als je dan kijkt naar een Lil Kleine, die zijn vrouw willens en wetens slaat... Ik kende hem al een beetje, het is een vreselijk mannetje. Echt een naar mannetje. Als het dan uitkomt dat hij zijn vrouw mishandelt, vind ik dat hij helemaal niet zo hard wordt aangepakt. In tegenstelling tot Bilal. Zo'n jongen als Bilal die een domme fout maakt en zo hard wordt aangepakt, nooit meer een account op Instagram mag hebben en zo'n Lil Kleine die zijn vrouw mishandelt maar lekker mag doen en laten wat hij wil... Dat is toch...

Hoe komt dat dan zo, denk je?

Dat heeft toch, hoe pijnlijk ook, met kleur te maken. Met cultuurverschillen. En wat er ook mee te maken heeft is dat je als tv-maker bezig bent met de meest spraakmakende tv. Lil Kleine vinden mensen 'leuk', hij heeft een grote bek, hij doet leuk voor de camera, hij levert. Daarom blijven mensen hem ook uitnodigen. Een jongen als Bilal is verlegen en zegt niet veel, is superzenuwachtig voor tv-optredens, dus hij wordt dan ook minder uitgenodigd. Degene die de show steelt, is altijd het leukst voor tv-makers. Ali B leverde ook altijd, en Soundos, dat is dan een beetje de vrouwelijke variant in dit verhaal. Het zijn de brutale mensen die steeds maar weer aan talkshowtafels worden uitgenodigd, want zij leveren en zijn niet saai om naar te kijken. Dus is het dan misschien ook moeilijker om iemand te cancelen.

Even over genderneutrale voornaamwoorden als onderdeel van inclusief taalgebruik. Ben je daar mee bezig in je werk als eindredacteur?

Dat leefde in mijn tijd bij *Shownieuws* nog wel iets minder dan nu. Er waren toen minder Nederlandse celebrities die zichzelf genderneutraal noemden. Tuurlijk, als we iemand aan het interviewen waren en die wilde op een bepaalde manier aangesproken worden, lette ik daarop. Maar het is nog niet echt ingebakken.

Wordt het wel steeds meer ingebakken?

Nee, we zijn er nog lang niet. Ik vind het zelf ook wel heel ingewikkeld hoor. Ik denk van: hoe doe je het goed?

En in je werk bij FunX, een toch wat wokere redactie?

Daar zijn we er ook niet echt mee bezig. We kennen nog te weinig mensen en we hebben het er nog niet zo over op de redactie. Ik ben heel links, maar ik ben wel iemand die echt

werd voor de rest van zijn leven geschorst op Instagram, wat betekent dat hij nooit meer een account kan aanmaken. Wahib werd een dag na de grap door de zedenpolitie gearresteerd op verdenking van het vervaardigen en verspreiden van kinderporno. Het OM concludeerde later dat er geen sprake was van kinderporno en de misplaatste grap geen seksuele strekking had, en seponeerde de zaak. Zie nieuwsartikel: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bilal-wahib-niet-vervolgd-voor-verspreiden-van-kinderporno~beb01083f/#:~:text=Acteur%20en%20artiest%20Bilal%20Wahib,van%20het%20verspreiden%20van%20kinderporno.>

moeite heeft met mensen die bijvoorbeeld zeggen van: 'je mag niet vragen of hij gay is.' Die vinden dan dat dat gewoon normaal moet zijn en niet een ding moet zijn. Maar als ik in de club ben, moet ik dat toch kunnen vragen, dat moet toch kunnen. Ik vind het wat doorslaan in de wokecommunity. Er moet een punt zijn dat je dingen wel gewoon kan vragen. De wokebeweging is ingewikkeld daarin. Ook wat betreft consent. Ik ben zelf misbruikt vroeger dus ik zal de laatste zijn die zegt van... Maar het slaat nu toch een beetje door. Ik ben bijvoorbeeld iemand, ook vanuit mijn afkomst, die vindt dat mannen de leiding moeten nemen. Maar dat leiding nemen, dat wordt nu uit mannen geslagen. Niemand durft nog wat. Alles gaat te ver tegenwoordig. Het is een hele dunne lijn. We creëren zelf een maatschappij waarin niemand wat durft. Tegelijkertijd denk ik: alle verandering gaat altijd gepaard met veel bombarie.

Was er bij *Shownieuws* een stijlboek, of waren er richtlijnen voor het taalgebruik?

Nee. Dat is er niet. Je leert het gewoon van je eindredacteurs. Het is een kwestie van smaak en common sense. De woorden die ik gebruik in mijn teksten, zijn anders dan die van mijn collega's.

Zouden er stijlboeken moeten zijn voor tv-programma's?

Dat vind ik wel ingewikkeld, want ik vind dat je daarmee creativiteit kan doodslaan. En dan kleurt niemand meer buiten de lijntjes. Ik hou wel van een beetje buiten de lijntjes kleuren. Nee, dus niet per se een stijlboek maar... Nee, ik weet het niet. Het is de verantwoordelijkheid van een eindredacteur of een hoofdredacteur dat bijvoorbeeld het n-woord niet gebruikt kan worden. Als leidinggevende ben je ook een soort coach. Als een redacteur dat woord dan toch gebruikt, kun je het gesprek aangaan en uitleggen waarom dat woord niet meer kan, hoe gevoelig dat ligt bij sommigen. Bij FunX hebben we wel een brand book. Maar ook daarin is nog niet veel opgenomen. Ik vind het altijd ingewikkeld, het kan een soort angst veroorzaken, dus het is meer de taak van de eindredacteur om op het taalgebruik toe te zien.

Kwam het wel eens voor dat een presentator een andere verwoording kiest dan die jij voor ogen had?

Ja. Daarom probeerde ik altijd een halfuur, of liever driekwartier, een line-upbespreking te hebben zodat ik goed kan uitleggen wat mijn gevoel bij een bepaald onderwerp is. Maar ook legde ik dan uit wat het doel is van het gesprek, en het onderwerp in het algemeen. En dan kan de presentator zich eigenlijk bijna niet verspreken. Het komt natuurlijk wel voor dat een deskundige aan de desk iets zegt waar ik helemaal niet achter sta. Het is dan de taak van de eindredacteur om het onderscheid te maken, dat het een uitspraak is van de deskundige en niet dat het hele programma erachter staat. Dat probeer je dan te scheiden.

Voel je je als eindredacteur verantwoordelijk voor het taalgebruik, vind je dat je het voortouw moet nemen als programmamaker?

Ja, ja zeker. Dat is ook het leuke aan eindredacteur zijn. Ik ben inhoudelijk verantwoordelijk, ik heb een visie en daar praat ik over. Ik sta open voor de ideeën van anderen. Als je iets goed weet te beargumenteren, kan bijna niemand het er niet mee eens zijn.

Valt het publiek wel eens over jullie talige keuzes?

Nou, dat niet. We zeggen wel eens achter de schermen van: 'SBS kijkers vinden homo's vies.' Dat wil ik veranderen. Als je verandering wil bewerkstelligen, moet je dat voorzichtig aanpakken en moet je normaliseren.

Nog even over het fenomeen cancelcultuur, kan je dat definiëren?

Pf, ik vind dat wel heel ingewikkeld. Het betekent vooral dat we quick to judge zijn tegenwoordig. Bijvoorbeeld de situatie rond Johan Derksen, hè. Zijn doel was eerder laten zien dat we tegenwoordig iedereen zo snel cancelen. Het is verschrikkelijk wat hij zei maar, zijn intentie was echt heel anders dan hoe het is opgevat en opgeblazen. We slaan daar echt een beetje in door. Het publiek en vooral sociale media is drunk on power. Zoals een Yvonne Coldeweijer... Het is meer cancelen om het cancelen. Omdat het kan.

Heb je zelf de angst om gecanceld te worden?

Ja. Niet ikzelf natuurlijk, maar voor de deskundigen aan de desk dan. Die angst is er zeker. Dat komt ook omdat ze wel eens dingen zeggen en dan denk ik: dit kan je niet zeggen.

Wat bedoelde je net met drunk on power?

Dat cancelen zo iets trendgevoeligs is. We cancelen maar wat en dan daarna denken we: Waar waren we eigenlijk mee bezig?

Ervaar je genoeg journalistieke vrijheid?

Hm, ja. Binnen de perken. Dat is altijd zo, binnen de perken. Als je bij Talpa werkt en het gaat over The Voice moet je logischerwijs overleggen met de communicatieafdeling van Talpa als je er in je uitzending iets mee wil doen. In principe ervaar ik genoeg journalistieke vrijheid, ja, maar er zitten altijd haken en ogen aan. Het is gelukkig niet zo erg als in Amerika dat je echt rechtse en echt linkse media hebt, maar in mindere mate hebben wij dat natuurlijk ook wel. Zo is BNNVara superlinks en zijn de EO en KRO conservatief.

Is jouw beleving van journalistieke vrijheid in de afgelopen tijd veranderd?

Ik denk dat de cancelcultuur en de wokecultuur mensen wel angstiger hebben gemaakt, voorzichtiger. Ik weet niet of dat wel goed is. Dus het is niet in positieve zin veranderd.

Heb je bij cancelcultuur ook de negatieve connotatie die je bij woke hebt?

Ja, maar dan zie ik cancelcultuur wel meer als een lachertje. Woke vind ik echt ingewikkeld. Het idee is goed maar de uitwerking is lastig. Maar bij cancelcultuur denk ik echt: Wat is het nou eigenlijk allemaal? Hetzelfde is een beetje met het woord trauma. Iedereen heeft opeens een trauma. Of PTSS. Dat zijn echt trendwoorden. Opeens heeft iedereen dat. Dat is bijna lullig tegenover mensen die dat echt hebben. Dat populistische aspect van taal vind ik ingewikkeld. Dat komt nu heel erg op. Zelfde met de veramerikanisering van woorden. Ik kan dat ook wel doen hoor, maar het is eigenlijk wel heel stom.

Transcript interview eindredacteur *Media Inside*

Duur: 38 minuten

Interview via: Telefonisch

Zou je misschien eerst je functie willen toelichten?

Ik ben nu eindredacteur bij Media Inside. We hebben nu drie seizoenen gemaakt. Het wordt gemaakt door TinCan. Ik heb het programma ook opgezet. In januari hebben we het eerste seizoen gehad, van vijf uitzendingen. In het voorjaar maken we zes afleveringen. Nu ligt het weer even stil en dit najaar komen we weer op tv.

En wat deed je hiervoor?

Ik heb hiervoor verschillende programma's gemaakt. Ik was tekstschrijver bij *DWDD* en ik heb ook kinderprogramma's gemaakt bij de NTR. Ook heb ik een programma gemaakt over de Europese verkiezingen voor BNNVARA, was dat toen.

Wat deed je als tekstschrijver?

Als tekstschrijver schreef ik de teksten voor Matthijs, zoals de aankondigingsteksten.

Goed, dan ga ik beginnen met de eerste vraag. Hoe zou je woke definiëren? En in het verlengde daarvan, woke taalgebruik?

Ik denk dat het is dat je rekening houdt met hoe je mensen beschrijft of omschrijft en hoe je ervoor zorgt dat je iedereen die je op tv kan aanspreken, op een goede manier aanspreekt. Een soort inclusiviteit waarbij je misschien... Of nou ja, dat je je bewust bent van iedereen ergens bij betrekken. Ken je Zeikschrijf?

Ja.

Dat vond ik zo interessant, want dat ging in eerste instantie heel erg vanuit het vrouwelijke perspectief naar opiniebladen kijken en dergelijke, en dat was eigenlijk een soort eyeopener van hoe vaak het misgaat en hoe vaak er toch vanuit het mannelijk perspectief geschreven wordt.

En betekent het dan ook iets voor uw functie?

Heel concreet: niet echt. Want vrijwel alle teksten die je schrijft worden vanuit een mannelijk perspectief geschreven omdat onze presentatoren twee mannen zijn. Maar als ik bijvoorbeeld over vakantieplannen schrijf dan schrijf ik wel: iedereen heeft zijn of haar vakantieplannen klaar. Dan voeg ik het dus wel toe, zo algemeen mogelijk.

Is dat dan bewust?

Ja, dat denk ik wel.

Behandelen jullie ook wat wordt gelabeld als wokeonderwerpen?

Nee, we behandelen alles maar niet per se omdat het dan woke is. We hebben bijvoorbeeld Tim Hofman, die wel wellicht tot het wokekamp behoort, die hebben we wel vaak behandeld. Maar dat is dan meer omdat de presentatoren een aversie tegen hem hebben.

Zij kunnen zich gewoon niet voorstellen dat iemand zonder cynisme bepaalde dingen zo bedoelt.

Valt de term woke wel eens op de redactie? Bijvoorbeeld als jullie het dan over Tim hebben?

Nee, eigenlijk niet. Daar is het programma ook niet naar. We becommentariëren de media. Tuurlijk hebben we het ook gehad over de kaarsrel van Johan Derksen, weetjewel dat kaarsverhaal²⁵? We beschouwen alles meer op metaniveau, dan kijken we bijvoorbeeld hoeveel mensen zich over die kaarsrel uitlaten en wat ze zeggen en dat doen we dan licht ironisch.

Je zei net: zijn of haar vakantie. Ben je bezig met genderinclusief taalgebruik?

Nee, daar zijn we eigenlijk niet mee bezig. Ik weet dat we een keer Raven van Dorst te gast hadden, die wil aangesproken worden met hen, maar Gijs Groenteman hield dat niet vol. Het zit niet in zijn systeem. Of we maken er dan een soort grapje over, dat we weten dat het nog niet zo gewoon is. Zeker bij het maken van een programma is het... Kijk, in geschreven tekst kun je er rekening mee houden maar als je een niet-scripted gesprek voert, is dat gewoon veel moeilijker.

Begrijp ik hieruit dat er geen richtlijnen zijn voor genderinclusieve taal?

Nee klopt, er zijn geen richtlijnen. We hebben ten eerste geen richtlijnen maar als we die al zouden hebben betwijfel ik of dat daadwerkelijk werkt. Want het is een gesprek. Kijk, in een presentatietekst waarin de presentator een onderwerp introduceert kun je wel invloed uitoefenen. Daar kun je dan een genderneutraal voornaamwoord in schrijven. En dan moet ik er wel bij zeggen, wij hebben alleen Raven van Dorst te gast gehad als transgender persoon en verder niemand, dus het gaat echt maar over een keer. Dus het is misschien ook niet zo representatief.

Ik spreek veel redacties en tot nu toe heb ik niemand gesproken die op een redactie werkt waar richtlijnen zijn. Waarom is dat?

Omdat het een hele kleine... Nou, dat is een goede vraag. Omdat het vrijwel nooit voorkomt dat we iemand zoals Raven aanspreken. Ik ben degene die de teksten schrijft en verder niemand anders. Kijk, als tien mensen zich met een tekst zouden bemoeien, zouden richtlijnen al logischer zijn.

Wie beslist er uiteindelijk over het taalgebruik?

Ik en de presentatoren. Meestal schrijf ik de tekst voor een onderwerp en dan past de presentator het nog aan naar hoe hij het zelf precies wil hebben. Dan kijk ik er nog even naar of het feitelijk juist is.

Komt het wel eens voor dat de presentator voor andere verwoordingen kiest?

²⁵ Johan Derksen en Wilfred Genee zijn de presentatoren van het tv-programma *Vandaag Inside*. In de aflevering van 26 april 2022 beschreef Derksen een waargebeurde anekdote uit zijn verleden, waarin hij op zijn 22e een bewusteloze vrouw verkrachtte met een kaars. Hij vertelde dit naar aanleiding van een gesprek over de cancelcultuur, die zich volgens Derksen op Johnny de Mol had gericht. *Vandaag Inside* raakte tafelgasten, sponsors en adverteerders kwijt en Derksen werd vrijwel overal ontslagen. Talpa haalde *Vandaag Inside* van de buis, maar na twee weken mocht het programma weer terugkeren op televisie.

Ja, zeker. Ik zet een soort skelet neer en de presentator boetseert daar een heel lichaam omheen. Het is verder geen probleem op de redactie, want we houden ons er gewoon niet zo heel erg mee bezig. Het is belangrijker dat het een ronkende tekst is waardoor de kijker zin krijgt in een volgend onderwerp, dan dat we heel correct alles typeren.

De Volkskrant heeft genderneutrale voornaamwoorden opgenomen in het stijlboek. Zij willen graag voor de troepen uit lopen, wat taal betreft. Hoe zie jij dat?

Nou, wij bij Media Inside niet hoor, het is ook maar een heel klein programma, hè.

Had je dat bij DWDD dan wel meer? Dat was echt een groot programma.

Ja, daar had je veel meer bereik. En dat was dagelijks dus dat scheelt ook, dan zet je een bepaalde standaard neer. En het team was veel groter.

Dus je wilt meer voor de troepen uit lopen als je bereik en je team groter zijn?

Ja, want als je op een redactie met 20 mensen werkt moet je gewoon een bepaalde standaard neerzetten. Datzelfde geldt voor kranten. Maar in het geval van Media Inside, een wekelijks programma dat door een heel klein clubje wordt gemaakt... Dat is toch wat meer houdtje touwtje.

Maar ik heb ook grote redacties met veel bereik gesproken, bijvoorbeeld Vandaag Inside, misschien een slecht voorbeeld, maar zij hebben ook geen richtlijnen.

Ja, kranten hebben richtlijnen omdat dat geschreven is en iets wat geschreven is heeft veel meer impact dan het gesproken woord. In een gesprek gaat het ook veel sneller, terwijl je van een tekst een hele andere beleving hebt. Een tekst beleef je taaltechnisch gezien intenser.

Zouden er richtlijnen moeten zijn bij talkshows?

Ik denk wel dat het makkelijker werken is zonder richtlijnen. Je hebt ook het programma MediaStorm, dat is een vrij serieus programma over media. Het wordt onder andere gepresenteerd door Madeleine van Nieuwenhuizen notabene. Ik denk dat ze er daar wel veel meer mee bezig zijn.

Zouden redacties voorzichtiger zijn geworden door de cancelcultuur?

We hebben daar nooit echt bij stilgestaan bij Media Inside. We hebben daar wel grappen over gemaakt.

En de presentatoren?

Nee, die houden daar totaal geen rekening mee tijdens het programma. Als ze daar bang voor zouden zijn dan zouden ze niet kunnen doen wat ze doen, niet het programma kunnen maken dat ze willen. Maar het is ook weer niet zo dat ze expres de randen opzoeken, natuurlijk.

Je zou dus niet kunnen zeggen dat woke de angst om gecanceld te worden aanwakkert?

Nee...

Heeft de cancelcultuur verder effect op de journalistieke vrijheid die je ervaart?

Nou, als ik zo om me heen kijk ervaar ik daar niet zo veel problemen van. We houden ons daar niet zoveel mee bezig, eerlijk gezegd. Het klinkt toch of je de angst hebt om bepaalde uitingen te doen en alle dingen die te maken hebben met de cancelcultuur komen toch uit een soort van angst voor persoonlijke domheid ofzo of onhandigheid. Daar kun je je als programmamaker nooit tegen wapenen. Want een presentator kan altijd uit de bocht vliegen. En volgens mij zijn de meeste gevallen van cancelcultuur voortgekomen uit een soort individuele uitspatting. Ik kan me voorstellen dat als wij iets maken over waarom zwarte piet een heel goed idee is, we denken: we zijn nu niet goed bezig. Maar dat doen we dus ook niet

Ervaar je genoeg journalistieke vrijheid?

Ja, maar ik weet wel dat er presentatoren zijn die bedreigd zijn geweest. Onze bijvoorbeeld, Marcel van Roosmalen, maar vanwege zijn columns en niet in ons programma. Hij schreef iets over de coronawappies en werd vervolgens aan alle kanten bedreigd en dan gaat het toch best wel snel, ja.

Maakt dat hem angstig?

Nee. Het heeft meer invloed op zijn privéleven dan op zijn werkleven. Het speelt sowieso anderhalve week en dan gaan mensen weer door naar de volgende.

Kun je de cancelcultuur serieus nemen? Als mensen na anderhalve week doorgaan naar de volgende.

Het ligt eraan waar het vandaan komt. Als het boze mensen zijn, die andere mensen gaan bedreigen... Dat kan je niet serieus nemen. Bijvoorbeeld Bilal²⁶ hè, die toen tegen die jongen zei dat hij zijn piemel moest laten zien. Dat vond ik wel opvallend. Die werd aan alle kanten gecanceld, contracten werden ontbonden en zo. Bij BNNVARA moest hij weg. Dat vond ik zelf echt te ver gaan. Het ging niet om kinderporno! Het was een grap! Maar er werd over gedaan alsof... Iedereen buitelde over elkaar heen om afschuw daarover uit te spreken wat op zich prima is maar... Je weet hoe het gaat. Nu is hij weer terug. Het duurt een jaar of wat en dan komt iemand terug.

Derksen is terug, Bilal is terug. Wat kunnen we daaruit concluderen?

Waar bestaat de cancelcultuur uit? Johan Derksen was bij geen radiostation meer welkom maar dat is echt pure onzin want... Ja, ik heb er eigenlijk een hele hoop over te zeggen! Je moet kijken naar de context waarbinnen iets wordt gezegd. Bijvoorbeeld dat kaarsverhaal. Er zaten in die aflevering zoveel slechte verhalen, veel meer dan die kaars alleen. Er werd bijvoorbeeld gezegd dat Steven Brunswijk een grote lul zou hebben omdat hij een donkere

²⁶ In maart 2021 vroeg rapper Bilal Wahib voor de grap of een 12-jarige jongen live via Instagram zijn geslachtsdeel kon 'laten zien'. De jongen deed dat. BNNVARA, waarvoor Wahib een kinderprogramma presenteerde, zette de samenwerking stop en ook Wahib's platenlabel Top Notch laste een pauze in. Wahib werd voor de rest van zijn leven geschorst op Instagram, wat betekent dat hij nooit meer een account kan aanmaken. Wahib werd een dag na de grap door de zedenpolitie gearresteerd op verdenking van het vervaardigen en verspreiden van kinderporno. Het OM concludeerde later dat er geen sprake was van kinderporno en de misplaatste grap geen seksuele strekking had, en seponeerde de zaak. Zie nieuwsartikel: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bilal-wahib-niet-vervolgd-voor-verspreiden-van-kinderporno~beb01083f/#:~:text=Acteur%20en%20artiest%20Bilal%20Wahib,van%20het%20verspreiden%20van%20kinderporno.>

man is. Als hij seks zou willen hebben met een vrouw, zou hij haar eerst pijnstillers moeten geven. Het ging alleen maar over die kaars, en dat is vanwege The Voice. Over die racistische opmerkingen werd verder niks gezegd. Stel, we hadden nu middenin Black Lives Matter gezeten, dan viel iedereen daarover, in plaats van over die kaars. Maar nu zitten we in The Voice en dus valt iedereen over grensoverschrijdend gedrag. Een ander voorbeeld is The Villa. Een paar jaar geleden had je dat op RTL5. Daarvan was een stukje gepubliceerd op Twitter waarbij een jongen aan de slip van een meisje trok omdat hij seks met haar wilde hebben. Daar zat dan een voice-over onder en alles en dat fragmentje kwam op Twitter te staan. Die uitzending zelf werd echt door niemand bekeken, 80.000 kijkers. Dus niemand had de hele uitzending gezien, alleen maar dat fragment. Maar als je de hele uitzending gekeken had, wist je dat die twee al veel eerder seks met elkaar hadden gehad. Het kwam helemaal niet uit de lucht vallen en daarnaast zegt zij in dat betreffende fragment van 'ja ik wil eigenlijk niet vanwege die en die' en dan noemt ze de naam van een ander meisje. Dus het was ook nog eens niet zo dat ze het zelf niet wilde, maar ze wilde het gewoon niet ten opzichte van een ander meisje. Dat zie je allemaal in dat fragmentje niet. Dus als je dat fragmentje kijkt denk je van die gast wil haar aanranden. Toen zei RTL van: we gaan dat onderzoeken. Tim Hofman wilde het onderzoeken. Er kwam heel veel ophef, terwijl het veel genuanceerder ligt. Nou er kwam dus ook niks uit die onderzoeken. Je ziet best wel dat het een soort trendbewegingen zijn van: waar gaan we ons nu weer druk over maken. En dan een paar weken later is het een ander onderwerp. Soms is het André Hazes waar iedereen zich om verkneukelt. Dan zijn het de misstanden bij The Voice. Overigens, die misstanden, dat kan natuurlijk niet hè. Maar dat is wel waarom we ons zo druk maakten om Johan Derksen met het zoveelste slechte verhaal, terwijl die uitzending vol zat van... Maar daar valt niemand over, omdat het op dat moment over grensoverschrijdend gedrag gaat in de samenleving.

Maar komt het niet ook omdat die Steven zelf een beetje zat te lachen?

Ja, dat denk ik ergens ook wel, als hij zelf heel erg in shock had gereageerd was het ook wel een ander verhaal geweest. Maar hoe dan ook, het is een racistisch grapje. Daar hadden meer mensen zich druk om moeten maken.

Dus wat is kortom je theorie over de cancelcultuur?

Mijn theorie is eigenlijk dat ophef over de cancelcultuur aan trends onderhevig is. Het gaat om op welk moment en op welke tijd je iets zegt. Als The Voice er niet was geweest, had niemand zich druk gemaakt over het kaarsverhaal. En ik bedoel ook in dat voorbeeld van The Villa, niemand heeft dat programma gezien en iedereen heeft er een mening over. Het verhaal zit ook gewoon heel anders in elkaar als je een fragment losknipt. Terwijl als je die hele aflevering ziet, of hele reeks, wat ik overigens niemand aanraad, maar dan snap je wel wat voor dingen er gebeuren. En bijvoorbeeld, van Ex on the Beach ben ik stiekem wel fan, daar gaan mensen naartoe om met elkaar te vosen en te doen en die mensen worden om die reden bij elkaar gezet. De context is gewoon anders als je het hele plaatje ziet.

Ik heb nog een laatste vraag. Het is moeilijk om redacties te laten meewerken aan dit onderzoek. Waarom denk jij dat dat is?

Ze zijn bang om iets te zeggen wat misschien... uit angst. En dan gecanceld te worden. Slappe hap, vind ik dat. Waarom durft niemand verantwoordelijkheid te nemen, denk ik dan. Ze zijn bang. Van: o ik zeg maar niks want straks valt het in verkeerde aarde.

Transcript interview ombudsman NPO

Duur: 45 minuten

Interview via: Zoom

Kunt u eerst uw functie toelichten?

Ja hoor, dat kan. Ik ben ombudsman voor de publieke omroepen. Ik ben degene bij wie je kunt klagen als je iets in de journalistieke berichtgeving bij de publieke omroepen niet in orde vindt, of als je jezelf verkeerd behandeld voelt door een journalistiek programma. En ik kan dat toetsen aan de hand van de journalistieke code, daarin staat een aantal afspraken die alle journalisten die voor de publieke omroepen werken hebben onderschreven, en waar ze zich dus aan te houden hebben. En daarnaast kan ik zelf dingen onderzoeken als mij trends of ja, dingen opvallen in programma's. Dus ik ben niet alleen afhankelijk van de klachten waar mensen mee komen. En dat is wel fijn. Want het is, vind ik altijd, vaak veel leuker om dingen zelf uit te zoeken, omdat dat wat meer onverwachte dingen zijn. En de klachten ja, daar bereiden we ons al op voor en dat calculeren redacties vaak al een beetje in, maar als ik zelf dingen onderzoek, hebben ze ineens zoiets van: hee dat is interessant en dat is wel van belang. Dus ja, dat vind ik het leukst om te doen. Maar ik ben daar dus ooit aangesteld voor de klachten.

Ja. Oké, duidelijk. En wat betekent woke voor uw functie?

Nou, voor mijn functie helemaal niks! Haha! Ik zie wel dat veel mensen daarover klagen, dat wel. En dan komen ze met hele verschillende dingen aan. Er zijn er bij die het expliciet hebben over taalgebruik. Dat hebben we een paar jaar geleden gehad, toen noemden we het nog niets eens woke trouwens, maar we hadden toen de wisseling van blank naar wit. Dat was voor mijn tijd, ik doe dit sinds 2017. Dat was dat eerste waar je de verandering zag gebeuren. En de NOS heeft op een goed moment ook echt expliciet aangekondigd: wij gaan in het vervolg, waar dat zich voordoet, wit gebruiken in plaats van blank. Behalve wanneer natuurlijk mensen het zeggen in een quote, dan houden we het gewoon bij wat diegene zegt. Maar wijzelf maken de keuze om naar wit te gaan als dat voorkomt. En toen heb ik in die tijd wel veel vragen erover gekregen. Het grappige was dat mijn Vlaamse collega en ik daar een beetje in van mening verschilden. Ik heb een collega-ombudsman bij de Vlaamse tv en ik roep altijd: 'Ik heb met taalgebruik heel weinig wat ik normatief kan voorschrijven. Ik vind dat redacties zelf moeten bepalen welk taalgebruik ze hanteren. Taal is vaak iets dat z'n eigen lijn trekt en het heeft geen enkele waarde, vind ik, als ik ga voorschrijven wat je ineens wel of niet mag gebruiken. Dus ik roep dan heel vaak tegen mensen: laten we maar zien hoe de taal zijn werk doet. Want u en ik kunnen er van alles van vinden, maar uiteindelijk slijten dingen in of niet.' Dus. En mijn Vlaamse collega had wel wat meer de opvatting van: nou je mag wel wat sturender zijn. Ik heb nog steeds de opvatting: laat de taal het zelf maar doen. Want ik kan wel vinden dat het wit moet worden, maar dan vervang ik mijn mening door de mening van een ander, of andersom. Want er bestaat niets over in de codes, er staat alleen maar over dat je je journalistieke werk met respect dient te doen. En zelfs dat moet je nog een beetje tussen de regels door lezen, dus als je eigenlijk zegt 'ik leg producties en het handelen voor journalisten langs zo'n code' dan sta je in dit soort gevallen toch met lege handen, want er staat niks in. Ik denk dan van: als mensen echt opzettelijk gaan lopen kwetsen met hun taalgebruik, dan hebben we de wet. Maar in journalistieke producties laat

ik vaak toch... naja weetje, je zult bij bepaalde omroepen die wisselingen naar wit nooit gaan zien. Dan weten de kijker en de luisteraar ook wat ze aan die media hebben. Dus ik denk dat iedereen z'n eigen plan trekt, en soms gaat het heel langzaam, en soms gaat het heel snel.

En, u zei net van er staat niks in die codes over...

Niet expliciet hè, bedoel ik.

Zou dat wel moeten?

Ik vind dat lastig, want dan ga je je afvragen: wat dan wel en wat dan niet. Ik kan me voorstellen dat je in Zuid-Afrika wel degelijk bepaalde dingen zou opnemen, omdat daar, en misschien gaan wij die kant wel op hoor, dat hoop ik niet, maar daar is taal heel lang echt een wapen geweest. En ik zie dat hier toch op dit moment wat minder. Misschien komt dat, ik hoop het absoluut niet, maar ik zou het lastig vinden om dan weer te gaan bepalen: wat dan wel en wat dan niet? Ik zie juist... er wordt hier aan de journalistieke code gewerkt door de omroepen en journalisten. Ik zie juist een tendens naar minder detaillistisch in plaats van meer. Terwijl, als je dus woorden zou gaan aangeven op basis van wel en niet, dan word je weer meer detaillistisch. Ik zie dus juist inderdaad de tendens om te zeggen: we beschrijven het op een wat abstracter niveau, zodat je dus zelf als journalist je keuzes daarop kan funderen. Maar ik ook als ombudsman, het geeft mij in die zin ook wel de vrijheid om op basis van die wat abstractere code mijn werk te doen. Hoe meer je het gaat invullen, hoe preciezer je binnen die lijntjes moet kleuren. En nu kan ik af en toe wel eens zeggen van nou het staat niet letterlijk in die code maar ik vind eigenlijk toch dat het niet kan, of andersom, dat het wel kan. Als ik het kan beargumenteren, of de journalist, dan kan het. Dus ik zou daarbij aarzelen, Maret, om taalgebruik in die codes op te nemen.

En die tendens naar minder detaillistische omschrijvingen, heeft dat te maken met woke of is dat iets anders? Dat mensen misschien denken van o we gaan het juist wat oppervlakkig beschrijven want tegenwoordig mag veel niet?

Nou, het heeft wel te maken met een soort angst voor juridificering van dingen. Dat kwam wel ter sprake bij het herschrijven van de code, dat bepaalde programma's zeggen: 'alles wat in de code staat daarmee kunnen ze ons naar de rechter halen'. Terwijl ik die code liever zie als een hekje van, niet alleen om aan te geven dit mogen jullie niet, maar ook een hekje dat aangeeft wat allemaal wel mag. Binnen ons hekje mogen wij namelijk heel veel. Ik probeer daarom altijd journalisten te laten kijken naar de andere kant en te zeggen: 'het is een hekje dat jullie beschermt tegen allerlei frivole klachten waar mensen maar mee komen', weetjewel. Als je ziet wat ik de laatste anderhalve week twee weken sinds ik dat rapport over Ongehoord Nederland heb geschreven... wat ik toch binnenkrijg aan flauwekul! Omdat mensen gewoon denken: ja jij klaagt over Ongehoord Nederland, dan zullen wij eens klagen over de NOS! Dat je echt denkt van... en dan kan ik dus heel makkelijk zeggen: 'jongens wegwezen ermee, het slaat nergens op wat jullie roepen'. Dus het is... het heeft misschien eerder met die angst voor juridificering te maken en daar zit misschien wel iets in van, wat jij net zegt, woke, maar dat kan ik niet goed onderbouwen, denk ik. Daar heb ik geen aantoonbaar bewijs voor. Ik merk wel, taalgebruik is iets wat mensen enorm kan ergeren hè, waar ze hele werelden achter denken aan complotten en opvattingen en dat soort dingen, het is wel een trigger, ja. Ja zeker wel. Haha!

Krijgen jullie veel klachten specifiek gericht op het taalgebruik?

Ja, maar ik denk dat dat bij de NOS meer binnenkomt dan bij mij. De NOS heeft daar een specifiek mailadres voor tikfouten@nos.nl. Daar kun je dus van alles naartoe sturen. En ik denk dat daar nog meer binnenkomt dan bij mij al. Het is bij mij vaak, het komt op het moment dat mensen al iets bij een omroep geprobeerd hebben en dan komen ze bij mij. Dus ze zijn vaak al boos.

Dan zit het al hoog.

Ja, ja. Maar er zit wel van alles en nog wat bij, ja. Op dit moment zie je heel veel, dat hadden we in de tijden van de oorlog van Joegoslavië ook, heel veel ruzie om geografische namen. Welke gebruik je? De keuze voor de schrijfwijze van Kiev is al een stellingname in de oorlog zowat. Dus dat zie je op dit moment vooral heel veel. En als we straks weer richting sinterklaas gaan, komt ongetwijfeld zwarte piet weer langs met alles wat daarbij hoort aan zwart en wit... Ik kreeg laatst een hele grappige vraag van iemand en die heb ik ook in de nieuwsbrief gezet, want die vond ik zo leuk. Die meneer schreef: 'ja, dan schrijft de NOS een artikel over agenten van kleur maar als je wit bent, heb je toch ook een kleur'. En die heb ik doorgestuurd naar de NOS en die schreef toen van: 'Ja u heeft gelijk. We hebben het alleen willen aangeven als andere kleuren dan wit, want de meesten agenten zijn nog steeds wit.' Nou denk ik dan, schrijf dat dan op. Dus het is wel heel grappig soms, het is vaak een kwestie van even goed nadenken en even denken van: wat wil ik nou eigenlijk zeggen met die zin. En dan zijn woke woorden natuurlijk niet anders dan alle andere woorden, want ook daar moet je bij nadenken. Dus ja.

En ook een onderdeel van woke taalgebruik is bijvoorbeeld dat de NS nu zegt: goedemorgen reizigers, in plaats van goedemorgen dames en heren. Genderinclusief taalgebruik, bedoel ik. Een onderdeel daarvan is ook genderneutrale voornaamwoorden en bijvoorbeeld het zeggen van brandweerlieden in plaats van brandweermannen.

Ja ik ben als ombudsman natuurlijk een... ik krijg heel vaak opmerkingen over mijn naam. Mensen zeggen: waarom noemt u zich ombudsman?

Ja?

Ja dat zit er ook bij. Ik heb destijds gezegd, toen ik begon: 'nou ik doe dat omdat het een neutraal woord is, want man betekent in het Zweeds persoon en ombudsman is een Zweeds woord, dus het is al een neutraal woord'. Maar ik kreeg op een gegeven moment een hele mooie brief van een oudere dame en die zei: 'u moet zich realiseren dat dit soort woorden toch wel een soort voorbeeldrol kunnen hebben en denk er nou toch maar even over na.' Dus dat had ik haar beloofd, maar ik ben er nog steeds niet uit, dus ik heet nog steeds ombudsman. Dus het gebeurt wel, maar wat je heel vaak ziet is dat mensen natuurlijk eigenlijk over iets anders willen klagen. Die willen klagen over het feit dat er zoveel aandacht is voor bepaalde dingen in het nieuws. Als mensen vallen over, dat zul je in je onderzoek merken... overigens ben ik heel benieuwd, ik wil het echt ontzettend graag zien of lezen want dit is... mensen klagen natuurlijk eigenlijk over iets anders. De aandacht voor, noem maar op, pride parades of dat soort dingen. De aandacht voor het mogen veranderen van je geslacht in je paspoort. Of voor therapieën voor kinderen, dat soort dingen. En dat richten ze dan op zo'n woord. Daar zit een wereld van denken achter, van gedachten. Het is net als, ooit hadden we een schilder, Armando. En die schilderde na de oorlog landschappen waar dingen waren gebeurd in de oorlog en hij noemde dat schuldige landschappen. Daarmee wou hij zeggen: een landschap kan niet schuldig zijn, net zoals een woord dat ook niet kan.

Dus denk ik van: geef het woord nou niet de schuld, weetjewel. Ik krijg nu even een kopje koffie, heerlijk.

O, wat lekker.

Dus in feite zeg ik: 'geef dat woord niet de schuld maar probeer te adresseren wat erachter zit'. En dat probeer ik dan wel, maar ik merk dat dat wel lastig is om mensen die al een bepaalde denkwijze hebben... die komen daar toch maar moeizaam uit. Aan de andere kant, als je probeert uit te leggen aan mensen waarom je een keuze maakt, zoals met die meneer met die agenten van kleur, die kan dan zeggen: 'nou had dat dan opgeschreven dan was het goed geweest', weetjewel. Dus je merkt, het feit dat je naar mensen luistert is vaak al wel een... maar dat geldt voor alle klachten, ook nu met alle bagger die over ON binnenkomt, al die mensen krijgen antwoord van ons en er is een heel aantal dat vervolgens zegt: 'oh dankuwel, ben niet met u eens maar vind fijn dat u even antwoord'. Dus ja.

Dat is al belangrijk voor veel mensen?

Ja, ja.

En die klachten, kunt u ook duiden waar die vandaan komen? Ik heb bijvoorbeeld redacties gesproken die zeggen dat de klachten uit de conservatieve hoek komen die vindt dat we veel te veel taalgebruik aan het veranderen zijn. Kunt u dat ook zo zeggen?

Ik mag het officieel niet bijhouden van de AVG. Maar ik heb een paar redenen waarom ik altijd denk dat er veel uit de bozewittemannenhoek komt. Sowieso is de publieke omroep een plek waar door veel mensen van middelbare leeftijd en hoger naar gekeken wordt. Dus dat is er al één. Het tweede is dat mensen naar mij moeten e-mailen. Naja, jij en jouw generatie e-mailen niet meer zoveel, dus jullie zullen eerder iets op twitter roepen. Ik zie dat wel maar ik kan daar niet... ik heb gewoon te weinig mankracht om dat ook allemaal mee te nemen, dus ik richt me vooral op de e-mails. Dan heb je dus ook al een oudere cohort. En als ik dan kijk naar de namen en het taalgebruik dat ze zelf hanteren, en de dingen waar ze over vallen, dan zit mijn belangrijke klagerscohort toch wel in de bozewittemannenhoek. En daar komen tegenwoordig ook boze witte vrouwen bij, hoor, ja. En wat ouder, meer middelbare leeftijd, en met iets te veel tijd, zeg ik altijd maar.

Die genoeg tijd hebben om te klagen?

Ja haha precies!

Hoe zou het komen dat vooral de wat oudere mensen zoveel tv-kijken eigenlijk?

Ja, jullie hebben misschien andere dingen. Weet je, als ik naar mijn dochter kijk, die heeft wel een tv maar die is aan het verhuizen dus dat ding staat al drie dagen met z'n kijkkant tegen de muur. Jullie kijken online en dan kijk je toch andere dingen. De publieke omroep is daar ook echt wel mee bezig hoor, om dat te verjongen maar dat gaat natuurlijk heel langzaam. Wat ik heel interessant vind zijn dingen als NOS Stories. Ik hoop dat iemand van jullie ook daar vragen aan gaat stellen. Want die zullen hele andere antwoorden hebben. Die doen namelijk al die dingen en die praten over juist die onderwerpen echt! Dus je ziet echt wel een verschil ontstaan en ja daar zal de publieke omroep iets mee moeten, want anders sterft het hele kijkersbestand uit.

En dat de oudere witte mannen dus vooral klagen, is dat dan voor een redactie ook een beetje de reden dat ze zich afvragen: waarom zouden we genderneutrale voornaamwoorden gebruiken? Want als mijn vader dat bij *Op1* zou horen, zou hij wel denken van wat gebeurt hier?

Ja, joh, die schrikt zich rot. Die weet niet waar die naar luistert. We weten nu dat Raven van Dorst het voor elkaar heeft gekregen om een X in haar paspoort te hebben en dan zeg ik het nu fout trouwens want ik zeg *haar* paspoort, maar goed. Dit soort dingen sluipt maar heel langzaam erin en zeker bij die programma's waar wat oudere mensen veel naar kijken. Ook Goedemorgen Nederland weetjewel, zo'n ochtendnieuwsprogramma. Die hebben denk ik heel weinig innerlijke motivatie om dit te doen. Omdat de kijkers er ook niet om vragen. En dus, denk ik, is de publieke omroep, waar altijd van wordt geroepen dat het zo links is, eigenlijk een hele conservatieve kracht. En dat heeft dus misschien ook wel weer z'n effect op mijn opstelling, dat ik inderdaad zeg bij alle klachten van joh dit is er een waarvan ik denk: laat de taal het zelf maar doen, want ik kan hier in theorie... Dat is wat ik uitdraag, maar het is wel een conservatief bolwerk aan het worden. En ja, misschien dat je het bij sommige programma's meer gaat zien, maar dat zijn ook de programma's waar de mensen die er problemen mee hebben niet naar kijken. Het zou een verademing zijn als er bij *Op1* misschien iemand zat die dit moeiteloos doet, de genderneutrale voornaamwoorden, maar die zijn er gewoon nog niet. Als je ook kijkt naar de presentatoren... Nee. En ik denk ook wel, voor een deel, dat je bij nieuwsprogramma's en dergelijke, daar gaat het er mij toch allereerst om, dat het kwalitatieve informatiegehalte hoog is. Maar dat zijn de hard-nieuwsprogramma's en je hebt een hele schil van journalistieke programma's zoals talkshows maar daar zou je juist tegen willen zeggen: 'ga ermee aan de slag'. Maar daar zitten onderwerpjes over dit soort taalgebruik in waar er dan vooral om gelachen wordt.

Ik heb nu een aantal interviews afgenomen en merk zelf dat er redacties zijn die zeggen dat ze niet meedoen aan dit onderzoek. En nu vraag ik aan iedereen die wel meedoet: Waarom zou dat zo zijn? Waarom staan anderen er niet open voor om mee te doen aan dit onderzoek? Wat zou dat zijn?

Wil je mij vertellen welke het zijn of niet?

Jawel, *Jinek* en *Op1*. En met *Jinek* vallen *Beau* en *Humberto* natuurlijk ook af. *Op1* is niet zo happig. Heel opvallend is dat *Boulevard*, *Shownieuws* en *Vandaag Inside* wel willen meedoen. Misschien zou je die zelf minder snel onder talkshows rekenen, maar dat zijn het wel.

Ik weet niet. Het zou te maken kunnen hebben met de werkdruk. Weet je, ik merk zelf dat als ik vragen heb aan *Op1* het altijd heel veel tijd kost voor ik antwoord krijg. Zij maken met een hele kleine redactie bizar veel televisie. Elke dag, elke dag! Die mensen zijn kapot aan het eind van het seizoen. En dat realiseren we ons niet, maar aan de andere kant mag dat natuurlijk geen excuus zijn voor het... lui of slecht je werk doen. Maar het is nou niet dat je zegt van wat een journalistiek uitdagende plek om eens even goed naar de diepgang van het vak te zoeken. Dit is gewoon kilometers maken. Dus het kan zijn dat ze zeggen: 'zo'n onderzoek, daar hebben we geen tijd voor'. Het kan ook zijn... Bij *Op1* heb je ook nog eens te maken met vijf omroepen die dat maken. De EO zit erbij maar BNNVARA ook, dus het zou kunnen zijn dat ze niet voor iedereen kunnen praten. Dat is een beetje het lastige van *Op1*. Ze hebben wel een verantwoordelijke, een soort hoofdredacteurachtig figuur, maar die houdt heel vaak dit soort dingen af omdat het dan omroepoverschrijdend wordt en hij zegt

van: 'ja, ik vind dat altijd lastig'. Dat zou wel echt kunnen; bij *Op1* zou dat de reden kunnen zijn. Voordat je überhaupt gaat denken in dat ze er misschien niet in geïnteresseerd zijn, zou ik aan deze dingen denken. Maar het kan natuurlijk altijd zo zijn dat ze er niet in geïnteresseerd zijn. Want ik merk ook dat ze af en toe dus echt moeite hebben met mijn vragen te beantwoorden, dan denk ik dat het ook wel echt met tijdsdruk te maken heeft. Ze hebben het echt zo verschrikkelijk druk. Maar ik roep wel altijd, de ombudsman MOET je antwoorden, denk erom. Na lange tijd komt er dan vaak wel iets, maar je merkt wel dat ze geen tijd voor reflecteren hebben en dat is eigenlijk heel slecht natuurlijk.

Ja, zeker.

Je hoopt dat je af en toe van je baas even mag reflecteren op wat je nou eigenlijk aan het doen bent.

Om het te verbeteren.

Juist. Precies.

Ik heb bijvoorbeeld iemand gesproken bij Vandaag Inside, dat is natuurlijk super interessant, heel interessant inzichten.

Ja, ja zeker.

Zij zei bijvoorbeeld dat de redactie van *Jinek* misschien niet mee wil werken omdat ze bang zijn om iets verkeerd te zeggen.

Kan ook, hoor, ja. Dat daar toch een... Ze liggen wat dat betreft onder een vergrootglas. Ook bij *Op1*, alles wat ze zeggen is mis. En aan de andere kant denk ik altijd: flauwekul! Zolang je je opsluit en dus maar niks zegt, blijft iedereen ook over je denken zoals ze al doen. Je geeft ze geen munitie om anders te gaan denken. En dan denk ik precies wat jijzelf al zegt, je praat met die mensen van Vandaag Inside, of hoe heet het, voetbal inside?

Vandaag Inside.

Ja, weet je, die zijn A niet bang om te choqueren en B niet bang om de buitenwereld te vertellen hoe ze dingen doen. Daar kunnen we wel boos om worden, maar bij *Op1* en *Jinek* is er bijna niks om boos op te worden. En dat is wel frustrerend, vind ik. Dat ik denk: nou geef wat meer openheid, laat af en toe ook je eigen twijfel zien. Van joh ik weet het nog niet. Hoe erg is dat? Dat vinden journalisten sowieso best heel lastig, het zeggen van: 'wij zijn er nog niet uit'.

Ziet u ook een bepaalde angst voor de cancelcultuur?

Dat weet ik niet, dat is wel weer een interpretatiestap verder. Ik heb... ik weet dat niet, eigenlijk. Daarom zou je zo ontzettend hopen dat ze zelf inderdaad iets zeggen over het onderwerp, omdat je dan denkt van dan weet ik tenminste wat jullie denkwijze is. Ik weet bij grote nieuwsredacties wordt er zeker over dit soort dingen nagedacht en heb je soms gesprekken met mensen dat je denkt van, jeetje jullie worden zo voorzichtig, waar komt dit vandaan? Ja, zeggen ze dan: 'iedereen vindt altijd maar dit en dat over ons'. Dan zit je dus heel dicht bij die cancelcultuur. Dus grote nieuwsredacties denken na over wat het publiek ervan gaat vinden als ze zus of zo doen. Aan de andere kant, op het moment dat de NOS besluit om toch wit te gaan gebruiken in plaats van blank... het is altijd een storm in een glas water. Het is maar kort. Volgende week hebben we een nieuw iemand. Ik riep vorige week

tegen mijn assistent na het rapport over Ongehoord Nederland, toen zij op de sociale media zat: 'Moet ik al dood?' Dat riep ik. Ze begon te lachen en zei: 'Nee nee hoor, je hoeft niet dood.' Maar het is natuurlijk niet leuk wat iedereen op dat moment schrijft. Je moet ook denken van het gaat wel weer over. En ik zou juist denken bij dat soort programma's: joh, heb ook maar een beetje lef, leg af en toe maar uit waarom je doet wat je doet. Maar ik weet het dus niet echt, Maret, of het echt... het zou best kunnen.

Wat ik ook interessant vind, dat zei vooral mijn respondent van Vandaag Inside, dat bijvoorbeeld met die kaarsrel met Johan Derksen zoveel mensen zo boos worden op Twitter, boos op de redactie, op het programma, op Derksen... En dat terwijl de kijker zelf helemaal niet op Twitter zit, de kijker van het programma. En dat is gebleken, want het is weer op de buis.

Ja, dat is zo. Ja. Ja. Ik roep zelf altijd maar: de hashtag-ophef is geen reden tot onderzoek. Twitter is een reservaat. Voor ons is ophef geen reden tot onderzoek. Wij als journalisten zitten er en politici zitten er. En dan een aantal vaste gezichten waarvan je denkt: die bestaan ook bij de gratie van het feit dat ze vooral veel op Twitter gezien worden. Dus het is eigenlijk een eigen universum. Ik zie wel ook de mensen die bij mij over dit soort dingen klagen, die zijn inderdaad daar niet zo mee bezig volgens mij, nee. Want die volgen die media. Die volgen zo'n programma op televisie. Het is een raar ding, Twitter. Vind ik. Een slechte reden om iets te doen. Zit jij er zelf op?

Nee, ik kijk er wel op, voor studie en stage, maar ik heb zelf geen account. Ik kijk gewoon anoniem wat er wordt gezegd.

Ja, ja precies.

Ik voel de behoefte niet om er zelf dingen op te zetten.

Dat zag ik afgelopen tijd dus ook bij mijn assistente. Die zuchtte ook af en toe van: 'oh wat ben ik blij dat ik niet op twitter zit'. En die is iets ouder dan jij bent. En ik zei: 'voor mij eens te meer reden om te denken dat Twitter gewoon uitsterft op een goed moment'. Die beerput sluit zichzelf op een goed moment en dan denken we: wat waren we daar toch allemaal druk mee, joh. Met elkaar de maat nemen op Twitter. Dat je echt denkt van ah joh... laten we maar zorgen dat onze journalistiek deugt, dan zijn we veel nuttiger bezig. Dus nee, ik vind het interessant van jouw respondent. Want ja, je hebt je publiek en dat publiek zit ergens en daar ben je voor. Niet voor Marianne Zwagerman op Twitter.

Denkt u dat er nog genoeg journalistieke vrijheid is?

Ehm ja, dat denk ik wel. Weet je, als ik zie wat er op dit moment allemaal kan... Ik heb ook echt niet het idee dat we bezig zijn met elkaar uitsluiten en tuurlijk er zijn mensen die er een dagtaak aan hebben, maar voor goede journalistiek is er absoluut nog ruimte. Wat ik wel interessant vind, is dat er bijvoorbeeld laatst een uitspraak van de rechter was waarin die mevrouw die dat juic kanaal heeft ook ineens een journalist werd genoemd. Waarmee dus eigenlijk dat kanaal ook binnen de journalistiek wordt getrokken. Dan zeg je dus eigenlijk: 'daar heb je nu meer vrijheid bij'. Want die vrouw mag nu onder het mom van journalistiek opeens ook van alles. Buiten de journalistiek is er veel minder vrijheid. Dus ja, ik denk het wel, maar het is iets om op te letten. Ongehoord Nederland pakt nu heel snel het wapen van vrijheid van meningsuiting. Ze noemen het een rechtstreekse aanval op de vrijheid van meningsuiting. Maar het is gewoon een aanval op rottige journalistiek. Op slecht gemaakte

programma's. Op programma's die beledigen en kwetsen en waarvan we zeggen dat willen we niet. Maar dat heeft met vrijheid van meningsuiting niks te maken. Het is een heel makkelijk verweer om te zeggen: 'zie je wel, onze mening mag niet'. Ja tuurlijk mag je wel, maar je moet het wel goed doen. Dat is wat ook door onszelf als journalisten als wapen wordt opgepakt: 'ja zie je wel, ze zeggen dat het niet mag'. Ja wel, maar je moet het goed doen. Ook binnen de journalistieke code heb je best veel ruimte. En als die dus ook wat abstracter geformuleerd wordt, wordt die speelruimte ook alleen maar groter. Maar we moeten er absoluut alert op zijn, want ik wil werkelijk niet dat de politiek op een gegeven moment gaat uitmaken wat we wel en niet... Want daar hebben we de wet voor. Maar in de maatschappij zijn we mans genoeg om voor onszelf op te komen, denk ik. We hebben meer last van een boer met een trekker dan van de cancelcultuur. Als je populair gevonden wil worden moet je niet in de journalistiek gaan. Dus in die zin denk ik ook van nou bijt maar door, weetjewel, ook als de wind tegenzit, bijt maar door. Als jullie vinden dat je taalgebruik wel moet veranderen, doe het, kom op.

Dus journalisten moeten ook gewoon zelf een standpunt innemen wat het taalgebruik betreft?

Ja. Maar ook het uitleggen. Uitleggen aan je publiek, dan ben je al zo ver. Ik vind het echt jammer voor jullie onderzoek dat die talkshows niet willen. Dat is echt heel jammer.

Want nu heb ik veel commerciële omroepen en dat is toch anders.

En *Khalid en Sophie*, willen die wel? Dat is ook een talkshow.

Die wilden eerst wel maar alleen via de mail, en toen ik de vragen per mail stuurde, hebben ze nooit meer gereageerd. Ik heb ook meerdere mails er nogmaals achteraan gestuurd, zonder reactie. Dus ik denk toch dat het woord woke of cancelcultuur afschrikt?

Ach wat jammer. Ja dat zou best kunnen. En dat vind ik dan toch weer raar. En zij hebben er mee te maken, hoe dan ook, dat kan niet anders. Dat kan niet anders dan dat het daar op de redactie ter sprake komt, al maken ze er maar grappen over. Ze hebben onderwerpen gehad ook over het incident met Johan Derksen en dergelijke. Dus ja, ach wat zonde. Zo zonde, hè.

Ja, heel erg zonde.

Het is... ja. Je zou bijna gaan denken dat dit er wel te maken heeft, maar ja, dat is lastig, wij kunnen dat zonder hun gegevens en zonder hun input niet onderbouwen. Heb je radio geprobeerd?

Nee want ik focus alleen op televisie.

Ja, ja snap ik. Ach wat is het zonde, wat nu hou je zo'n witte taartpunt over. Want er zijn ontzettend veel mensen die juist bij dat soort programma's hun dagelijkse dosis actualiteit halen. Die zien alleen maar dat.

Ja, daarom is het ook zo interessant wat er op die redactie binnenkomt aan bijvoorbeeld klachten over taalgebruik.

Ja en ik durf te wedden dat *DWDD* het wel had gedaan. Ook zuchtend en kreunend hoor, want die hadden het natuurlijk ook gestoord druk, maar die hadden het uiteindelijk wel gedaan. Wij hebben op een gegeven moment een onderzoek gedaan in 2018 naar diversiteit aan talkshowtafels. Toen hebben we met heel veel moeite kunnen praten met de mensen

van *DWDD*. Toen hadden we nog *Pauw* en *Jinek* bij de publieke omroep en daar hebben we toen wel mee kunnen praten. Maar ja, dat is dus al wel vier of vijf jaar geleden joh, kan je zien hoe gehard het is geworden. Nu zou je juist dit gesprek willen hebben.

Ja dus dat is lastig. En ik ben blij dat Vandaag Inside meedoet, want dat had ik niet verwacht.

Ja, kan ik me voorstellen. Mocht je nog tegen dingen aanlopen, mail me vooral of geef een gil. Wie weet... mocht ik in de komende dagen mensen van talkshows spreken, dan zal ik ernaar vragen van: 'Goh, heb je niet nog even een halfuurtje?' Tot wanneer ben je aan het onderzoeken?

Ik wil het begin juli ingeleverd hebben, maar als er later toch een interview kan plaatsvinden wil ik dat alsnog afnemen.

Het is heel interessant ja, dus mocht ik vandaag of deze week, want volgende week ben ik op vakantie, iemand tegenkomen van die talkshows, zal ik het echt voor je vragen. Wie weet is het bij sommige mensen niet goed binnengekomen dat je dit aan het doen bent, maar hebben de mensen bovenin gezegd van daar hebben we allemaal geen tijd voor. Wie weet.

Bijlage 8 Verzoekproces interviews

Bestand voor het laatst bewerkt op: 21-06-2022 om 20:45 uur

Functie	Benaderd via	Benaderd op	Status
Samensteller <i>HLF8</i>	LinkedIn, later telefonisch	12-04-2022 Week later nogmaals geprobeerd	Geen reactie
Adjunct-hoofdredacteur <i>RTL Boulevard</i>	Telefonisch	13-04-2022	Geïnterviewd en getranscribeerd op 22-04-2022
Eindredacteur <i>Op1</i>	LinkedIn	19-04-2022 Week later herinnering verstuurd	Geen reactie
Eindredacteur <i>Khalid en Sophie</i>	LinkedIn	20-04-2022 Week later herinnering verstuurd	Wil alleen per mail vragen beantwoorden vanwege tijdgebrek, geen reactie op de mail. Herinnering verstuurd op 31-05-2022. In afwachting
Samensteller <i>Humberto</i>	Telefonisch	25-04-2022 Week later nogmaals geprobeerd	Interviewafspraak gemaakt voor 08-06-2022; werd afgezegd op 07-06-2022; vragen per mail gestuurd op 11-06-2022. In afwachting
Samensteller <i>HLF8</i>	LinkedIn	20-05-2022 Week later herinnering verstuurd	Geen reactie
Redactiecoördinator <i>Op1</i> (voorheen redactiecoördinator <i>Beau</i>)	Telefonisch	20-05-2022 Week later nogmaals geprobeerd	Geen reactie
Redacteur (en binnenkort eindredacteur) <i>Vandaag Inside</i> (voorheen eindredacteur <i>DWDD, Jinek, Op1</i>)	Telefonisch	22-05-2022	Geïnterviewd en getranscribeerd op 06-06-2022
Voormalig samensteller <i>Jinek</i> en	Telefonisch	31-05-2022	Gaf mij contactgegevens

Beau, daarvoor redactiecoördinator DWDD			van huidige samenstellers van <i>Jinek</i> , haar oud-collega's. Zij willen niet meewerken (zie hieronder). Gevraagd of ik haarzelf kan interviewen (vanwege haar ervaring) op 09-06-2022. In afwachting
Eindredacteur <i>Jinek</i>	Mail → Daarna heeft mijn respondent van <i>Vandaag Inside</i> haar oud-collega's bij <i>Jinek</i> telefonisch voor mij benaderd, tegen haar is gezegd dat de redactie van <i>Jinek</i> niet mee gaat werken aan dit onderzoek	01-06-2022 Week later herinnering verstuurd	Wil niet meewerken; hele redactie van <i>Jinek</i> niet
Redacteur <i>Tijd Voor MAX</i> (voorheen redacteur <i>Barend & Witteman</i>)	LinkedIn en contactformulier eigen website	09-06-2022	In afwachting
Ombudsman NPO	Mail	11-06-2022	Geïnterviewd op 21-06-2022 09:30
Eindredacteur <i>Shownieuws</i>	LinkedIn	11-06-2022	Geïnterviewd op 15-06-2022 Getranscribeerd op 16-06-2022
Eindredacteur <i>Media Inside</i>	LinkedIn en contactformulier eigen website	11-06-2022	Interview gepland voor 23-06-2022 09:00
Voormalig redactiecoördinator <i>Khalid en Sophie</i> (voorheen redactiecoördinator <i>De Vooravond</i> en <i>Op1</i>)	LinkedIn	12-06-2022	Zit zelf niet meer in het vak, heeft daarom namen doorgegeven van mensen die ik goed kan interviewen. Gevraagd of ik haarzelf toch ook kan interviewen (vanwege haar

			ervaring) maar ze is er naar eigen zeggen veel te veel 'uit'.
Voormalig samensteller <i>Jinek/Humberto/Beau</i> (huidige redactie <i>Jinek</i> werkt niet mee dus nu oud-samenstellers benaderd) -> inmiddels werkzaam als gedelegeerd producent TVBV	LinkedIn	12-06-2022	In afwachting
Voormalig eindredacteur <i>DWDD</i> van alle seizoenen (14 jaar), nu eindredacteur <i>Matthijs Gaat Door</i>	Mail (via RocketReach)	12-06-2022	Kan alleen geïnterviewd worden in de week van 27-06 vanwege vakanties
Barbara Mugie	Mail via eigen website	14-06-2022	In afwachting
Eindredacteur <i>MediaStorm</i>	LinkedIn	14-06-2022	In afwachting

Bijlage 9 Codeboek

1. Woke

- **1.1 Refereren aan de betekenis van het fenomeen woke**
'Er wordt wel erg veel onder woke geschaard, net alsof je niet woke mag zijn of juist moet zijn.'
- **1.2 Refereren aan het woord gevoelig**
'Zorgen dat je altijd wel nadenkt over de gevoeligheid van een bepaald onderwerp.'
'De kijker, met wie ik dat gesprek had, heeft mij uitgelegd hoe pijnlijk dat kan zijn als je zo'n spreekwoord of gezegde gebruikt omdat dat gewoon heel gevoelig ligt.'
- **1.3 Refereren aan het woord politiek correct**
'Woke is een synoniem van politiek correct.'
'Het gaat echt om het taalgebruik en de uitwerking van politiek correct zijn.'
- **1.4 Refereren aan het omschrijven van mensen**
'Ik denk dat het is dat je rekening houdt met hoe je mensen beschrijft of omschrijft en hoe je ervoor zorgt dat je iedereen die je op tv kan aanspreken, op een goede manier aanspreekt.'
- **1.5 Refereren aan inclusiviteit**
'Weet je wat gek is, als woke inclusiviteit betekent, waarom maken we het dan weer zo exclusief door iedereen in een community te stoppen?'
'De boodschap erachter is dat het inclusief is, dat iedereen erbij hoort, ongeacht of je paars, blauw, dik of dun bent en op wie je ook valt.'
- **1.6 Refereren aan lhbt**
'En lhbt is ook onderdeel van de wokebeweging.'
- **1.7 Refereren aan de kwestie donker/blank en zwart/wit**
'Dat hebben we een paar jaar geleden gehad, en dat noemden we toen nog niet eens woke trouwens, maar we hadden toen de wisseling van blank naar wit.'
'Dus ook dat kost even tijd, net als waar het tien jaar geleden donker en blank was is het nu zwart en wit.'
- **1.8 Refereren aan het behandelen van wokeonderwerpen**
'Ik probeerde wokeonderwerpen wel altijd te behandelen, maar het is niet natuurlijk voor de kijker van SBS.'
- **1.9 Refereren aan een wokecultuur**
'Mensen voelen zich gekaapt door de wokecultuur en inclusief taalgebruik en alles wat je moet hanteren, en als je dat niet hanteert ben je een seksist of een racist.'
- **1.10 Refereren aan het fenomeen polarisering**
'Mensen die zoveel hangen aan wokeness zorgen voor polarisering, meer dan de gemiddelde Nederlander die over hij of zij praat.'
- **1.11 Refereren aan het woord trendwoord**
'Maar ik vind dat het [woke] bijna een trendwoord is geworden en dat het nu is alsof niks meer kan.'
- **1.12 Refereren aan een wokecommunity**
'Ik vind het wat doorslaan in de wokecommunity.'

2. Woke taalgebruik

- **2.1 Noemen van de term woke taalgebruik**
'In die zin ben ik wel bezig met woke taalgebruik: uitleggen waarom ik iets zeg zoals ik het zeg.'
- **2.2 Noemen van de term genderinclusief taalgebruik**
'Mensen voelen zich gekaapt door de wokecultuur en inclusief taalgebruik en alles wat je moet hanteren, en als je dat niet hanteert ben je een seksist of een racist.'
- **2.3 Noemen van de term inclusief taalgebruik**
'Talkshows trekken over het algemeen een oud publiek, dat inclusief taalgebruik niet altijd begrijpt.'
- **2.4 Noemen van de term genderneutraal taalgebruik**
'Wat we in talkshows bespreken en zeker genderneutraal en inclusief taalgebruik, heel veel Nederlanders zijn daar echt totaal niet mee bezig.'
- **2.5 Refereren aan keuzes van schrijfwijzen**
'De keuze voor de schrijfwijze van Kiev is al een stellingname in de oorlog zowat.'
- **2.6 Refereren aan het gebruik van de term donker/blank en zwart/wit**
'Dus ook dat kost even tijd, net als met waar het tien jaar geleden donker en blank was is het nu zwart en wit.'
- **2.7 Refereren aan het gebruik van het n-woord**
'Het n-woord niet gebruiken, een hele belangrijke.'
- **2.8 Refereren aan het gebruik van genderneutrale voornaamwoorden**
'Het zou een verademing zijn als er bij Op1 misschien iemand zat die dit moeiteloos doet, de genderneutrale voornaamwoorden, maar die zijn er gewoon nog niet.'
'Aan de ene kant maak je het voor die doelgroep, dus voor de oudere mensen, en dan moet je je bedenken of tante Mien uit Assen wel begrijpt wat genderneutrale voornaamwoorden zijn.'
- **2.9 Specifiek 'hen' benoemen**
'Ik weet dat we een keer Raven van Dorst hadden, die wil worden aangesproken met hen, maar Gijs Groenteman hield dat niet vol.'
'En tegelijkertijd, daar zit ook een conservatievere groep bij die het lastig vindt om mensen met hen aan te spreken terwijl het toch echt de tijd is waarin het tijd wordt dat we dat iets bewuster gaan doen.'
- **2.10 Refereren aan correct taalgebruik**
'Ik denk dat linkse mensen meer waarde hechten aan correct taalgebruik.'

3. Richtlijnen

- **3.1 Noemen van het woord richtlijnen**
'We hebben ten eerste geen richtlijnen, maar als we die wel zouden hebben betwijfel ik of het daadwerkelijk werkt.'
'Ik denk wel dat het makkelijker werken is zonder richtlijnen.'
- **3.2 Refereren aan 'iets samen bespreken'**
'Het is gewoon meer iets dat je samen bespreekt, maar ik heb nooit gezien of gelezen welke woorden je wel of niet moet gebruiken.'

‘We proberen daar wel (...) we zijn met zes eindredacteuren en dan Jorien de hoofdredacteur en ik en wij zijn degene die dat met elkaar bespreken elke week.’

‘Als een redacteur dat woord dan toch gebruikt, kun je het gesprek aangaan en uitleggen waarom dat woord niet meer kan, hoe gevoelig dat ligt bij sommigen.’

➤ **3.3 Refereren aan documenten**

‘Nee, er zijn geen documenten.’

➤ **3.4 Refereren aan schrijfwijze**

‘Nou nee, niet op dat punt, maar wij hanteren wel de schrijfwijze van RTL, zodat dat op zender, samen met Jinek en Beau en Humberto en het RTL Nieuws, dezelfde spellingswijze heeft.’

➤ **3.5 Refereren aan iets vastleggen**

‘Dan bespreek je het eventuele taalgebruik ook, je hoeft het niet vast te leggen.’

➤ **3.6 Refereren aan een stijlboek**

‘Maar toch denk ik dat ook daar geen stijlboek is.’

‘Misschien hebben talkshows daarom ook wel geen stijlboek.’

➤ **3.7 De taak van de eindredacteur benoemen in relatie tot taalgebruik**

‘Ik vind het altijd ingewikkeld, het kan een soort angst veroorzaken, dus het is meer de taak van de eindredacteur om op het taalgebruik toe te zien.’

➤ **3.8 De verantwoordelijkheid van de eindredacteur/hoofdredacteur benoemen in relatie tot taalgebruik**

‘Het is de verantwoordelijkheid van een eindredacteur of een hoofdredacteur dat het n-woord niet meer gebruikt kan worden.’

➤ **3.9 Refereren aan verschillen tussen de krant en een programma**

‘Kijk, in een geschreven tekst kun je er rekening mee houden. maar als je een niet-scripted gesprek voert, is dat gewoon veel moeilijker.’

‘Als je iets leest, komt het veel meer binnen en blijft het ook bestaan, je kunt de krant steeds opnieuw lezen. (...) Aan tafel kun je gewoon de discussie voeren en kan iemand aan tafel in het moment tegen de ander zeggen: ‘hé, dat zeg je niet zo.’

‘Kranten hebben richtlijnen omdat dat geschreven is en iets wat geschreven is heeft veel meer impact dan het gesproken woord.’

➤ **3.10 Refereren aan de verhouding tussen regels en creativiteit**

‘Dat vind ik wel ingewikkeld, want ik vind dat je daarmee creativiteit kan doodslaan.’

4. Verantwoordelijkheid

➤ **4.1 Refereren aan het woord verantwoordelijkheid**

‘Ik ben inhoudelijk verantwoordelijk, ik heb een visie en daar praat ik over.’

‘Waarom durft niemand verantwoordelijkheid te nemen, denk ik dan.’

➤ **4.2 Refereren aan de rol van de presentator**

‘Ik zet een soort skelet neer en de presentator boetseert daar een heel lichaam omheen.’

‘Zij (de presentatoren) zijn bij ons wel bepalend.’

➤ **4.3 Refereren aan het onderscheid tussen de maker van het programma en de presentator**

‘Het komt natuurlijk wel voor dat een deskundige aan de desk iets zegt waar ik helemaal niet achter sta. Het is dan de taak van de eindredacteur om het onderscheid te maken, dat het een uitspraak is van de deskundige en niet dat het hele programma erachter staat.’

‘Dat komt ook omdat ze wel eens dingen zeggen en dan denk ik: dit kan je echt niet zeggen.’

➤ **4.4 Refereren aan het goede voorbeeld geven**

‘Datzelfde geldt voor corona, als het advies is om anderhalve meter afstand te houden, zijn er hele bevolkingsstammen die zich daar niet aan houden, maar wij als programma moeten wel het goede voorbeeld geven.’

5. De cancelcultuur

➤ **5.1 Refereren aan angst voor de cancelcultuur**

‘Maar als jij als journalist bezig bent met ‘o, als ik het maar goed doe’, ja, dan kun je je werk eigenlijk niet goed doen.’

‘Het klinkt toch of je de angst hebt om bepaalde uitingen te doen en alle dingen die te maken hebben met de cancelcultuur komen toch uit een soort van angst voor persoonlijke domheid of zo of onhandigheid.’

➤ **5.2 Refereren aan voorzichtigheid**

‘Ik weet, bij grote nieuwsredacties wordt er zeker over dit soort dingen nagedacht en heb je soms gesprekken met mensen dat je denkt van, jeetje jullie worden zo voorzichtig, waar komt dit vandaan? Dan zit je dus heel dicht bij de cancelcultuur.’

➤ **5.3 Refereren aan kortstondige ophef**

‘Het is maar kort. Volgende week hebben we een nieuw iemand.’

‘Het speelt sowieso anderhalve week en dan gaan mensen weer door naar de volgende.’

‘En dan een paar weken later is het weer een ander onderwerp.’

➤ **5.4 Refereren aan durven**

‘We creëren zelf een maatschappij waarin niemand wat durft.’

➤ **5.5 Refereren aan de kaarsrel/Johan Derksen²⁷**

‘Bijvoorbeeld de situatie rond Johan Derksen, hè. Zijn doel was eerder laten zien dat we tegenwoordig iedereen zo snel cancelen. Het is verschrikkelijk wat hij zei, maar zijn intentie was echt heel anders dan hoe het is opgevat en opgeblazen.’

‘Johan Derksen was bij geen radiostation meer welkom en dat is echt pure onzin want...’

²⁷ Johan Derksen en Wilfred Genee zijn de presentatoren van het tv-programma *Vandaag Inside*. In de aflevering van 26 april 2022 beschreef Derksen een waargebeurde anekdote uit zijn verleden, waarin hij op zijn 22e een bewusteloze vrouw verkrachtte met een kaars. Hij vertelde dit naar aanleiding van een gesprek over de cancelcultuur, die zich volgens Derksen op Johnny de Mol had gericht. *Vandaag Inside* raakte tafelgasten, sponsors en adverteerders kwijt en Derksen werd vrijwel overal ontslagen. Talpa haalde *Vandaag Inside* van de buis, maar na twee weken mocht het programma weer terugkeren op televisie.

➤ **5.6 Refereren aan Bilal Wahib²⁸**

‘Bijvoorbeeld Bilal hè, die toen tegen die jongen zei dat hij zijn piemel moest laten zien. (...) Die werd aan alle kanten gecanceld, contracten werden ontbonden enzo. Bij BNNVARA moest hij weg. Dat vond ik echt te ver gaan.’
‘Dat is iets waar in het voorbeeld van Bilal Wahib, een goed voorbeeld van iemand die gecanceld werd, dat nieuws ebte weg en werd minder.’
‘Je zag echt aan alles dat het geen pedofiele actie van hem was, maar een domme grap. Tuurlijk had hij geen seksuele intentie.’

➤ **5.7 Refereren aan het woord cancelen**

‘Het is meer cancelen om het cancelen.’
‘We cancelen maar wat en dan denken we: waar waren we eigenlijk mee bezig?’

➤ **5.8 Refereren aan het woord cancelcultuur**

‘Ja, maar dan zie ik de cancelcultuur wel meer als een lachertje.’
‘We hebben meer last van een boer met een trekker dan van de cancelcultuur.’
‘Mijn theorie is eigenlijk dat ophef over de cancelcultuur aan trends onderhevig is.’

➤ **5.9 Refereren aan het woord trends**

‘Je ziet best wel dat het een soort trendbewegingen zijn van: waar gaan we ons nu weer druk over maken?’
‘Dat cancelen zo iets trendgevoeligs is.’

6. Journalistieke vrijheid

➤ **6.1 Refereren aan journalistieke vrijheid in het algemeen**

‘Journalistieke vrijheid is zo ontzettend algemeen maar tegelijkertijd wel het allerbelangrijkst in de journalistiek.’

➤ **6.2 Refereren aan journalistieke vrijheid voor het programma**

‘Dat je als onafhankelijk programma altijd zelf de beslissing kan nemen over wat je in de uitzending behandelt en wat niet, ik denk dat dat de meeste journalistieke vrijheid is voor mij.’

➤ **6.3 Refereren aan het verschil in journalistieke vrijheid tussen vroeger en nu**

‘Ja, journalistieke vrijheid is minder geworden ten opzichte van vroeger, want je bent nu voortdurend bang dat het polariserend werkt.’

➤ **6.4 Refereren aan vrijheid van meningsuiting**

²⁸ In maart 2021 vroeg rapper Bilal Wahib voor de grap of een 12-jarige jongen live via Instagram zijn geslachtsdeel kon ‘laten zien’. De jongen deed dat. BNNVARA, waarvoor Wahib een kinderprogramma presenteerde, zette de samenwerking stop en ook Wahib’s platenlabel Top Notch laste een pauze in. Wahib werd voor de rest van zijn leven geschorst op Instagram, wat betekent dat hij nooit meer een account kan aanmaken. Wahib werd een dag na de grap door de zedenpolitie gearresteerd op verdenking van het vervaardigen en verspreiden van kinderporno. Het OM concludeerde later dat er geen sprake was van kinderporno en de misplaatste grap geen seksuele strekking had, en sepondeerde de zaak. Zie nieuwsartikel: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bilal-wahib-niet-vervolgd-voor-verspreiden-van-kinderporno~beb01083f/#:~:text=Acteur%20en%20artiest%20Bilal%20Wahib,van%20het%20verspreiden%20van%20kinderporno.>

‘Ongehoord Nederland pakt nu heel snel het wapen van vrijheid van meningsuiting. Ze noemen het een rechtstreekse aanval op de vrijheid van meningsuiting.’

➤ **6.5 Refereren aan beperkingen**

‘Ja, maar we laten ons wel beperken door wat je wel en niet mag zeggen, dat hebben we aan den lijve ondervonden.’